

NADİR ŞAH AFŞAR'IN ÖLÜMÜNDEN SONRA OSMANLI DEVLETİNİ İRAN'I İSTİLÂYA KIŞKIRTMAK İÇİN YAPILAN İKİ DENEME

HİKMET BAYUR

Bu denemeleri gösteren iki belge ve onların sonuncusuna verilen karşılık Bab-ı âli Evrak hazinesindeki 8 ve 9 sayılı Name Defterlerinde bulunup bugüne kadar yayınlanmamışlardır ve bu iki denemenin yapılmış olduğu henüz bilinmemektedir.

İlk belge Haydarabad devletinin kurucusu Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk'ün Osmanlı Padişahı I. Sultan Mahmud'a, ikincisi de Afganistan devletinin kurucusu Ahmed Şah Baba Abdalî (Dürranî) nin III. Sultan Mustafa'ya gönderdikleri mektuplardır. Üçüncü belge de bu son padişahın Ahmet Şah'a yolladığı karşılıktır.

Gerek Nizam-ül-Mülk'ün gerekse Ahmed Şah'ın istedikleri Osmanlı devletinin İran'ı istilâ etmesidir; ikisinin amacı da aynıdır; bu da kendi devletlerini veyahut ilgili buldukları devleti tehdit eden tehlikeyi Osmanlı müdahaleleriyle bertaraf etmekten ibarettir.

I. - Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk'ün mektubu

Aşağıda anılacak olan mektubun sahibi Mir Kamer-üd-Din, Hindistan'da Gurkanlı (Timur Oğulları) devletinin son büyük devlet adamıdır.

Büyük babası Hoca Âbid Han Semerkant'lıdır, Hindistan yolu ile Hacca gittikten sonra dönüşünde şehzade Evrengzib'in (I. Âlemgir) hizmetine girer ve askerî ve ilmî türlü hizmetlerde kullanılır. Şehzade Evrengzib, Âlemgir ünvanıyla tahta çıktıktan sonra (1658) kendisine Kılıç Han ünvanını verir.

Hoca Âbid Kılıç Han'ın oğlu Şihab-üd-Din de Semerkant'ta doğmuştur; I. Âlemgir'in ve onun oğlu I. Bahadır Şah'ın zaman-

larında türlü komutanlık ve valiliklerde bulunmuş ve başarılı savaşları dolayısıyla kendisine Gazi-üd-Din Firuz Ceng ünvanı verilmiştir.

Mektub sahibi Mir Kamer-üd-Din¹ onun oğludur, 1670-71 de doğmuştur (takribî). I. Âlemgir devrinden itibaren türlü mevki ve komutanlıklarda bulunmuş ve kendisine sıra ile Çin Kılıç Han, Han Devran Bahadur, Han-ı Hanan (başkomutan), Nizam-ül-Mülk Bahadur Feth Ceng ve Âsaf-Cah ünvanları verilmiştir. Başlangıçta en çok "Çin Kılıç Han," ve sonra da "Nizam-ül-Mülk," ünvanlarile anılır.

Bilindiği gibi Hindistan'daki bütün Türk devletleri gibi Gurkanlı devleti de başlıca asker ve işyalarını Kuzeydeki Türk ülkelerinden getirtirdi. I. Âlemgir'den sonra Gurkanlı tahtına git gide daha zayıf kimseler çıktıkça Beyler (Emirler) arasında onların geldikleri yerlere göre bir kümeleşme hasıl olmuştu.

Bu kümelerin başlıcaları şunlardı: 1. Turaniyan, yani Türkistan'dan gelme Türkler; 2. İraniyan, yani İran'dan gelme Türkler ve 3. Hindistaniyan, yani yerliler ve kısmen de Türklerin ve genel olarak dışardan gelmiş kimselerin yerleşmiş çocuk ve torunları.

Çok kere sünî Türkler birinci ve şif Türkler de ikinci kümeye dahil olurlardı.

Mektup sahibi Mir Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk uzun zaman Turaniyan'ın başı olmuştur.

I. Âlemgir hemen hemen bütün Hindistan'ı fethettikten sonra devletin büyüklüğü bazı bölgelerde bir kaç "sube," nin (il) bir tek kişinin idaresi altına konulmasını gerektirmişti; çünkü teker teker alındıkları takdirde bazı uzak subelerin malî ve askerî güçleri kuvvetli düşmanlarla uğraşmaya kâfi gelmiyordu. Bu suretle Çin Kılıç Han bir zamanlar bütün Dekken'in, yani Güney Hindistan'ın başına geçirilir. Daha doğrusu o, padişahı kukla durumuna sokmuş olan vezir Seyyid Abdullah Han ve onun soy sopu ile (Barha Seyyidler) yapılan uğraşlar arasında bu koca ülkeyi ele geçirir.

Gurkanlı padişahı Nâsır-üd-Din Muhammed Şah (1719-1748), yukarıda anılan olaydan az sonra 1722 de Çin Kılıç Han'ı veza-

¹ Bu kişi hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için *Hindistan tarihi*'mizin II. cildiyle hazırlanmakta olan III. cildinin dizinlerine bakmalı (H. B.).

rete (başbakanlığa) getirir. O, bu makamda iki yıl kadar kalır ve biteviye padişah ve saray takımıyla uğraşmak zorunda bulunur.

Çin Kılıç Han, I. Âlemgir devrinde, yani devletin nizamı bozulmadan önceki devirde, yürütülen usullere dönülmesini istemekte ve padişahı bu amaçla sıkıştırmakta idi ¹. Onun istedikleri arasında 1. Bir takım vergilerin mültezimler yolu ile değil memurlar yolu ile toplanması; 2. Padişah adına " peşkeş " diyerek halktan rüşvet alınmaması; 3. Hânedan üyeleriyle bazı ileri gelenlere en zengin yerler gelirlerinin terkedilmemesi; 4. Bir çok değerli kimse işsiz bırakılırken değersizlerin kullanılmaması; 5. Cizyenin yeniden alınması (gelir azalmaları dolayısıyla); 6. Afganlar tarafından çok güç bir duruma düşürülmüş olan İran şahı Hüseyin'e yardım edilmesi.

Bu yazımızı ilgilendiren nokta bilhassa bu 6 ıncı istektir.

Kamer - üd - Din, Padişahı ve saray adamlarını yola getirip idareyi düzeltemeyeceğini, hattâ işlerin güdümünü filen ele alamıyacağına anlayınca başkent Delhi'den kaçarcasına Dekken'e gider. Şavaşıarak oraya yeniden egemen olur ve çok geçmeden olup bittiği kabul eden padişah onu resmen Dekken'deki altı "sube,"nin (il) başına geçirir.

Bundan sonra Kamer-üd-Din resmen bir Gurkanlı memuru olmakla birlikte bu devleti ikiye bölmüş ve onun güney kısmının filen hükümdarı olmuştur. Haydarabad devleti böylelikle kurulmuş olur. Bu günkü Haydarabad Nizamları onun soyundandırlar.

Bu andan itibaren Gurkanlı ve Haydarabad devletleri kâh dost ve bağdaşık, kâh birbirleriyle çekişir bir durumda yaşarlar. Ancak Kamer - üd - Din görünüşte padişaha karşı bağlılığını kesmediği gibi, o sırada Hindistan'a egemen olan Müslüman Türk'lerin en büyük ve tehlikeli düşmanları bulunan Marata'lara karşı sıkışık anlarda padişahın yardımına da gelir. Nadir Şah Afşar'ın Hindistan'ı istilâ ettiği vakit de yardıma koşar ve Afganistan devletinin kurucusu Ahmet Şah Baba Abdalî (Dürranî)'nin Hindistan'ı ilk büyük istilâsı anında da yine padişaha yardım için yola çıkar, ancak O, kuzey Hindistan'a varmadan Ahmed Şah çekilir.

¹ Bu yönler Hâfi Han'ın *Müntehab-ül-Lübab*'ında (C. II, s. 948; 1145 hieri, yani 1722-23 milâdi yılları olayları) iyice anlatılmaktadır.

Bundan başkn Kamer-üd-Din, Delhi'deki "Turaniyan," ın başı veya en nüfuzlu başlarından biri olarak kalmıştır; yeni vezir de (onun da adı Kamer-üd-Din olup ünvanı İtimad-üd-Devle'dir) onun akrabasıdır, bunlar iki kardeşin torunlarıdır ve aynı zamanda dünürdürler. Bütün bunlar Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk'ün Delhi'de ayrıca nüfuz sahibi kalmasını sağlamıştır.

Gurkanlı padişahı Nâsır-üd-Din Muhammed Şah ile Çin Kılıç Hanın münasebelerini ve her ikisinin Osmanlı padişahı I. Sultan Mahmud'a karşı durumlarını göstermesi bakımından önemli olan bir belge Çin Kılıç Han'ın bu padişaha İstanbul'a geri dönen Osmanlı elçi vekili Mehmed Yusuf Ağa elile yolladığı bir mektubudur. Bu mektub gösteriyor ki Muhammed Şah, Sultan Mahmud'a Çin Kılıç Hanın söz dinlememesinden sızlanmış, Osmanlı padişahı bu son kişiye böyle yapmaması haberini göndermiş ve buna karşılık o da Sultan Mahmud'a yazdığı bir mektupta¹ : "... eğerçi bu esnada cemî' cihet ile hûlus-i itikada binaen A'lâ-Hazret, muallâ bargâh, reff-menziyet, mekarim destgâh, hidiv-i kişver-i cah-ü-ce-lâl, zib-i evreng-i devlet-ü ikbal padişah-ı Cem-cah, zill-i Yezdânî zilale iclalihî cenablarının hil'at-ı itaatleri berduş ve halka-i iradetleri derguş olup amma şimdiki halde emr-i vahy-misâle imtisalen levâzım-ı inkiyad ve devlet-hâhî evvelkinden ziyade hız olunup ve meratib-i riza-cuyiden bir dakika fevt olunmaz....", demiştir.

Genel olarak Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk Hindistan'ın Kuzeyinde gelişmekte olan olayların anlamını kavramış ve onların muhtemel sonuçlarını önceden görmüş tek Gurkanlı devlet adamı gibi görünmektedir.

Gurkanlı devleti Hindistan'da kuruluşundan (1526) büyük Özbek hanı Abdullah Han'ın ölümüne kadar giden (1598) 72 yıllık devrede kendini hemen hep Özbek baskısı altında duymuş ve ona göre Özbek'lerin başlıca düşmanı olan Safevî Türkmen devletiyle dost olmuştur. XVII. yüzyılın başlarından itibaren ise

¹ Bu mektubun farsca sureti Bab-ı âli Evrak hazinesinde 8 sayılı *Name defteri*'nde s. 291'de bulunmaktadır ve kayıt tarihi 6 rebi-ül-âhır 1163'dür (15-III-1750). Türkçesi aynı defterin 293-294 sahifelerindedir; *İzzet tarihi*'nde (s. 223 b) de bulunur. Bu eserde aynı sahifede yine Nizam-ül-Mülk'e atfedilen bir ikinci mektup varsa da *Name defteri*'nden (s. 292-293) bunun onun ikinci oğlu ve Haydarabad'da halefi Nizam-üd-Devle Nasir Ceng'in olduğu anlaşılmaktadır.

Özbek devleti dağınık ve güçsüz bir duruma düşünce Gurkanlılar en çok Safevî Türkmenlerden çekinmeye başlamış ve onların başlıca düşmanı olan Osmanlıların dostluğunu aramışlardı. Gurkanlılarla Safevîler arasında en büyük çekişme ve savaş konusu Kandahar kent ve bölgesi idi.

XVIII. yüzyılın başlarında ise bu durum da değişir. Babası I. Âlemgir'in son yıllarında Kâbil subedarlığını (valiliğini) yapmış olan Şah Âlem Bahadur Şah, Kandahar bölgesi Afganlarını İran'a karşı ayaklanmaya ve bağımsızlaşmağa kışkırtmış ve onlar bu işi başarıp Kandahar'dan İran kuvvetlerini çıkarmışlardır.

Ancak iş o kadarla kalmayıp 1720-25 yılları arasında İran'ın en büyük kısmı Afganların Galcai oymağının (eski Kalaç Türkleri) eline düşer.

Çin Kılıç Han Nizam-ül Mülk, Delhi'de Gurkanlı padişahının veziri iken (1722-24) bu olay gelişmekteydi. O, derhal işin nereye varabileceğini görmüş ve Sind ırmağından itibaren Hindistan'ın Kuzey dağlık sınırı üzerinde oturan çok vuruşkan Afgan ulusu büyük bir devlet kurarsa Gurkanlı devleti için çok tehlikeli bir durumun ortaya çıkacağını anlamıştır. Onun yukarıda anıldığı gibi Nâsır-üd-Din Muhammed Şah'a İran'ın Safevî şahı Hüseyin'e yardımını önermesi de bu amaçla idi.

Bilindiği gibi İran üzerindeki Afgan egemenliği çok az sürer ve Nadir Afşar İran'ı, bütün Afgan bölgelerini, Turan'ın bir kısmını ve Kuzey Hindistan'da bir çok yerleri ele geçirir.

Ancak o öldükten sonra (1747) onun devletinin Güney-Doğu kısmında yine onun beylerinden Ahmed Şah Baba Abdali'nin yönetimi altında gayet güçlü bir Afganistan devleti kurulur ve Orta çağdaki Gazne ve Gur devletleri gibi Hindistan'ı kendisi için bir saldırı alanı yapar. Yani Çin Kılıç Han'ın 1723 de gördüğü durum 1747 den itibaren gerçekleşir ve Ahmed Şah, İran'ın karmakarışık bir durumda bulunmasından faydalanarak ve o yönden kendini güven içinde görerek Hindistan'a akınlar yapmaya koyulur.

Onun ilk büyük akını 1747-48 kışında olur. Afganlar Sind ırmağını geçer, Lahor'u alır ve Gurkanlı ordusu ile Serhind yakınlarında karşılaşır. Bir sürü vuruşmadan sonra Afgan ordusunda bir araba dolusu "ban,,ın (bir türlü havai fişek ve alevli ok) patlaması üzerine karışıklık çıkar ve Ahmed Şah geri çekilip başkenti Kandahar'a döner.

O, istilâsına başlayınca Dekken'de bulunan Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk, Gurkanlı padişahına yardım için çarçabuk ordusuyla Kuzeye doğru ilerlemiş, fakat Bürhanpur bölgesine geldiğinde Afgan'ların çekildiğini öğrenmiş ve geri dönmek üzere iken ölmüştü (1748).

Bu yazımızın konusunu teşkil eden ve az aşağıda metni görülecek olan mektupla yukarda bir kısmı zikredilmiş olan mektup o sırada yazılmıştır.

Aşağıdaki metinden anlaşılacağı veçhile Çin Kılıç Han Osmanlı padişahından İslam dinini (bunu sünnilik diye almalı) korumasını, Nadir Afşar'ın ölümü üzerine sahipsiz kalan ve karmakarışık bir durumda bulunan İran'ı fethetmesini istemekte ve bu suretle şiliğin kalkıp yerine sünnilik ve hanefflik kaim olacağını ve halkın rahat edeceğini söylemektedir.

Yukarıda anlatılmış olan o andaki duruma göre ve Çin Kılıç Han'ın Hindistan'ın Kuzey sınırlarında başka bir devletce denkleştirilmeyen güçlü bir devletin bulunmasından ne derece kaygulandığı bilinince onun I. Sultan Mahmud'a ne gibi düşüncelerle baş vurduğu kolayca anlaşılır. Osmanlı devleti İran'ı işgal ederse Ahmed Şah Baba da o yöne teveccüh edecek ve iki devlet sonda sınırdaş olacaklardır. Bu gerçekleşince de Afgan devleti Osmanlı devletiyle az çok denkleştirilecek ve Ahmed Şah, Batı sınırları tamamile güven içinde imiş gibi Hindistan'a saldıramıyacaktır.

Türlü sebepler dolayısıyla Osmanlı devleti bu yola girmez. Çin Kılıç Han bu mektubu yolladığı sıralarda öldüğü için ona karşılık da verilmemiştir.

Bu mektup bize başka bir yönü de göstermektedir; ondan anlaşılıyor ki Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk elan kendini Gurkanlı devlete bağlı duymakla ve onu korumak için Delhi'deki padişahın ve onun etrafındakilerin düşünemedikleri tedbirleri düşünmektedir. Eğer o, bazen iddia edilmiş olduğu gibi, yalnız kendini düşünseydi Gurkanlı devletinin yıkılmasını önlemek için tedbir almaya koyulmaz ve bu olaya seyirci kalırdı; böylelikle Haydarabad'da resmen de bağımsız bir hükümdar olurdu.

Buna karşı denilebilir ki Afganistan devletinin Kuzey Hindistan'ı fethetmesi Dekken'i de fethetmesine kapu açabilir; ancak bu uzak ve nisbeten zayıf bir ihtimaldi, çünkü tarih gösterir ki

kuzeyden gelen istilâcılar ancak bir iki göbek sonra Dekken'e girmeye çalışmışlardır.

Dolayısıyla bu mektup, Çin Kılıç Han'ın kendi ffilî bağımsızlığını korumak istemekle birlikte Gurkanlı devletini de ayakta tutmaya önem verdiğini göstermesi bakımından da dikkate değer.

Nizam-ül-Mülk'ün yazış tarzından ve mektubunun girişinde (elkab kısmında) Osmanlı padişahına karşı kullandığı ifadeden şu da anlaşılmaktadır ki o filen haiz olduğu hükümdar sıfatını takınarak değil, bir memur imiş gibi yazmaktadır. Ancak bir yabancı padişaha doğrudan doğruya ve kendi adında yazıp ona bir savaş açmayı ve ülkeler fethetmeyi önermesi kendisini de az çok bir hükümdar saydığına işaret addedilebilir.

Name defterlerinde çok kere vaki olduğu gibi mektubun tarihi kaydedilmemiştir. Bunu getiren Osmanlı elçi vekili Hacı Mehmet Yusuf Ağa aynı zamanda Nizam-ül-Mülk'ün oğlu ve halefi Nizam-üd-Devle Nasir Ceng'in de Haydarabad tahtına (mesnedine) çıktıktan sonra yazılmış bir mektubunu getirdiği için, işbu elçi ilk mektup sahibinin (Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk'ün) ölümünden sonra Hindistan'dan ayrılmış demektir. Böylelikle yukarıda işaret etmiş olduğumuz gibi mektubun 1748 de Afganistan şahının Hindistan'ı istilâsı sırasında yazılmış olduğuna hükmedilebilir.

8 sayılı Nâme defterinin 297 inci sahifesinden

“Rikâb-ı Kâmyab-ı hüsrevâneye Hindistan Nizam-ül-Mülk-ünden varid olan mektubun tercümesidir ¹”

• Bismillah-ir-Rahman-ir-Rahim •

“İtikad ile hayır düşünenlerin en değerlisi Kamer-üd-Din'nin arızasıdır. (Kamer-üd-Din) Bendelik ve baş eğmelik

¹ Belgenin tarihi hakkında not : 8 numaralı *Name defteri*'nin 297 inci sahifesinde kayıtlı olan bu tercümenin tarihi gösterilmemiştir. Aynı defterin 292 nci sahifesindeki Farsca aslının suretinde de tarih yoktur. Bundan dolayı tahmini bir tarih tesbit edebilmek için belgelerin tarihleri incelendi ve 296 nci sahifede yazılı vesikanın baş tarafında 13 R (Rebiülâhır) sene 163 (1163) ve 299 uncu sahifeden başlayıp 300 ncü sahifede sona eren vesikanın nihayetinde ise evâhir-i R (21-30 Rebiülâhır) sene 1163 tarihleri mevcut olmasına göre bahis konusu tercüme veya deftere kayıt tarihinin aynı sene ve aya rastladığı anlaşılmaktadır.

şartlarını yerine getirdikten sonra - ki bu vazife sıdk ve doğruluk sahiplerinin âdetidir — ehl-i imân ülkelerinin koruyucusu, küfür ve tuğyan eserlerinin mahv edicisi, kavim (doğru) olan şeriatın yardımcısı, doğruluğun sâliki, adalet ve insaf yaygınlığının yayıcısı, cebr ve zulum esaslarının yıkıcısı, emn ve amân seraperdelerinin (çadırlarının) kurucusu, adl ve ihsan binalarının yapıcısı, din-i mübinin yardımcısı, İslâmın dayanağı olanın, Müslümanların imdadına koşanın nişanlı mahfilinin . . . (باريآن) ina arzeder ki ¹ elhamdülillâh havlü kuvvet-i cenâb-ı Bârf ve ol halifenin ikbâl-i adû-mâli (düşmanı ezen ikbali) ile zâlim-i şaki lâyıkhına yetişüp asâkir-i mansurelerinden şikest yedikten (o askerlere yenildikten) sonra idbârı hücum edüp kendi makarr-ı aslsine sığirtti ve halk-ı âlem anın mezâlîminden necât buldu ² “fekutia dâbir-ül-kavmi-l lezine zalemû velhamdü lillâhi rabbilâlemîn „ ³ merci-i hâvâkin-i rûzgâr olan cenâb-ı hurşid-kubâblarına⁴ himâyet-i dîn-i islâm lâzım olup ve bilfiil memleket-i İran hâli olmağla eğer asâkir-i vefire bir serdarın sergerdeliğiyle umde-i kâr ittihaz olunup ol memleketin teshirine memur oluna fazl-ı kavf-i mutlak ile ümid-i kavftir ki bilcümle ol vilâyet evliya-i Devlet-i Aliyyenin tasarrufuna gele ve bir müddettenberü ol vilâyette revâc bulan mezheb-i Şia zâil olup millet-i hânîf ve mezheb-i Hanefiyyenin a'lâmı (bayrakları) irtifa bulup ve int-

*Izzî tarihi'*ne göre bu mektubu getiren Osmanlı elçi vekili Hacı Mehmet Yusuf Ağa 6 rebiülâhır 1163 de (15 mart 1750) İstanbul'a gelmiştir. Aynı kişinin getirdiği Nizam-ül Mülk'ün başka bir mektubu *Name defteri'*nde aynı rebiülâhır tarihiyle kayıtlıdır.

*Name defteri'*ndeki farsca suretin tıpkı basımı bu Belletende vardır. Buradaki Türkçe tercüme yine o defterdekinin yeni harflere çevrilmiştir. Yalnız elkab kısmı defterde çevrilmemiş olduğundan o doğrudan doğruya farsca suretten tercüme edilmiştir. Farscadan tercüme Profesör Necati Lugal ve yeni harflere çevrilmiş ve tahşiyelerin bir kısmı Bay Selahattin Elker ve öbür kısmı H. Bayur tarafından yapılmıştır. Bab-ı âli tercümesinde farscaya nisbeten vaki tek tük eksik veya değişiklikler tahşiyelerde gösterilmiştir.

¹ Besmele ve buraya kadar olan kısım Türkçe tercümede yoktur ve oraya yalnızca «ba'd-el-elkab» sözü konulmuştur.

² Osmanlı ile Nadir Afşar arasında yapılan ve 1159 antlaşmasıyla biten savaşlara işaret olmalıdır.

³ En'âm suresi, âyet 45: «Zalim olan kavmin ardı arkası kesilmiştir» anlamında.

⁴ Farsca metine göre «cenab-ı hurşid kubab-i akdes â'lâlarına» olmalıdır.

ifa-ı dünya ve ecr-ü sevâb-ı ukbâ bunun zımnında mutasavverdir ki buncilayın memleket-i vesî'a zir-i sâye-i hümapayede âsudelik bulup ve halk-ı âlem mehd-i emn-ü emânda olalar ve ehl-i sünnet ve cemaatin tarika-i müstakîmeleri revacın cihan-efrûzu ola ve hususat-ı rüsûh-i niyyet ve vüsûk-i âkibet ve sair bazı mukaddimât kemâlât-destgâh Hacı Muhammed Yusuf Efendiye izhar olunmağla müşarünileyh cenâb-ı vâlâya arzetsen gerektir; âfitâb-ı âlem-bâhâ-i saltanat ve cihânbanî matla-i ikbal ve kişver-sitântden hemvâre dirahşân ola¹. „

**II. — Ahmed Şah Baba Abdalî (Dürranî) nin
III. Sultan Mustafa'ya gönderdiği
mektup**

Ahmed Şah hakkında tarihî özet :

Afganistan devletini kuran bu kişi, Abdalî² oymaklar topluluğunun nisbeten küçük ve önemsiz bir kolu olan Sadozai oymağındandır. Nadir Şah Afşar'ın hizmetinde temayüz etmiş ve onun çok teveccühünü kazanmıştır. O vakit Ahmet Han diye anılırdı.

Aşağıya koyduğumuz III. Sultan Mustafa'ya gönderdiği mektupta anılan yönlerin anlaşılması için burada Ahmed Şah Baba'nın gördüğü başlıca işlerin bir listesi kronolojik bir özet halinde sıralanmıştır. Aşağıda mektup incelenirken bunlara işaret edilecektir.

a) Nadir Afşar'ın öldürülmesi üzerine (21/22 haziran 1747 gecesi) Ahmed Han, başında bulunduğu 3000 kadar Abdalî Afgan ve Özbeklerle birlikte Kandahar'a gelir. Kendi Sadozai oymağı güçsüz olmakla birlikte yanında yetişmiş bir askerî birlik ve para olduğundan öbür Abdalî oymakları onu başlarına geçirirler. Afganistan devleti böylelikle kurulmuş olur. Kendisi Dürüd-Dürran (inciler incisi) ve Abdalî'ler de Dürranî ünvanını alırlar.

¹ Aslı farsca olan namelerin sonlarındaki iyi dilek cümleleri bu nameler türkçeye çevrilirken aynen tercüme sonuna eklenmek eskilere âdet hükmüne girmiştir. Bu belgede dahi aynı yolda yürünülmüş, yalnız aynı defterin 292 inci sahifesinde yazılı farsca aslının suretindeki «âlem-tâh» terkibi yerine tercümede «âlem-bahâ» konulduğu gibi (ve) atf edâtları da bazı değişikliklere uğramıştır.

² Yunanlılarca Eptalit ve Araplarca Hayatile denilen Ak-Hunlar olmaları, yani Afganlaşmış eski Türkler bulunmaları en üstün ihtimaldir.

b) Nadir Afşar Sint ırmağının Batı ve Kuzeyindeki yerleri Gurkanlılardan (Hindistan'daki Timur oğulları) almıştı. Ahmed Şah Baba'nın ilk işi oralara el koymak olur.

c) 1748 de Ahmed Şah Sint ırmağını geçip Pencab'a girer. Orada Serhind dolaylarında Gurkanlı ordusu ile bir çarpışmada kendi ordusundaki bir "ban,, (bir türlü havaî fişek ve alevli ok) yığını patlar; orduda kargaşalık çıkar ve çekilmek gerekir.

d) 1749 başlarında Ahmed Şah yeniden Pencab'a girer ve oranın valisi Muin-ül-Mülk'le (Mir Menu diye ünlüdür) bir anlaşma yapıp çekilir. Buna göre Pencab'ın bazı bölgelerinin vergileri Ahmed Şaha ait olacaktır.

e) Aynı yılda Ahmed Şah, İran işlerinin karmakarışık olmasından faydalanarak 1749-50 yıllarında Horasan'a girer, Herat'ı alıp kendi ülkesine katar. Nadir Afşar'ın torunlarından Şahrüh, Horasan'da şah ilân edilmişti, o kâh tahtta, kâh da hapiste olarak türlü komutanların kuklasıdır ve gözleri kör edilmiştir. Ahmed Şah onu kendisinin bir korunuğu olarak Meşhed'de tahta oturtur ve Nişapur üzerine yürür, orası Bayat Türk oymağından Abbas kulu Hanın elindedir. Ahmed Şah orayı alamaz. Kış gelir ve ordusu büyük zayiata uğrayarak Herat'a çekilmek zorunda kalır. Ertesi yıl (1750-51) yine Nişapur üzerine yürüyüp Abbas Kulu Han Bayat'la bir anlaşma yaparak çekilir. Daha bir takım uğraşlardan sonra İran işlerini bırakıp Hindistan'a döner. Herat kendisinde ve Meşhed merkez olmak üzere Horasan'ın kalan en büyük kısmı kendi korunuğu olan Şahrüh'un elindedir (Hutbe ve parada Ahmed Şah'ın adı anılmaktadır).

f) 1751-52 de Ahmed Şah bugünkü Afgan Türkistanına bir sefer yaptırır..

g) 1751 de Ahmet Şah Pencab'a girip oranın Gurkanlı valisi Muin-ül-Mülk'ü (Mir Menu) yener ve bu kişiyi kendisine tâbi kılar, yani Pencab Afganistan'a bağlanmış olur.

1752 de Gurkanlı devleti Pencab'la Multan ilini resmen Ahmed Şah'a verir.

h) Gurkanlı devleti sonsuz iç savaşlar ve ayaklanmalar içinde bunalmış bir durumdadır. Dekken'li bir Hindu ulusu olan Marata'lar o devirde Hindistan'da en büyük kuvveti teşkil etmektedirler ve Gurkanlı ülkeleriyle Hindistan'ın pek büyük bir kısmını haraca bağlamışlardır. Delhi'nin kuzeyine ve kuzey doğusuna (Rohilkent)

yerleşmiş bulunan Rohilla Afganları da Gurkanlı devleti için büyük bir derttirler. Bu ağır şartlara rağmen Gurkanlıların Pencab'ı Afganistan'dan geri almaya kalkışmaları Ahmed Şah'ı yeniden Hindistan'a girmek ve Delhi'ye kadar gitmek zorunda bırakır (1756-57).

i) *Marata'lar hakkında bazı bilgiler.* - O sırada Marata'lar bir devletler topluluğu (confédération) durumundadırlar. Ana devlet Batı Dekken'dedir ve genel merkez Puna'dır; orada devletin kurucusu Sivacı'nın hânedanı hükümrân ise de gerçek egemenlik "Pişva,, denilen başbakanlar elindedir. Bu makam da irsî olmuştur. Bu ana devletten başka az çok muhtar başlıca dört büyük Marata devleti ve hânedanı vardır. Berar-Nagpur bölgesinde (Haydarabad devletinin Kuzey ve Kuzey Doğusu) Bonsla hânedanı, Gvalyor bölgesinde (Agra Güneyi) Sindia hânedanı, onun Güney Doğusunda Malva'da Holkar hânedanı, Gucerat ile Baroda'da Gaekar (Gaekvar) hânedanı. Ahmed Şah'ın en çok savaşıacağı Marata devletleri ana devletle birlikte Sindia ve Holkar devletleri olacaktır.

j) Gurkanlı padişahı II. Âlemgir çok zalim ve müstebit olan veziri Gazi-üd-Din Han'ın egemenliğinden kurtulmak amacıyla Ahmed Şah'la mektuplaşır.

Marata'lar vezir Gazi-üd-Din'le birliktirler ve Pencab'a saldırmaktadırlar; bunlar 1758 de Lahor'u Afgan'lardan alırlar. Bunun üzerine Ahmed Şah 1759 da Pencab'a girer, aynı yılda Gurkanlı, veziri Padişah II. Âlemgir'i öldürtür. Ahmed Şah da Marata'ları kovalıyarak Delhi'ye doğru yürür; 1760 başlarında Delhi'nin 17 Klm. Kuzeyinde Barari Gat'ta Sindia'yı tamamen bozar; bir Afgan komutanı da Sikenderabad dolaylarında (Delhi'nin 50 Klm. Güney doğusu) Holkar'ı ezer. Bu suretle Marata'ların Kuzey Hindistan'daki egemenlikleri temelinden sarsılır.

k) Bu yenilgilerden öç almak, Kuzey Hindistan'ı yeniden ele geçirmek ve hattâ Gurkanlı devletini resmen de devirip Delhi tahtına bir Marata'yı oturtmak amacıyla Marata'lar Kuzeye pek büyük bir ordu gönderirler. Ahmed Şah bir çok Hindistan müslümanlarıyla birlikte bu orduyu 13 ocak 1761 de Panipat'ta (Delhi Kuzeyi) tamamiyle ezer ve bu yenilgiden sonra Marata'lar hiç bir vakit kendilerini büsbütün toparlayamazlar.

Ahmed Şah, Hind tahtını kendisi için alıkoymaz. Zaferden sonra Delhi'ye gelir, Hind padişahlığını II. Şah Âlem ünvanını taşıyan şehzade Âli-Gevher'e verir, bu kişi o sırada Bengal'de

bulunduğu için oğlu Mîrza Civan-Baht'ı ona vekil yapar, vezarete Şüca-üd-Devle'yi (İran Türklerindendir, Oud naibi, yani valisi, fakat gerçekten hükümdarı olup Marata'lara karşı yapılan savaşta Ahmed Şah'la birlikte çalışmıştır) ve emir-i leşkerliğe, yani başkomutanlığa (emir-ül-ümera da denir) Necib-üd-Devle'yi (Hindistan'ın Rohilla Afganlarından) getirir; sonra başkenti Kandahar'a döner. Pencab ve Multan kendisinde kalmaktadır.

Ahmed Şah, Hindistan sıcaklarını sevmiyen ve savaşlarda kazandıklarını yurtlarına taşımak isteyen askerlerinin baskısı altında orada fazla kalmamış ve kendi yurduna dönmüştür. Ancak onun Marata kuvvetini ezdikten sonra çekilmesi, 1757 denberi Bengal'e yerleşmiş olan İngiliz'lerin işini çok kolaylaştıracaktır. Gurkanlı devleti ise Marata yenilgisinden faydalanamayacak kadar çürümüş bulunuyordu.

l) Ahmed Şah Kandahar'a döndükten sonra orada yeni bir kent kurar (1174 hicri; 1761 in ilk yarısı).

m) O bir fitne haberi üzerine 1762 başlarında yeniden Pencab'a gider ve Serhind bölgesinde Sih'leri¹ yener. Mart 1762 de Lahor'dadır. Keşmir'in fethi için gönderdiği ordunun faaliyetini oradan takip eder ve bu iş bittikten sonra Kandahar'a döner (1765 son baharı veya sonları). Ondan sonra 1179 hicri yılına kadar (1765 - 66) başkentinde dinlenir ve bu son yılda Pencab ve Hind'e gider.

Ahmed Şah Baba'nın III. Sultan Mustafaya gönderdiği mektubun tarihi :

8 sayılı Name Defteri'ndeki surette (s. 460 - 481) mektubun tarihi yoktur. Ancak orada başda : "İran ve Hindistan taraflarını zîr-i dest-i hükûmetine aldıktan sonra halen Kandahar'da ikamet üzere olan Afgan Ahmed Şah'ın Bağdad tarafına üç nefer sefir ile irsal olunup Bağdad valisi tarafından Cânib-i Hümâyun-u Hazret-i Cihandârî'ye varid olan farisi namenin suretidir,, denilmekte ve bu şerh 7 cumad-el-ulâ 1176 kaydını taşımaktadır (24.11.1762).

Mektub, Ahmed Şah'ın Panipat zaferini, (1761 başları) ondan sonra Delhi'de yaptıklarını ve Kandahar'a dönüşünü (özetteki "k,, faslına bk.) andığına göre, 1761 yılının ikinci yarısında veya

¹ Bir dinin sâlikleri.

hut bu hükümdar yeniden Hindistan'a gitmeden (bk. özetin "m., faslna), yani 1762 yılının başlarında yazılmış olmalıdır.

Yukardaki şerhde görülen "halen Kandahar'da ikamet üzere olan,, tabirini mektup yazıldığı sırada Şah'ın bu kentte bulunduğu anlamında almayı doğru buluyoruz; esasen Ahmed Şah'ın Osmanlı padişahına İran'a karşı bir sefer yapmasını önerişi ancak kendisinin bundan istifade etmek amacıyla izah edilebilir, dolayısıyla bunu kendisinin bir seferde bulunduğu sırada yapması az muhtemeldir, çünkü bu gibi seferlerden ne zaman dönülebileceğini kestirmek güçtür.

Bu esaslar kabul edilirse Şah'ın mektubunun Kandahar'dan İstanbul'a gelişi veya Name Defteri'ne kaydedilişi en az 10 ay kadar sürmüş demektir.

Afgan elçilerinin hareketleri:

Ahmed Şah'ın Sultan Mustafa'dan İran'a karşı savaşa girişmesini isteyişine göre, mektubun ve onu getiren elçilerin deniz yolu ile Basra ve Bağdada gönderilmiş olduklarına hükmetmek gerekir.

Name Defteri'nde Afgan elçilerinin Bağdad'da kaldıkları mezkûr olup Sultan Mustafa'nın karşılığında da bu tekid edilmekte ve elçilerin padişahca kabul edilmiş oldukları söylenilmemektedir. Keza *Vâsıf tarihi* de bunların gelişine dair bir şey yazmamıştır. Bunlara göre elçilerin padişahın karşılığını Bağdad'da beklediklerine hükümlenabilir.

Sultan Mustafa'nın karşılığının Name Defteri'ndeki müsveddesi (s. 485-7) evasıt-ı cumad-el-âhır 1176 tarihini taşır (1763 yılının başları demektir). Bunun bir yılda Kandahar'a ulaştığını kabul edersek Ahmed Şah'ın onu 1177 hicrî yılının ikinci yarısında yani 1764 başlarında aldığına hükmedilebilir.

O bundan sonra bir buçuk yıl daha başkentinde istirahat veya intizarda kalmıştır.

Ahmed Şah Baba'nın mektubunu gönderdiği sırada İran'ın durumu:

Nadir Şah Afşar'ın ölümünden (1747) sonra İran'ın karmakarışık bir devir geçirdiği bilinir. Bu durum 1760 yılına kadar sürer. Bu tarihte Zend Kerim Han, "Aşağı Kacar,, beylerinden Muhammed Hasan Han'ın ölümü üzerine Batı İran'ın tek egemeni

kalır, "vekil,, ünvanıyla fiilen hükümdar olur ve karmakarışıklıkları sona erdirir.

Ahmed Şah Baba'nın III. Sultan Mustafa'ya İran'a karşı sefer yapmayı öneren mektubu Zend Kerim Han'ın egemenliğinin ta başlarındadır. Yukarıda gördüğümüz gibi Meşhed başkent olmak üzere Batı Horasan, Ahmed Şah'a tabi Şahruh'un elindedir.

Buna göre iki şık akla gelmektedir. Birincisi Hindistan'da büyük zaferler ve hazineler elde etmiş olan Ahmed Şah'ın İran'daki karmakarışık durumun devam edeceğini ummuş ve elde ettiği gücü orada fütihat yapmak için kullanmak istemiş olmasıdır. O, bunu yaparken Osmanlı'nın Batıdan İran'a çatması, tabiiyle onun işini çok kolaylaştıracak özde idi.

İkinci şık Ahmed Şah'ın, Zend Kerim Han'ın bütün rakiplerini ezerek İran'da sağlamca yerleşmekte olduğunu anlayıp o daha durumunu sağlamlaştırıp Horasan'ı Afgan'lardan geri almaya kalkışmadan önce onu Osmanlı yardımıyla ezmeği ve hiç olmazsa yenip zayıf bir duruma düşürmeyi düşünmüş olmasıdır. Bizce bu ikinci ihtimal en kuvvetlisidir.

Mektubun İstanbul'a geldiği sırada Osmanlı'nın durumu :

Yukarıda gördüğümüz gibi mektub Name Defteri'ne 1176 cumad-el-ulâsında kaydedilmiştir. Padişahın karşılığı da aynı defterde evasit-i cumad-el-âhır tarihini taşımaktadır, yani mektuba beş hafta içinde karşılık verilmiştir. Bunda daha aşağıda görüleceği gibi barışı bozup İran'a sefer yapmanın doğru olmayacağı bildirilmektedir. Üç ay kadar sonra da barışçılığı siyasasının temeli yapmış olan Sadr-ı âzam Ragıp Paşa ölecektir. İşbaşında başka biri bulunsaydı Ahmed Şahın önergesine uyar mıydı bilinemez; ancak Ragıp Paşa'nın bilinen barışçıl inanlarına göre karşılığın bir red özünde olması tabii idi ve öyle oldu.

Mektubun özellikleri ve öğrettiği yönler :

Ahmed Şah olayları Sultan Mustafa'nın hoşuna gidecek biçimde anlatmıştır.

Ahmed Şah Baba, Nadir Şah Afşar'ın yetiştirmesidir, onun tarafından Galcai Afganların¹ hapsinden kurtarılmış, komutan yapılmış, hemen daima yakınında ve yanında bulundurulmuş ve

¹ Eski Kalaç Türkleri.

büyük mevkilere geçirilmiştir. Afganistan'ın resmî tarihçisi Feyz Muhammed Han da *Sirac-üt-Tevarih*'te bunu hep böyle gösterir, hattâ Nadir Afşar'ın kendi yakınlarına bütün İran, Turan ve Hindistan'da Ahmed Han gibi iyi huylu ve davranışlı adam görmediğini ve onun günün birinde tahta çıkacağını, söylediğini yazar (C. I, s. 9).

Ahmed Şah Baba, Sultan Mustafa'ya gönderdiği mektupta ise Nadir Afşar'ı hep batırmakta, onu kötü göstermekte ve kendisinin o sırada bir köşeye çekilip dua ile vakit geçirdiğini anlatmaktadır. (*Name Defteri*, s. 461-462).

Bundan başka Osmanlı hânedaniyle kendisinin sünnî, Safevî hanedanının ise şîî olmasına rağmen Ahmed Şah bu hânedanı tutmakta ve ona karşı gelmiş olan İran halkını nankörlükle suçlandırmaktadır (N. D., s. 461). Bu, bir yandan halk hareketleri karşısındaki hükümdarlık duygularının bir sonucudur, fakat aynı zamanda bu işin Nadir Afşar'ın iş başına geçmesine yol açtığını söylemekle bunu da bu kişinin aleyhinde bulunmak ve ondan çok zarar görmüş olan Osmanlı'ya yaranmak için bir vesile yapmaktadır.

Keza Ahmed Şah Baba bir çok yerde ve bilhassa Hindistan durumunu anlatırken (N. D., s. 463) "Kâfirler,"e karşı İslâm koruyuculuğu taslamaktadır. Bu, müslüman hükümdarların genel edebiyatına uygun olduğu gibi, Osmanlı padişahına hoş görünmek için de yazılmış olabilir. Bununla birlikte Ahmed Şah'ın Hindistan'da müslüman koruyuculuğu gerçek olmuştur.

Aşağıdaki mektup bir çok şairâne şişirmeleri kapsamakla birlikte o devirde Hindistan, Afganistan ve İran'da cari olan savaş usullerini de epice belitmektedir.

Mektupta anlatılan olaylar :

Ahmet Şah Baba mektupta hal tercümesini bildirir gibi ise de daha çok en önemli başarılarını ve bazen de bir seferinin başarılı kısımlarını anlatmaktadır. Meselâ yukarıdaki tarihî özetin "e," fıkrasında anlattığımız olayların (Horasan ve İran seferi) başarılı kısımları mektubun aşağı yukarı 6 sahifesini (N. D., s. 464-469) işgal etmekte ise de 1749-1750 kışında Nişapur önünde uğranılmış olan başarısızlık hiç anılmamaktadır.

Bazan da olaylar, belki daha toplu ve Ahmet Şah bakımından

daha parlak bir surette gösterilmek için, *Sirac-üt-Tevarih* gibi en güvenilir kaynaklardaki anlatışa uymayan bir biçimde nakledilmektedir. Biz bunu genel olarak böyle sanıyoruz ; ancak bu mektup elde olarak Ahmed Şah'ın tarihi bir kere daha incelenirse belki onda bazı değiştirmeler yapılması gerektiği sonuncuna varılır.

Ahmed Şah Baba'nın kurmuş olduğu Afganistan devletinin o sıradaki özü :

Bu devlet bir oymaklar topluluğu durumundadır ve nüfuzun çoğu bunların başkan ve ileri gelenlerindedir. Bu yön tarihen bilindiği gibi mektuptan da anlaşılmaktadır. Ahmed Şah bu ileri gelenlerin kendisinin tahta çıkmasında ayak diremeleri üzerine tahtı kabul ettiğini söyler (N. D., s. 462) ; keza kendisi İran'da fütihat yapmayı düşünürken "sergerdegân-ı il-i¹ celil-i Afgan,, yani yüce Afgan ulusunun ileri gelenleri onu bundan vaz geç rip Hindistan seferine sevk ettiklerini de belirtir (N. D., s. 463 başı).

Ahmed Şah kendisini büyük bir hânedanın üyesi ve çocuğu olarak göstermek istiyor. Bu yönü bilhassa kendisinin tahta çıkışını (s. 462) ve Herat'ı alışını (s. 465 sonu) anlatırken belirtmektedir. Kendisi ufak bir oymağın üyesi ve belki biraz ileri geleni olduğu bilindiğinden bu iddialar pek çok hânedan kurucusunun özentilerinden başka bir şey sayılmamalıdır.

Ahmed Şah ve oymak başkanları Afgancılık ve Afgan ulus-severliği göstermektedirler :

Mektupta Afganlar için daima "İl-i celil-i Afgan,, yani "Ulu Afgan ulusu,, tabiri kullanıldığı gibi oymak ileri gelenleri kendisinden İran'a değil, Hindistan'a sefer yapmasını istedikleri vakit (N. D., s. 463 başı) bir yandan bu ülkenin büyüklüğünü öbür yandan da Timur'dan önce (Babur'dan önce demek daha doğru olurdu) orada 29 Afgan'ın hüküm sürdüğünü ve ora saltanatının Afganlar için bir "miras,, olduğunu söylerler.

Ahmed Şah Baba'nın kaleminde Türk tabiri :

O, Güney Türkistan ve İran Türkleriyle savaşmıştır ve o devirde âdet olduğu gibi her düşman hakkında kullanılan alçaltıcı

¹ Buradaki «il» Doğu Türkçesinde «kavim», yani bizim bugünkü millet ve ulus tabirlerinin karşılığıdır.

tabirleri Türkler hakkında kullanmaktadır. "Türkistan şerirleri," gibi tabirlere sık sık rastlanıldığı gibi bir yerde (N. D., s. 468): "Etrâk ve Ekrâd-ı fitne-îcad,, yani "fitne îcad eden Türk ve Kürdler,, tabirini kullanmıştır. Osmanlı'da da Türk sözü "Etrak-i bi idrak,, gibi çok kere alçaltıldığı için Sultan Mustafa'nın bundan alındığı görülmemekte ve her halde verdiği karşılıktan böyle bir şey sezilmemektedir.

Afgan'ların sayısı :

Ahmed Şah Baba'nın mektubunda (N. D., s. 462) o sırada Afgan'ların ev ve çadır olarak sayısı ve toplu olarak yaşadıkları yerlerin adları verilmektedir. Bu bilgiler tabiatıyla takribî olmakla birlikte başka yerde aynı yetki ile ifade edilmedikleri için çok değerlidir.

Halifelik konusu :

Ahmed Şah, Sultan Mustafa'ya birçok sıfatlar atfeder ve ünvanlar verirken ona doğrudan doğruya halife dememekle birlikte bir yerde (N. D., s. 461): "Allah... hilâfetinin günlerini musibetlerden korusun,, demektedir. Keza Gurkanlı padişahları için de halife demiyorsa da bir yerde (N. D., s. 469): "Dar-ül-Hilafe-i Şah-cihanâbad,, tabirini kullanmaktadır. Şah-cihanâbad, Şah Ci-hanca kurulmuş olan bugünkü Delhi'dir; o sırada orası Gurkanlı padişahlarının başkenti idi ve bu tabir Hindistan'da resmî tabirdi.

Sultan Mustafa ise ona verdiği karşılıkta (N. D. 486): "Dar-üs-saltana-i Şah-cihanâbad,, demektedir.

Türk takvimi :

Ahmed Şah genel olarak hicrî tarihleri kullanmaktadır; yalnız bir yerde (N. D., s. 481): "27 zilhicce-i haram tarihinde, 1172 senesine tetabuk eden uğurlu Türk Tavuşkan (Tavşan) yılında hareket edildi,, demektedir ¹.

Bu hareket Marata'ların Pencab'ı, orada vali olarak bırakılmış olan Ahmed Şah'ın oğlu Timur Han'dan almaları üzerine başlamış, Afganistan hükümdarına hayatının en büyük zaferi olan Pannipat zaferini kazandırmış ve onun eline olağanüstü ganimetler

¹ Farsça metinde «بیل ترکی» deniliyor.

düşmüştür. (Bu sefer yukarıda “j,” ve “k,” fıkralarında anılmıştır). Bunlara bakarak XVIII. yüz yılın ikinci yarısına kadar bir kısım Hindistan’da ve Afganistan’da eski Türk takviminin çok uğurlu ve olağanüstü anlarda kullanıldığına hükmetmek gerekir. Gurkanlı devletinde de bu tarih padişah buyrultularında kullanılmaktaydı¹.

Bazı oymak adları :

Mektub (N. D. s., 466) Ahmed Şah Baba’nın Horasan’ın fethine giriştiği sırada kendisine karşı çıkan oymakların adlarını vermekte ve Şahruh Mirza veya onu kukla gibi kullananların kimlere dayandıklarını bildirmektedir. Bu bilgiler de çok değerlidir.

Mektuptaki Türkçe kelimeler :

Ahmed Şah “il,” kelimesini “kavim,” “karavul,” “öncü,” “ülke,” “memleket,” “aksakal,” “muhtar,” ve “ileri gelen,” “yıl,” “sene,” “tüfenkciyan,” “tüfekçiler,” “kurhâne,” veya “korhâne,” “silah ve zırh yapılan ve saklanan yer,” “ilgar,” “çabuk yürüyüş,” ve “akın,” “top,” u bildiğimiz anlamda, “göç,” “hareket etmek,” “ağruk,” “ağırılık,” “ordu,” ve “yaylak,” u bildiğimiz anlamlarda kullanmaktadır.

Afganistan Devletinin kurucusu Ahmed Şah’ın Osmanlı Padişahı III. Sultan Mustafa’ya gönderdiği mektubun 8 sayılı Name Defterinin 460-481 inci sahifesindeki suretinden yapılmış olan tercüme²,

“İran ve Hindistan taraflarını zir-i dest-i hükûmetine aldıktan sonra halen Kandehar’da ikamet üzere olan Afgan Ahmed Şahın Bağdat tarafına üç nefer sefir ile irsal olunup Bağdat valisi tarafından Canib-i Hümayun-ı Hazret-i Cihandarî’ye varid olan Farisi namenin suretidir,”

Yâ koruyan ve seven Dost (Allah)!

O şanı âli olan aziz ve kerim Tanrıdır.

Besmele

Göklerde ve yerde büyüklük onundur. O aziz ve hakîmdir.

¹ Bk. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. II, s. 444.

² Farsca metinden Türkçeye çeviren Prof. Necati Lugal, haşiyeleri yazan Hikmet Bayur, tashihi yapan Adnan Erzi. Muterize içindeki rakkamlar *Name defterin*’deki sahifelerin başlangıcını gösterir. Kur’an âyetlerinin sayıları İsmail Hakkî’nin *Maani-i Kur’an*’ındaki sayılardır.

Varlığın kendisinden ad bulduğu, feleğin hareket etmesine, yerin sâkin olmasına sebep olan Tanrının adıyla başlıyorum. Karanlık geceleri gündüz yapan odur. O ince hikmet cevherlerini bağışlayıcıdır, Kur'an-ı Kerimin başlangıcı ve akıl sahiplerinin sözlerinin dibacesi öyle bir padişahın hamd-ü senasıdır ki onun azamet ve celâlinin celiy-yün-nur olan menşuru "Lâ ilâhe illa lah-ul kebir-ül-muteal," sözünün parlak tuğrasiyle süslenmiştir. Onun hikmetle beraber olan kudretinin fermanı intikal ve tagayyur şüphesinden masundur. O şerefleri yüksek olan yüce makamlı padişahlar güruhunu saltanat tahtına oturtmuş, bütün insanların mühim işlerinin tensikinin dizginini Tanrı kapusunun o seçkinlerinin ihtiyar eline vermiştir. İnâyet nazarlarının kendilerine mahsus olduğu o padişahların başlarına izzet ve şeref tacını koymuş, halkı onlara uymağa ve itaât etmeye memur etmiştir. Onun hikmete bürünmüş olan işleri sorgudan münezzehe olup " O yaptığı şeylerden sorumlu değildir, onlar (insanlar) yaptıkları şeylerden mes'uldurlar,,"¹ sıfatıyla vasıflanmıştır. Ezelt iradesinin iktizasınca " Mülkü istediğinden alırsın,,"² hükmiyle her hangi birini yüce saltanatın mansıbından azleder ve "Söyle, malik-ül-mülk olan Allahım mülkü istediğine verirsin,,"³ sözünün delâletiyle izzet ve kabul şerefini diğer birine verir. Onun ezelden beri intizamlı olan hükümleri niçin ve nasıl sorgusundan beridir. Celâlet ünvanlı olan fermanı "Allah istediğini yapar,,"⁴ sözüyle süslenmiştir. Nazım:

"Ey Tanrı cihan padişahlığı senindir.
 "Bütün bizler kuluz, padişahlık senindir.
 "Balıkların kuşların rızkını sen verirsin.
 "Her padişaha âtâ bahşeden sensin.
 "Padişahlık sana yakışır.
 "Sen fermanınla neyi istersen onu yaparsın.,"

Nesir: Varlığın hülâsası, kâinatın serveri olan Peygambe-

¹ Enbiya Suresi, 23.

² Âl-i İmran suresinin 26 ıncı âyetinin aksâmı.

³ Keza..

⁴ Âl-i İmran suresinin 40 ıncı âyetinin aksâmı.

rin muattar merkadine ve nurlu ravzasına sonsuz salâvat, selâm ve sayısız tahiyyat olsun ki “Eğer sen olmasaydın felekleri yaratmazdım,,¹ sözü o istifa memleketinin sultanının başına izzet tacıdır. “Biz seni âleme nuruyla her tarafı aydınlatan bir kandil gibi sevabımızla tebşir, azabımızla tehdit ile, kulları iznimizle bize davet etmek için gönderdik,,² âyeti kerimesi “Yayın iki ucundan daha yakın,, makamının baş köşesinde oturan Peygamberin icaz istikametli boyunun süslü bir elbisedir. İnsanlar Muhammet’le öğünür. Peygamberlik onun parmağının yüzüğüdür. O Tanrının sevgilisi, bizim efendimizdir ve bütün peygamberlerden daha muhteremdir. O Seyyid-i muhtarın “Eshabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz,, sözünün mazmununca onun dört büyük halifesine ve temiz ailesine tahiyyat ve selâm olsun. Onlar maarif ve ilm-i yakfn hazinelerinin anahtarları ve din hücrelerinin kandilleridirler Tanrının rahmeti onun canına, âilesine ve eshabına olsun.

Bu temiz sünneti yaptıktan ve Allahın isteği yola girdikten sonra padişaha³ temiz dualarla ve binlerce medhulenalarla birlikte selâm olsun. O selâm ki ehli islâmın şiarı, dostluk ve birlik bostanının en iyisinin, insanların hayırlısının sünnetidir. Kuds savmalarının⁴ tesbih edicileri selâm ve binlerce sena kokularından sıdk-u-sefa kokusunu alırlar ve üns topluluklarının mukaddesleri onun nesimlerinden mihr-ü-vefa gülzarının kokularını koklarlar. O padişah ki cennet mahfilii, yüksek huzurlu, âsuman rifatlı, sipihr azametli, süreyya menzillidir. Dünyanın kendisine sığındığı yıldızlar kadar askerleri olan, yüksek mevkili, felek bargâhlı padişah, meşhur sultanlar sultanıdır. Muradına ermiş hakanların şehriyarıdır. Kamer tâl’atlı husrevdir. Utarit zekâlî, Cemşid meknetli, hurşid behçetli, Behram savletli, Dara dirayetli, (461) Kisra adâletli, Zuhâl temkinli, yıldız askerlidir. Berciş yüzüklü, şihap oklu, Suha temrenli, Hilal kemanlı, Merih kılıçlıdır. Yüce mertebeli,

¹ Hadis-i kudsi.

² Ahzab suresi, 45-46.

³ III. Sultan Mustafa’ya.

⁴ İbadet yeri.

yüksek taçlı, hümâyun bahtlı, iyi talihli, Tanrının gölgesinin çadırını süsleyen, padişahlık meclisini aydınlatan hidivdir. Nazım:

“Dönen felek yüzlerce gözüyle onun benzerini güneş ve ay aynasında görememiştir.,”

Nesir: Adalet ve insaf nurlarını etrafa yayan, zulüm ve cevr eserlerini yokeden odur. Mücahitlerin ve gazilerin sultanı, müşriklerin ve kâfirlerin katilidir. İki kitabın hakanı, iki denizin kaanıdır. İkinci İskender-i Zulkarneyn, Mekke ve Medinenin hâdimi, Melik-ül-mennan olan Tanrı katında teyid edilen sultan oğlu sultan ve hakan oğlu hakan, İslâmın kendisine sığındığı padişah ve Dara dergâhlı kardeşimizdir. Devletin zamanı sona ermekten masun olsun. Hilâfetinin günleri musibetlerden korunsun.

Bu sıfatlarla muttasıf olan padişaha bu selâm hediye edildikten sonra Melik-i Vedudun gölgesinde gölgelenen (Allahın bu kulu)¹ muhabbet ve düşüncesini şöyle arzeder:

Tanrı (kendisine) öyle bir saadet mayası bahşetmiştir ki dünyaya gelmeden ve aklı ereliden beri dünyanın mevkiine ve haşmetine itibar etmemiştir. Tanrının da lutfu ve ihsaniyle beslenen (bu kul) onun istediği gibi bayraklarının yükselmesine, şer'-i metnin himayesine, Peygamberinin tarikinin müşrikler süprütüsünden temizlenmesine daima ehemmiyet vermiştir. Fakat böyle düşündüğü halde “İşler vakit ve saatini bekler,, sözünce henüz bu arzuları husul bulmamıştı. Bu arzunun husulü yine Allahın iradesiyle geç kaldı. Bu gecikme sırasında bazı şeyler zuhur etti. “Dünya alt üst oldu,,² âyet-i kerimesi mucibince zamanenin vaziyeti türlü türlü değişikliklere uğradı. Dünyanın ahvali karıştı. Eski büyük devletler sarsıldı, Safevî hânedanı üç yüz seneye yakın bir zamandan beri saltanat sürmüş, ihtilâl ve zevalden masun kalmıştı. Fakat Tanrının takdiri ve İranlıların fena hareketlerinin uğursuzluğu yüzünden senelerden beri emniyet içinde bulunan İran halkı nefsanî arzularını yerine getirmeye başladılar. Peygamberlerin sünneti ile iktifa etmediler. Tanrının

¹ Ahmed Şah Baba Abdalî (Dürranî); Metinde sık sık rastlanan kul, duacı ve benzerleri kelimeler hep Tanrı'nın kulu, duacısı vesaire anlamındadır.

² Hud suresinin 82 inci âyetinin aksanı.

emirlerine ve nehiyelerine itâat etmediler, ferman dinlemez oldular. O yüksek hanedana hizmet etmediler ve onun akidesine uymadılar. Bu hususta ihmal gösterdiler. İşte bunun neticesi olarak öyle perişan oldular ki o devletin bostanında saltanat ağacının gövdesi kökünden koptu. O yüce şanlı hânedanının an'anevî hüküm ve saltanatı tamamiyle sona erdi. Her tarafta türediler zuhur etti. Gülzarın etrafındaki dikenler gibi her köşeden bir âsî belirdi. Bu işleri düzeltmek için eski hânedanın esasî mahvolduktan, her tarafta fenalıklar baş gösterdikten, fitne ve fesat eserleri meydana geldikten sonra Tanrı diledi ki kuvvetli ve kudretli bir hâkim halkın başına geçsin, asilerden ve serkeşlerden intikam alsın ve kötülük- lere son versün. Böylece Tanrının takdiri veçhile Nadir Şah Ebîverd (ابوورد) ve Derece (دره‌جز) den huruç etti. Zamanla Horasan, Irak, Fars ve Azerbaycan'ı, belki bütün İrani ve Hindistanı, Türkistanı eline geçirdi. Bütün memleketlerdeki istiklâl davasında bulunan sergerdeleri ve âsileri ortadan kaldırdı. Bununla kalmıyarak cevr ve zulüm elini de ulu Afgan ili'ne¹ kadar uzattı. Tasallut eserleri meydana geldi. Tanrı dergâhının bu duacısı o sırada sabır köşesinde itikâfta idi. Gayp âleminde bir lütfun zuhurunu bekliyordu. Onun² kafasına Tanrı gibi tek olmak gururu gelmişti. Yukarıda adı geçen memleketlerle iktifa etmedi. O yüksek şanlı kardeşin korunmuş memleketlerine³ göz dikti. Her taraftan ve her kavimden büyük bir asker topladı. O derece kuvvet buldu ki Hindistan ve Dekken ümerası, Türkistandan Hata ve Hutene kadar bütün reisler ve Rum memleketindekiler onun gelmesinden daima korku içinde kaldılar ve rahat bir nefes alamadılar. Memleketler aldıkça onun gururu arttı. Halka zulüm ve sitem etmeye başladı. Halk türlü türlü (462) ziyetlere ve ukubetlere takat getiremez bir hale geldi. Nihayet onun şiddeti haddini aştı. Onun zulmü serkeşlerin ve âsilerin tedip ve tenbihiyle kalmıyarak günahsızlara, âcizlere ve fakirlere de sirayet etmeye başladı. O sitemkârın zulüm ve taaddî ateşi

¹ ایل جلیل افغان. Ahmed Şah, Doğu Türkleri gibi «il» kelimesini «ulus» ve «kavim» anlamında kullanılmaktadır.

² Nadir Şah Afşar'ın.

³ Osmanlı ülkesine.

sebepsiz yere kuru, yaş her şeyi yaktı. "Saltanat küfürle yaşayabilir, fakat zulümle bâkî olamaz," sözünün mazmununca kendi eteğinden can yakıcı şuleler baş gösterdi. Onun akrabaları ve yakınlarının hepsi, onun canavarca vaziyetlerinden bıkip usanmışlar ve ondan nefret etmişlerdi. Her birisi ondan ayrıldılar ve ona düşman oldular. Nazım:

"Mazlumlara müjde ver ki zalim kuvvetlenince çınar ağacı gibi kendi kendisini yakar,,"

Nesir: Velhasıl onun zulüm gören bendeleri onun işini sona erdirdiler. Allahın takdiri ile onun temeli çürük olan devleti harab olup yıkıldı. İbret alınacak bu vak'adan sonra Tanrının lûtufklarının bu niyazcısı Dar-ül karar-ı Kandahara gitti. Kendisine Âdil Şah diyen ve Nadir Şahın kardeşinin oğlu olan Ali Kuli Han İran saltanatının tahtına çıktı. Bir kaç gün içinde o ruunetle aşılannmış olan ağacın âriyet olan dalı ve meyvesi yani Nadir Şah'tan kalan mal ve mülk onun eline geçti. Gittikce gururu artıyordu. Bu sırada Afgan halkının nüfusu iki milyon dört yüz bin serebendi haneye yakındı. Bundan iki milyon iki yüz binin bir milyonu Kandaharda, geri kalanı Pişaver, Gaznin, Kâbil ve diğer vilâyetlerde idi. O illerin (kavimlerin) her birisi kendi memleketlerinin mevki ve şöhrete sahip olan mansur râyetli han ve reislere sahipti ve bunların hepsi bir birile barış içinde yaşıyorlardı. Bunlar Allahın samediyetinden niyaz eden bu fakiri saltanat tahtına geçirmek istediler. O cihetle ki Allahın teyidi ile ecdad-ı izam ve abây-ı kiram nesilden nesle batından batna ulu Afgan ilinde saltanat süregelmişti. Tanrı dergâhının bu duacısı dünyanın haşem ve hademine, değişen zamanın şevket ve mansıbına ehemmiyet vermeyen bir yaradılıştta idi. Bu âzâdelik sebebiyle onun kalb gözü Tanrının zeval bulmayan ebedî devletinin müşahadesi ile meşgul idi. Bu sebepten o istiğna köşesinde itikâfa çekilmiş, onun baharı ebedî olan hatır gülşeni dünyaya meyl ve muhabbet etmemiştii. Ehlullahtan, salihlerden ve fakirlerden başkalarıyle ihtilât ve onlardan gayrılara rağbet etmemiştii,," Nazım:

"Evliya ile bir an sohbet etmek yüz yıl ibadet etmekten daha iyidir,,"

Nesir: Bu duacının himmet göklerinde uçan hüması ve dünyadan tecerrüd etmiş olan yüce tabiatlı şebbazı, fezası

dar olan bu mezra'nın avına tenezzül etmez, bu bekasız sarayın gölgesine başını koymazdı. Tecerrüdün gönül açan fezasında geçirdiği güzel hayatı taalluk âlemi (Dünya)'nin yedi ikliminin sultanlığına tercih ediyordu. Ben istemediğim halde eteğimden ellerini çekmediler¹. Bana bunu kabul ettirmek için: "İnsanın kalbi Allah ile meşgul olduktan sonra, zâhiren dünya işleriyle meşgul olmak zühd ve tekvaya mani değildir. Öyle ki Hulefa-yı Raşidin ve kübera-yı tâbiin mânâ âleminde teveccüh ve istiğrak içinde yaşadıkları halde bu dünyanın işlerini nizama koymaktan geri durmadılar. Halkın işleriyle uğraşmayı Tanrının isteklerinden saydılar,, dediler. Nazım:

"Allaha ibadetten geri kalma da ne giyersen giy.

"İster başına taç koy, istersen bayrağı omuzuna al.,"

Nesir: Bir müddetten beri dünyada saltanat işleri karışmış, kuvvetli bir padişahın bulunmaması yüzünden insanların vaziyeti son derece bozuk bir hale gelmişti. Böyle bir vakitte bu hale son verecek, Tanrının lütuflarına mazhar kuvvetli bir reis lâzımdı. Öyle ki saltanatı ihmal etmesin ve iyi işler yapsın. Tanrının kullarını onun yardımı ile sıkıntı ve zahmetten kurtarsın. Bu sadık taifenin sözünü bazı evliyaullah da teyit ile mühim işlerin değişeceğini ve tanrının inayetine mazhar olunacağını müjdelediler. Nazım:

"Öyle bir saatta ki onunla takvim başlar ve öyle bir zamanda ki tac ve taht onunla iftihar eder,,

Böylece o (Ahmed şah) uğurlu tahta geçti. Tanrının bu büyük atıyye ve hediyesinin şükürünü yerine getirdi (463) ve İran'ı dolaşarak bu geniş memleketteki kötü adamları uslandırmağa karar verdi. Ulu Afgan ilinin ileri gelen adamları kararını öğrenerek huzuruna geldiler ve "İnce düşünen bazı kimselerin tetkik ve teşhisine nazaran, Hindistan memleketi yer

¹ Bu ifade gerçek duruma pek uygun değildir. Ahmed Şah veya o vakitki adıyla Ahmed Han, Nadir Şah Afşar'ın Kandahar'ı alış tarihi olan 1738'den itibaren veya ondan az sonra bu hükümdarın hizmetinde bulunmuş, yüksek askerî mertebelere çıkmış ve o ölüncüye kadar (1747) böylece devam etmiştir. 1738'de onun Nadir Afşar tarafından «Galcai» lerin hapisinden kurtarılmış olması da kendisinin bu tarihten önce dahi az çok siyasal ve askerî faaliyette bulunduğunu gösterir.

yüzündeki diğer bütün memleketlerden daha geniştir ve bu sonsuz, eşsiz memleketin saltanatı Emir Timur-ı Sahibkiran'ın hurucuna kadar Afgan'ın şanlı ve yüksek reislerine bağlı idi. Behlül¹, İskender², Firuz Şah³, Şir Şah⁴, İbrahim Şah⁵ ve başkaları gibi bu ulu ilden yirmi dokuz kişi Hindistan'ı büyük bir kudretle idare ettiler, şan ve şöhrat adlarını zamanın sahifelerine nakşettirdiler. Bu sebeple ilk önce bize miras kalan bu saltanatı ıslah etmeli, bilâhara Şaha göre gidilmesi gereken her yere gitmelidir,, dediler.

Hindistan cihetinden de "Ora sultanlarının ahvalinde umumî bir zafiyet hâkimdir, kâfirler her tarafta inat ve kibirle baş kaldırdılar, her tarafı muhasara ettiler, herkese musallat oluyorlar, hattâ pâdişahı da kuşattılar, devlete erkânına ve emirlere karşı cebir ve şiddetle muamele ediyorlar,, gibi bir çok haberler geliyordu. Benim doğru düşüncem bu mücadeleyi kâfirlere karşı koymanın, onların habîs köklerini, muhafazaya mecbur oldukları bu yerlerden sökü atmanın gayet yerinde bir iş olacağı ve bu isyankâr kâfirleri ıslahın İran ve Türkistandaki şerirleri bastırmaktan daha elzem ve ehemmiyetli olduğunu gösterdi. İlk düşüncemin tatbikini başka bir zamana bırakarak dünyayı dolaşan atımın dizginini Hindistan'a doğru çevirdim. Sonra da Pencab'a gittim ve öğrendim ki bu memleket Bengal, Malva ve Gucarat memleketlerinden daha mahsûldar ve daha mamurdur. Hindistandaki sultanlar idareyi gevşettikleri günlerdenberi de buradaki servet ve şevket sahibi Racalar, devlet mutemedlerine bağ ve haraç kabilinden hiç bir şey vermiyorlardı. Orada kimseye itaat etmiyen müstakilen hüküm süren bir hükümdar vardı. Eski Hindistan vezirinin⁶ oğlu Turanlı Mir Menu

¹ Delhi'de sultan (1441-1489); Ludi hânedanının ilk sultanı.

² Yukarıda anılan Sultan Behlül'ün oğlu ve halefi (1489-1512).

³ Hangi Firuz Şah'ın anılmak istendiği anlaşılmıyor. Oun adının Sultan İskender'le Şir Şah arasında geçişine göre XV yüz yılın sonlarında Multan'da hükümdarlık etmiş olan Firuz Şah Langah'ın anıldığı sanılabilir (Bk. *Tarih-i Firîşte*, C. II, s. 328).

⁴ Büyük Sur devletinin kurucusu Şir Şah Sur (1539-1545).

⁵ İbrahim Şah Sur; Şir Şah'ın yiğenlerinden, 1555 civarlarında kısa bir müddet Agra ve Delhi'ye egemen olmuştur.

⁶ Uzun zaman Gurkanlı padişahı Nâsir-üd-Din Muhammed Şah'ın vezirli-

(میر منو) mezkûr mahalleri zorla hükmü altına almış cesur yüz bine yakın suvariler, kuvvetli piyadeler, ateş yağdıran, yıldırımlar saçan toplar ve dağ gibi fillerle kafası karma karışık düşünceler ve gurur buharile dopdolu bir halde Lahor saltanatının tahtına oturmuş hüküm sürüyor; teshir ipini de Keşmir ve Multan valilerinin boyunlarına atmış, kibir ve gurur sarayında "Saltanat kimindir,, davulunu çaldırıyordu.

Bfniyaz olan Tanrının bu duacısı o mahallerdeki mühim işleri tensik ve nifak çıkararak inatçı kâfirleri tenbih için huda geldi. Bu hayırlı haber Mir Menu'ye gelince Lahor kalesinden çıkarak nehir kenarında istihkâm kurdu ve bu uğursuz yeri binlerce top ve gökleri delen humbaralar ve kıyamet koparan diğer bir çok âlet ve edevatla tahkim etti. İstiklâl bayrağını, kibir ve azamet meydanına dikti.

Tanrı Dergâhının bu niyazmendi geldiği yerden hareket etti ve fitne koparan istihkâma bir fersahlık mesafede bir yere zafer bayraklarını dikti; muhasara ile meşgul oldu. Aslan avlayan karavulları¹ ve şiddet şiarlı kahramanları Mir Menu'nun karargâhına hücumla vazifelendirdi. Muhasara dairesini bir kuşun bile uçamayacağı bir şekilde daralttı ve istihkâmlardakiler bu darlıktan son derece sıkıldılar. Kırk gün sonra kindar Mir Menu da muztarip ve perişan olarak anlaşmak için hilekârane gayretler sarfettiği halde istihkâmdan çıkıp nusret eserli askerlerle karşılaşmaktan başka bir çare bulamadı. Arsay-ı eflâki dolaşan atın suvarisinin² şafaktan al renkli kaftanını giydiği ve halis altından miğferini başına koyduğu altın şualardan tirkeşini beline bağladığı, nurlar ve parıltılar alayı ile gök renkli istihkâmından çıkarak cihanı aydın-

gini yapan ve Ahmed Şah Baba'nın 1747 - 48 de Hindistan'a yaptığı ilk büyük akın sırasında Serhind dolaylarında bir top güllesıyla ölen «Turaniyan» dan Kamer-üd-Din Han İtimad-üd-Devle anılmaktadır. Sultan Mahmud'a gönderdiği mektup daha önce anılan Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk'le karıştırılmamalıdır; bunlar hısımdırlar.

Mir Menin denilen Muin-üd-Din Han, vezir Kamer-üd-Din İtimad-üd-Devle'nin oğlu olup sözde Delhi'ye bağımlıdır ve Gurkanlı padişahının Lahor (Pencab) valisidir; gerçektense bağımsızdır.

¹ Metinde Türkçe olarak bulunuyor, öncü anlamındadır.

² Güneş.

latan bayrağını arsay-ı âfakta yükselttiği ve cihanı parlatan şimşeklerden zulmeti yakan azminin nurunu aktar-ı âleme attığı bir sabah fitne arayan Mir Menu muharebe etmek için saflarını muharebe meydanına sürerek bütün teçhizatıyla hareket etti. Sayısız ateş tabiatlı tüfenkilerini ve dövüşmek isteyen piyadelerini tahayyülü gayr-ı kabil bir hücumla ileri attı. Ve kıyamet nişanlı topları da usulü veçhile öne katarak ateşledi. Kendisi külli yetli bir ayak takımı ve tekmelerinin sadmesinden yerin altındaki öküzü feveran ettiren ve kılıçlarının sadmesinden feleğin arslanını titreten deniz azametli bir ordu ile istihkâmdan çıktı. İktidarlı kumandanlardan mürekkep bir cemiyeti, 40-50 bin mızraklı suvariye ve zulmet gösteren askerleri öncü tayin etmiş, 40-50 bin suvariye de sağ ve sol tarafların muhafazasına memur etmişti.

(464) Kendisi dağ gibi, ifrite benziyen bir file binip büyük bir ceberrüt ve azametle Firavunların debdebe ve dâratını ve Şeddadlara yakışan şan ve şevketle Rüstem-i Zal gibi hamil olduğu silahlarla muharebe meydanında göründü.

Tanrının bu duacısı bu haberi işitince cengâver karavulları ve bunların arkasından da cesur bahadırları gönderdi. Kendisi de meleklerin yardımcıları olan askerlerle ve hepsinin zafer âlâmetli bayraklarına "Nusret Allahtandır,"¹ âyet-i kerimesi kaza ile yazılmış ve her birinin bayrağı "İnnâ fetahnâ,, eliflerini gösteren güruhlardan müteşekkil muzaffer alaylarla yıldırım süratli atına binerek düşman tophânesine (toplarına) bir ok atımlık yere geldi. Okular kıvılcımlar saçan oklarını bir biri arkasına yağdırmağa ve Frenk tıynetli² topcular ejderha gibi topları ve zehirli yılanları andıran tüfenkileri ile ateş etmeğe başladılar. Şiari zafer olan bahadırlar bu ateş yağmurunu bahar yağmuru gibi telakki ederek korkmadan muhabere saflarına daldılar. Dağları delen sadmelerle düşmanları kırdılar. Dövüşte kanmayan iki fırka adam akıllı bir birlerine girdiler. İş ok ve mızraktan geçerek kılıç, hançer ve bıçağa döndü. Bunların şiddet ve süratından istifade ederek bir an evvel mertliğin hakkını vermek istiyorlardı.

¹ Saf suresinin 13 üncü âyetinin bir kısmı.

² O devirde Hindistan'da başlıca topçu öğretmenleri Frenk yani Avrupalı olduğundan.

Düşmanın başları ve mühim işlerini görenleri kılıç ve kama yarası alıp yerlerde süründüler. Tanrının gazabına uğrayanlardan yine bir çoğu da ölüm deryasının dalgaları arasında can verdiler. Mir Menu'nun devlet erkânı, yirmiye yakın meşhur fil suvarisi ve pek çok askeri bu mahşer gününe benzeyen muharebede öldürüldü. Bunlar arasında askerlerin ordu kumandanı Multan valisi Kuramel (کورامل) ve Mir Menu'nun fikir ve eğlence arkadaşı Yakut Han da vardı. Merih tabiatlı kahramanlar bunların fillere çıkarak her ikisinin de başlarını vücutlarından ayırıp cesetlerini attılar ve başlarını fillere yükleyerek huzura getirdiler. Bunun gibi Tehemten kudretli gaziler de diğer fillere çıkarak üstlerindeki yakalarından yakalayıp bazısını öldürdüler, bazısını da bağladılar. Ruhsuz cesetleri ve ümitsiz dirileri şanlı bargâha¹ getirdiler. Ve aldıkları emir üzerine her birini lâzım gelen yere bıraktılar.

Gurur neşesiyle fitne ateşini tahrik, askerlerini ve kumandanlarını muzaffer askerlere mukabeleye teşvik eden Mir Menu vaziyetten son derece muztarip olarak filinden indi; bir ata binerek kaçtı. Geride kalan askerler de gazilerin güneş gibi olan kılıçlarından Benat-ün-na'ş gibi dağılarak perişan bir vaziyette kaçmağa başladılar.

Suvariler rüzgâr süratiyle kaçanları on beş fersah kadar kovaladılar ve ellerine geçirdiklerini kılıçlarına yem yaptılar. Bunlardan kalan toplar, filler, zenberek, Cezayir² ve ban³ develeri, ahırlar dolusu Arap ve Türk atları, servet ve samanla dolu anbarlar eminalerin ve kumandanların eline geçti. Bu duacı bu şerefli fetihten sonra fetih ve nusret bağışlayan cömert Tanrının dergâhının şükrünü yerine getirdi ve bütün gayretiyle elde ettiği yerleri düzeltmeğe çalıştı. Multan, Pencap Keşmir ve bunlara müteallik yerlere zaptedici hâkimler⁴ ve âmiller⁵ tayin ederek işlerini yoluna koydu. Dar-ül-karar-ı Kan-

¹ Büyük kabul çadırı.

² Bir türlü hafif top veya ağır tüfek, evsafı pek belli değildir. Bk. W. Irvin e, *The Army of the Indian Moghuls*'daki incelemeye (s. 109).

³ Evsafı çok değişmiş bir silâh, bir fişek ve bir türlü ateşli ok gibi görünüyor. Bk. keza: W. Irvin e, s. 147.

⁴ Hükkam, hakimler; vali ve idare âmiri anlamında.

⁵ Ummal, âmiller; maliye amirleri anlamında.

dahar'a gitmek üzere yola çıktı¹. Oradan da Horasan mülkünü almayı ve İran'ın en son hudutlarına kadar olan yerlerde fesat çıkaranları tenbih etmeği uygun gördü.

Devlet güneşinin evc-i kemale yükseldiği, düşmanların yıldızının da zeval bulduğu bu sırada Nadir Şah'ın ölümüyle bütün hazineleri, malı ve mülkü ele geçirerek saltanat tahtına oturan kardeşinin oğlu Ali Kuli Han, babası tarafından Nadir Şah'ın ve ana cihetinden Şah Sultan Hüseyin Safevi'nin torunu olan Şahrüh Mirza'yı² (465) kendi menfaati icabı muhafaza etti ve Nadir Şah'ın diğer bütün evlât ve ahfadını kılıçtan geçirdi. Bütün yer yüzünün padişahlığından dem vuran bu adam güneşin altında kardan yapılmış bir arslan gibi eridi,

¹ Ahmed Şah bu seferin tarihini yazmamıştır ; ancak verdiği ayrıntılardan bunun 1751-52'de Hindistan'a yaptığı dördüncü sefer olduğu anlaşılıyor. Bu, yukardaki tarihî özette «g» fıkrasında anılmıştır. O sırada Muin-ül-Mülk (Mir Menu) Ahmed Şah'a berkitilmiş bir mevzide 4 ay kadar karşı koymuş, ancak Afganistan şahı ile gizlice haberleşmekte olan kendi adamlarından Âdina (Cuma demektir) Bey adında birinin kışkırtmalarına kapılarak mevkiinden dışarı çıkmış ve bu işden, önceden aynı Âdina Bey vasıtasıyla haber almış olan Ahmed Şah tarafından bozulmuştur. Bu hükümdar zaferden sonra Muin-ül-Mülk'ü, *naib-ül-hükûme* ünvanıyla kendi valisi olarak Lâhor'da bırakır (Bk. *Sirac-üt-Tevarih*, C. I, s. 16).

Ancak Ahmed Şah'ın anlattığı bu seferin teşhisinde tereddüdü mucip olan bir kaç yön vardır ; bunların birincisi bu seferin mektupta Horasan seferinden önce zikredilmiş olmasıdır. *Sirac-üt-Tevarih* ve gördüğümüz bütün tarihî eserler bunun Horasan seferinden sonra yapıldığını yazmaktadırlar.

Ahmed Şah Baba'nın Horasan'a gitmeden yaptığı Pencab seferinde ise bu mektupta anlatılan tarzda bir vuruşma olmaması ve *Sirac-üt-Tevarih*'e göre (C. I, s. 13) «ceng-i hafif yapılmış»dır.

Tereddüdü mucip ikinci yön mektupta Keşmir'in ele geçirilmesinin bu sefer sırasında yani Horasan seferinden önce yapılmış gibi gösterilmesidir. Halbuki *Sirac-üt-Tevarih* (C. I, s. 17) bunu 1167 hicriden sonra (1754) vaki gibi gösterir.

Bunlara binaen diyeceğiz ki Ahmed Şah bu mektubunda 1162, 1165 ve 1167 hierî yıllarında geçmiş olup Pencap, Multan ve Keşmir'i ilgilendiren olayların toptan bir özetini yapmış ve bunları 1163-64 hierî yıllarında Horasan'a giriştiği seferden önce anlatmıştır.

Bu kabul edilmezse Ahmed Şah devri tarihinin yeni baştan ele alınıp bu mektuba göre yazılması gerekir ki bu pek doğru olmaz sanırız.

² Şahrüh Mirza, Nadir Şah'ın oğlunun ve Hüseyin Şah Safevi'nin kızının oğlu olduğu için bir ara her iki hânedanın taraftarlarını yanında toplayabileceği sanılmıştı.

mahvoldu. Onun ve kardeşi İbrahim Han'ın istikbali az bir zaman içinde yokoldu. İktidarından, devletinden hiç bir şey kalmadı. Nadiriyye sülâlesi sona erdi. Bu ağacın ne kökü, ne de dalı budağı kaldı. Bu vak'alardan sonra İran ahalişi birbirleriyle birleştiler. Şahruh Mirza'yı Kutsal Meşhed'in Erk'inden¹ getirdiler ve saltanat tahtına oturtular ve bir müddet onun fermanına itaat ettiler. Nihayet yaradılışlarının kötülüğü ve niyetlerinin fesatlığı sebebiyle velinimetlerine (Şahruh'a) tугyan ettiler. Onun nimetini inkâr ederek gözünü kör ettiler ve onu saltanattan azlettiler. Tanrının bu kulu bu haberlere takat getiremedi ve sabredemedi. Düşmanları ve âsileri tedip için Horasan'a gitti². O vakitler Horasan ahalisinden muktedir bir serdar³ yer yüzünün en muhkem kalelerinden olan Herat kalesine pek çok asker koymuş, hudutları ve kapıları kapatmış, duvarların ve burçların müstahkem oluşuna ve kalede bulunan harp malzemesinin fazlalığına güvenerek kalede emin bir şekilde tahassun etmişti. Tanrı dergâhının bu duacısı o hududa vasıl olduktan sonra iki taraftan topların erişebileceği bir yere çadırları kurdurdu. Kendisi tarafından muktedir bir serdarı kalenin etrafında hileler tertib etmesi için tayin etti. Kalenin muhasarası için gereken şeyler yapıldı. Dağ gibi topların ve şimşekler atan humbaraların adamları öne konarak o müstahkem kalenin etrafı bir yüzük taşı gibi çenber içine alındı. Bir biri arkasına atılan güllelerle o müstahkem kalenin temellerini sarstılar. Muhasaranın şiddeti ve yiyeceklerinin azlığı sebebiyle kaledekilerin vaziyeti o derece fenalaştı ki bir parça ekmek için canlarını verdiler. Fakat yine bulamadılar. Açlık ateşinin yarasından ne yapacaklarını bilemediler. Ellerini gökteki başak gibi olan Ülker yıldızına açıyorlardı; fakat gönüllerindeki bu açlık düğümü yine çözülmüyordu. Muhasara üç ay devam etti. Kaledekilerin acz ve ıztirarları son haddini bulmuştu. Oranın reisleri ve aksakalları⁴ âlimlerden ve salihlerden mürekkep bir gurup kılıç

¹ Berkitilmiş saray.

² 1749 başlayan bu Horasan ve İran seferi 1751'e kadar sürecektir. Yukarıda tarihi özette «e» fıkrasında anılmıştır.

³ Emir Âlem Han Arab; Nadir Afşar'ın Arab komutanlarından.

⁴ ریش سفید: Muhtar ve ileri gelen anlamında.

ve kefen boyunlarında olduğu halde¹ zafer kudretli orduya gelerek teslim oldular. Af ve aman dilediler ve canlarının bağışlanmasını istediler. Yaratılışında merhamet ve şefkat olan niyazsız dergâhın bu niyazcısı mültecilerin isteğini kabul etti ve onların günahlarını bağışladı. Kendilerine atiyeler ve ellerine aman kâğıdı verildi. Bu kâğıdı muska gibi boyunlarına takarak şehre döndüler. Böylece şehrin içindekilere sulh kapıları açıldı. Şevketli serdar kalenin içine girmeye memur edildi. Birçok harp malzemesi serkârın² emin adamlarının ellerine geçti. Amcalarının, babasının ve kardeşlerinin hükûmet ve riyaset payitahtı³ olan bu mevrus memleket, yani Herat, Tanrının inâyetiyle düşmanlardan alındı. Hak yerini buldu ve devlet istikrar peyda etti. Halkın gönlünü hoşnut etmek için oraya âdil hakimler ve âmiller tayin etti. O mevrus yeri gereğince tanzim ve tensik etti.

(466) Kalenin fethinden sonra bazı yakın adamları ve o vilâyetin kıt'alarıyla beraber orduya dönüp gelen kadri yüce serdarı⁴ Türkistan serkeşlerinin tedibine memur etti. Sonra Tanrı dergâhının bu duacısı da gezmek ve avlanmak maksadile gönül açan Horasan ülkesine gitmek üzere yola çıktı. Adı geçen serdar Türkistana geldi. Müfsitlere ve âsilere icabeden şeyi yaptı. Türkistan memleketini ta Ceyhun nehri boylarına kadar eline geçirdi⁵. İktidar bayrağını açtı ve zapt-u raptı temin etti.

Horasan halkı bu duacının harekete geçtiğini işitince korktular ve buna karşı olmayacak bir işe giriştiler. Allahın takdirine karşı koymak istediler. Asker topladılar ve harp için gereken şeyleri tedarik ettiler. Gözünün körlüğü ve saltanattan azlolması sebebiyle bir köşeye çekilmiş olan Şahrüh

¹ Teslim olma alâmetidir.

² Ahmed Şah'ın hükûmeti.

³ Daha çok övüntü mahiyetinde bir iddia.

⁴ Vezir, Şah Veli Han.

⁵ Bugünkü Afgan Türkistan'ı; *Sirac üt-Tevarih*(C. I, s. 16) oralara (Meymene, Enduhud, Şeburgan, Belh, Bamyan ve Badahşan) Afgan ve Özbek'den birer hâkim (vali) atandığını yazar. Bu eserde olayların alınış sırasına göre bu fethin 1752'de, yani mektupta ondan sonra anlatılan Şahrüh'un adamlarına karşı savaşı müteakip yapıldığı anlaşılmaktadır. Burada bir kere daha olayların bilinen sırasının değiştirilmesine şahit olmaktadır.

Mirzayı kendilerine yardım için âlet ettiler. Onun etrafına toplandılar, Bayat, Kaçar, Kılıcı (قلیجی), Tegayiri (تغایری), Kera-beli (کرایی), Mervî (مرودی), Celâyir, Çula, Kürt, Afşar ve di-ğer Horasan illerinden (kavimlerinden) yüz bine yakın suvari topladılar. Sahî (سخی), Hazime (خریمه), Laluyf (لالوی), Kanî (قانی) Tunî (تونى), Terşiri (ترشیری), Türbeti (ترتبی), Meşhedî kabilelerin-den cesur ve kuvvetli piyadeler topladılar. Nadir Şahtan kalan topraklar ve filler ve sayısız hazinelere gururlanarak şer ve karışıklık ateşini kışkırttılar ve bu askerlerle cidal ve kı-tale azmettiler. Nazım :

“Eğer bir kimseye takdirde ölüm yazılmışsa ölüm yerine kendiliğinden koşarak gelir.,”

Neşir : Cihanın efendisinin dergâhının bu duacısı ordu-nun serdarlarından birini dilâver gazilerden mürekkep bir top-luluğun kumandanlığına tayin etti ve kendisi de onların arka-sından gitti. Türbet-i Hayderiyyede iki taraf birbirlerine mülâki oldular. Harp ateşinin alevleri zamanın yüzüne fitne kapılarını açtı. Düşman tarafından gök gürültüsü gibi sesler çıkaran, yıldırımlar yağdıran topraklar birbiri ardınca atılıyor, yer yüzü-nü gürültülere boğuyordu. Yükselen barutların dumanlarından belâ bulutları göklere çıktı. Tehemten gibi olan bahadırlar bütün bu dumanları ve düşman askerlerinin kanlarını hokka-bazların yaptıkları şeyler nevinden farzederek ondan korkma-dılar. Muharebe ateşlerinin deryası içinde korkusuzca yüzgeç-lik ettiler. Mahşer halini alan muharebe meydanı öyle bir hal aldı ki melekler kendi viridlerini unutarak zeban-i hal ile “Yâ Hâfız,, dediler. Gökte Behram, yıldızlardan örülmüş cilkatini giyerek zırh duası okuyordu. Ateş gibi parlıyan kılıçlardan mütemedi yıldırımlar harp meydanının kızışmış askerlerinin başlarına yağıyordu. Ok yağmurlarından zırh halkaları gözle-rini açmaya ve ok atanlar da ellerini kaldırmaya vakit bula-mıyorlardı. Ölülerden tepeler yükselmişti ve dağlarla rekabet ediyordu. Muharebe meydanı kan deryasının dalgalarıyla Bah-r-i Kulzumdan daha korkunç bir hal aldı. Nazım :

“O harpte top ve tüfekten sonra ok ve mızraklarla harbe başlandı.,”

"Sonra kılıçlara el attılar. Onun yanına kılıçtan bir yara geldi.

"O, iki ateş deryasından göğe şuleler yükseltiyor, kaza ecel atını kamçılıyordu.

"Bunlar iki ordu değil iki kaplan sürüsü idi ki kan dökmekte bir biriyle yarışıyorlardı,

"Birbirlerine öyle kılıç sallıyorlardı ki ölümün kaçacak yolu kapanmıştı.

"Parmaklar tasma gibi kılıcın kabzasına yapıştı.

"Askerin kendilerine sığındığı pehlivanlar birbirlerine hücum ettiler: Yaylardan kara bulut gibi kan yağmağa başladı.

"O Rüstem gibi kahramanların nâraları gök gürültüleri gibi dağları sarstı.

"Yayların döktüğü kanlardan hasıl olan denizden bir tufan koptu. Zırhlar da dalga gibi yüzdüler.

"Gürz darbelerinden bir çok kemikler un haline gelmiş, (467) zırh da insanın üzerinde âdeta kalbur gibi olmuştu.

"Her anda o tufandan bir canavar zuhur ediyordu, ki o başaşağı olmuş bir gemiye benziyordu..

Nesir : O azgın gürhunun başları ve başbuğlarından bir çoğu yenilmez gazilerin parlak kılıcının lokması ve sert taşları delip geçen oklarının hedefi oldular. Onların çoğu mızrak veya hançer ve bıçak darbesiyle tepetaklak öteki dünyayı boyladılar. Allahın yüce kapısına mühtaç olan bu duacı bu zaferin akibinde geldi. Her iki tarafın çalışıp didinmelerinden savaş ateşinin son haddine yükselmiş olduğu o kıyamet gününü andıran muhaberenin tam ateşi içine girdi. Ezici kuvvetin nurlarından bir parıltı o mahşer gününü andıran harp meydanının üzerinde parladı. Taliqli gazilerin gözlerine Allahın yardım alâmetlerini taşıyan ordunun ayak tozları sürme oldu. Talihsiz muhaliflerin gözlerini ise kör etti. Gözlerini kin ve gazap bürümüş olan düşmanlar Allahın yardımını görmüş olan ordunun bayraklarını görmekle maneviyatları kırıldı. Kararsız bir hale geldiler. Bir müddet mukavemet göstererek ayaklarını direyip ölüm meydanında kaldılar. Şuursuz saldırışlar yaptılar. Nihayet ordu saflarını yaran gazilerin hamleleri önünde duramayıp kaçtılar.

Celâdetli kahramanlar yıldırım süratli atlarını o ümitsiz vadinin serserileri arkasından sürdüler, ele geçirdiklerini kılıç ve mızrak ucuyla vurarak onları yokluk toprağına karıştırdılar. Âkibetleri fena olan âsilerin rahat köşesinden çıkarıp beraber getirdikleri Şahrüh Şah, bu hezimetin oluşundan ve sonu belirsiz güruhun firarından sonra, şaşkın ve dağınık bir vaziyette bulunan hassa askerlerinden ve kölelerinden bir kısmı ile Meşhed'e gitti. O dağdan ve sahradan toplanmış beyhude didinen güruh tamamen darma dağınık oldu.

Kürt ulularından birkaç kişi Nadir Şah'ın kardeşinin iki oğlunu ¹ bir hayli güçlkle dışarı çıkarıp beraber götürdüler, neleri var neleri yok ise hepsini olduğu gibi bıraktılar, kendi talihsiz yurtlarına döndüler. Âsilerin tophâne ve kurhâneleri ², filleri ve bütün mühimmatı devletin ulularının eline geçti. Birçok malları kahramanlar tarafından yağma edildi. Tanrı kapısının bu yalvarıcısı bu mutlu fethin zuhurundan sonra Meşhed-i Mukaddes'e teveccüh etti ve o ulu makama kavuştuktan sonra hisarın bir semtinde karar kıldı. Celâdet gösteren Meşhedlilerin kapılarını kapadıkları o muhkem kaleye pervasızca saldıran gazileri gözetledi. Memurlar o muhkem kalenin etrafını çevirmiş, muhasara işini ifa ediyorlardı. Muhasara o kadar sıkıydı ki, akıl ve düşünce kuşu, hisarın ve surun üzerinden geçmenin tasavvur haricinde olduğunu itiraf ediyordu. Top, tüfek v. s. güller atarak her an ve her saat harbin başlayacağını mahsur bulunanlara müjdeliyorlardı ve kalenin beden ve burçları üzerine felâket kapılarını açıyorlardı. O göğe yücelmiş kalenin sakinleri de muzaffer orduya bu haberin cevabını gönderiyorlardı. Âkibetleri fena olan bu topluluğun muhasarası sona erdikten sonra ber birinde intikamcı iki üç delikanlı bulunan 60 - 70 bin âilelik bir Kürt cemaati, Türk cemaati, iller (kavimler), hizmetkârlar ve kötülük işleyen taifelerle bir çok defalar ittifak ettiler. Nadir Şah'ın kardeşinin oğulları bu sapık güruhun yanında bulunuyorlardı (468). Onları beraber alarak muharebede bulu-

¹ Nasrullah ve Nadir Mirza'lar olmalı; yukarda anlatılan vuruşma, Ahmed Şah'ın Herat'tan Meşhed'e yürümesi üzerine orayı kuşatmaya başlamadan önce vukua gelen ilk vuruşma olmalıdır (Bk. *Sirac-üt-Tevarih*, C. I, s. 14).

² Veya *korhâne*; zırh ve silah yapılan ve saklanan yer anlamında.

nanlara yardım etmek masadiyle muzaffer gazilere karşı köymek istediler. O sevinç haberlerinin rüzgârından dimağlarda neşe gülleri açılmaya başladı. Deniz gibi dalgalanan ordudan bir grup, ulu rütbeli hakanın yakınlarından, devletin güvendiği, saltanatın bileği olan Dürranî Bamizai vezir-i âzam ve düstur-ı muazzamın, Şah Veli Han'ın¹ kumandası altında yola çıktı. Çemen-i Radeğân denilen yerde sonsuz bir deniz gibi olan bu iki ordu karşılaştılar. Muzaffer askere karşı fitne icadeden Türkler ve Kürtler², karşılaşır karşılaşmaz savaş ve fesad ateşini alevlendirdiler. Muharebe saflarını yaran, düşmanı yerinden söküp atan kahramanlar ok yağmuriyle, tüfek mermileriyle mubarebe meydanını o savaşçı gürhunun başına öyle daralttılar ki ruhları ten kafesinden dışarı uçtu ve cana kıyan oklar gök yüzünü kaplamışlardı, kartalların uçmasına meydan vermiyorlardı. Yer yüzü, belâ ordusunun izdihamından cenk meydanında dolaşanların üzerine daralmıştı. Cehennemden başka buradan çıkacak yol yoktu. Simak-ı Ramih yıldırım gibi hareket eden mücahitlerin mızrak kullanmaktaki süratinden şaşa kalarak parmağı ağzında kalmıştı, Sad-i Zabih de aslan gibi dövüşenlerin şimşek gibi parıldayan kılıçlarının parıltısından utanıp Keff-i Hadib'le yüzünü boyamıştı. Nihayet yüce Tanrının lûtuf rüzgârından ikbal ve nusretin sevinç kokulu nesimi Allahın yardımına mazhar olan gazilerin bayrakları üzerinden esti ve dağ gibi düşmanlar gazilerin hamleleri karşısında darma dağınık oldu. Onlar "Atılmış yün gibi,"³ âyet-i kerimesi gereğince batıl taifelerin çoğunu, kıyamet gününü andıran o günde, keskin kılıçtan geçirdiler. Nadir Şahın iki kardeşinin oğlu boyunlarını Allahın takdir kılıcı altına koyup adem diyarına gittiler. O taifenin diğer bütün başları ve uluları perişan, katledilmiş, kılıçtan kurtulanlar da binbir güçlükle kaçmak yolunu bulmuşlardı. Atların nalından yer

¹ Ahmed Şah'la aynı oymaklar topluluğundan (Abdali-Dürranî) olan bu vezirin asıl adı Begi Han olup Şah Veli Han ünvanı kendisine vezirlikle birlikte verilmiştir.

² اترك و اكراد قتمه ايماد. Bu yazı Osmanlı padişahlarının ulusal duygulardan ne derece mahrum olduklarını gösterir ; verilen karşılıkta bu yüzden bir kırıklık duyulduğuna hiç bir işaret yoktur.

³ Kâri'a suresi, 5.

baştan başa mahşer gününün sahrasına benzemiş, muhtelif silâhların çokluğundan demir bir sahrayı andıran meydanda keskin kılıç canlar için biricik kaçacak yer olmuştu. Kaçanlara yer o kadar daralmıştı ki okların önüne kendilerini atmaktan başka çare bulamıyorlardı. Kahramanlar kılıç suyundan yüzlerini yıkamış, oklar arzular gibi kalbe saplanmışlardı. Kürtlerin başbuğu olan Muhammed Hüseyin Han, Behram gibi saldıran gazilerin pençesine esir düştü. Allahın yardımına mazhar olmuş kahramanlar onu, on, on iki bin kişinin mızraklara vurulmuş kafası ve fitne ve fesat koparan bu cemaatin sağ olarak yakalanan başbuğlarından bir kaçıyla huzura getirdiler. Onların nesi var nesi yoksa Allahın yardımına mazhar olan gazilerin eline geçti. Kürtlerin hezimet haberi, onlara güvenen ve Meşhed kalesinde mahsur bulunan, inatla döğüşen arkadaşlara ulaşınca, muhasaranın şiddeti onlar için daha tahammül edilmez bir hal ihdas etti. Onların tali' yıldızı yüksek yerinden alçalmaya ve düşmeye başladı. Onların mevhum emellerinin ipliği ümitsizlik maksadiyle kesildi. Kederleri arttı. Kendilerini kurtarmak için kaleyi devletimiz adamlarına teslimden başka çare bulamadılar. (469) Yolunu şaşırılmış olan cemaat pek ziyade kabahatli olduğundan çok korktular ve ne yapacaklarını şaşırıldılar. Bu cihetten ulu dergâha müracaata yüzleri kalmamıştı. O vilâyetin bütün emirleri, âyan ve aksakalları Şahruh Şah'ın huzuruna gittiler, Rica ve ısrarla onu şehirden çıkardılar ve kendi kabahatlerini affettirmek için bir vasıta kıldılar. "Ey Tanrı, nefsimize zulmettik; eğer bizi affetmezsen biz muhakkak husranda kalırız,"¹ âyet-i kerimesini dillerine vird ederek korku ile ve son derecede âciz ve perişan bir halde rahmet eserli dergâha tövbe ve istiğfarda bulundular. Gaffar olan Tanrı, sayısız lütuflarına mazhar olan bana suçları affetmek hususunda geniş bir havsala bahşettiğinden ve günah ehlini affetmekte muaheze etmekten ve intikam almaktan daha çok zevk aldığım için onları affettim. Ünlü tahtın gevherini süsleyen ve ötedenberi ecdadı padişah olan Şahruh'a nazar-ı âtifetle baktım. Mevrus saltanat tacını o ikbal hadikasının çiçeğinin saadetle büyütülmüş olan başına koydum. Yüksek makamlı sultanların

¹ A'raf suresi, 23.

sülâlesinden olan onun arkasına izzet ve ihtiram libasını giydirdim. Onu saltanat tahtına oturttum¹. Meşhed ekâbiri ve rüesası, belki bütün Horasan ahalisi gösterilen bu lûtuflar karşısında şükür ve senada bulundular. İtaat ve inkıyat halkasını can kulaklarına taktılar. Mesrur ve memnun bir halde emniyet ve aman beşiklerine oturdular. Bu işlerden sonra mansur bayrakların Kandahara gitmesi kararlaştırıldı.

Oraya vardiktan sonra şekavet nişanlı kâfirlerin² büyük kafileler halinde Hintistan'da Dar-ül-hilâfe-i Şah-Cihanâbad'a³ felâket esbabını çektikleri ve orasını isyan ve tuğyan yeri yaptıkları, oraların müslümanlarının öküz kesmelerine ve ezan okumalarına mani oldukları, türlü eziyet ve zararlarda buldukları haberi geldi. Bu haberin duyulmasıyla dini koruma damarlarım harekete geldi⁴. Azimet dizginini doğruca o tarafa çevirmek niyetini kurdum. Dar-ül-hilâfe-i Şah-Cihanâbad'a dört fersah kala gelince o şekavet nişanlı güruhun müslümanlardan bir kısmını mağlûp eden, zayıf düşüren ve bir çok köylere ve memleketlere hücum ederek oraları viran eden başları ve sergerdeleri oralarda kibir ve gururdan dem vuruyorlardı. Onlar, mes'ut mevkibin Şah-Cihanâbad'a dört fersahlık bir yere geldiğini haber aldılar. Harbe ha-

¹ Hutbe ve parada Ahmed Şah'ın adı anılmak şartıyla Şahrub, Meşhed'de ufak bir bölgenin başında iç işlerinde bağımsız bırakılmıştır; mühründe yazılı olan şu beyit onun durumunu iyice anlatır.

شاهرخ بر تخت شاهی تکیهگاه

یافت از الطای احمد شاه

« Ahmed Şahın lûtuflarından Şahrub şahlık tahtında bir dayanak buldu » . (S. T., C. I., s. 16).

² Marata'lar anılmaktadır; bunlar hakkında yukardaki tarihi özetin « i » fıkrasında bilgi verilmiştir.

³ Delhi kenti.

⁴ Gurkanlı veziri Gazi-üd-Din Han'ın Pencab'ı Afgan'lardan geri almak için bazı oyunlar tertip etmesi üzerine Ahmed Şah 1756'da Pencab'a gelir ve oradan hem bu hareketi cezalandırmak, hem de Gurkanlı devletinin karmakarşık durumundan faydalanmak için Delhi üzerine yürür (1757). O sırada Gurkanlı padişahı o kadar güçsüzdür ki Delhi'de en çok Marata'ların sözü geçmektedir. Hindularca kutsal sayılan inek ve öküz kesilmesini yasak etmiş olmaları mümkünse de ezan yasağı mahdut mahallere şamil olsa gerektir. Bu sefer, yukarıdaki tarihi özetinde « h » fıkrasında anılmıştır.

zırlandılar. İslâm askerlerinin üzerine yürüdüler¹. Mızrak kullandıkları vakit güneşin altın saçlarını ve ayın misk kokulu kâküllelerini, uçları göklere degen mızraklarıyla koparırlardı. Tecrübeli kılıçlarını kullandıkları zaman yedi kat gök kubbesinin kalkanını bir el darbesiyle yüz parça eden üç yüz bin suvarileri vardı. Karıncayı ağzından ve yılanı gözünden vurmaya hiçten sayan, bir tüfek güllesi ile yüzlerce dağ içinden sarsan iki yüz bin piyadeye sahiptiler. Ateş yağdıran ejderha gibi iki bin tane top arabası, beş yüz bin tane yıldırım gibi ban, iki bin zenburek devesi, iki bin dağ gibi fil, sayısız kurhâne ile harp meydanında saf kurdular. Bizler de askerlerimizle denizin dalgaları ve toplanmış bulutlar gibi hücumla hazırlandık. Askerlerin teheyhücünden çıkan tozlar fikir ve vehim yollarını kapladılar. Kılıçların parıltıları ayın ve güneşin gözlerini kamaştırdı. Behram kuvvetli yiğitler ve Tehemten cesaretli mücahitler dağ gibi saflarla din düşmanlarının karşısına durdular ve muharebeye hazırlandılar. (470) Dağlar gibi saflar yapıp düşmanın karşısına geçtiler. Şahamet eserli kumandanlar ve şecaat şiarlı bahadırılar harp usullerine uygun bir surette sağ ve sol kanatlarında bulunmak iznini aldılar, şevket ve iftihar bayraklarını yüceltmek kuvvet ve kudretini elde ettiler. Celâdete alışkın ve savaşçı mücahitler cenk meydanını kılıç ve şimşek gibi parlayan ok uçlarıyla kıyamet gününe çevirmişlerdi. Düşmanların başına ok yağdırmaya başladılar ve şimşek gibi süratli olan develeri harp meydanına sürüyorlardı. Diğer taraftan batıl düşünen muhalifler savaş meydanına yönelerek canlarını ateşe atmaya hazırlanıyorlardı. Şiir:

“Savaş meydanında öyle bir toz kalktı ki meydanın yüzü görünmez oldu.

¹ Bu vuruşmalar daha çok Ahmed Şah Delhi'ye girdikten sonra Delhi'nin 40 km. kadar güneyinde Cat'lara (Bir Hindu ulusu) ait Ballabgarh kurganının veya Mutra kentinin alınmasına ait olmalıdır; çünkü var olan kaynaklar, Delhi'nin Ahmed Şah tarafından bu seferki alınmasından önce önemli bir vuruşma olduğunu anmazlar (Bk. ezcümle S. T., C. I, s. 18'e). Mektubun bu kısmı da belki Ahmed Şah tarihinin yeni bir incelemeye tabi tutulmasını gerektirecek noktalardan biridir.

“Suvarilerin ve savaşçıların kaynaşmasından üzeniği dizginden farketmek mümkün değildi.

“Hava simsiyah bir zenci yüzüne döndü. Belaların ve musibetlerin hücumu, yerin yolunu kapattı.

“Böyle bir harbi ne gördüm, ne de muharebe edenlerden işittim,,.

Nesir : Sonra Allahın yardımına mazhar olan gazilerin sayısı âsi kâfirlerin katlinde biri bin oldu. Ve dinsiz ve müşrikler mukavemet edemeyip kaçmak yolunu tuttular. Tıpkı Kur’andaki “Arslandan kaçan merkepler gibidirler,,¹ âyetinde olduğu gibi. Onların hepsinin çerçöp kabilinden olan vücutleri kılıçların ateşiyile yanıp kül oldu. Süratli atlar sayesinde bin türlü hile ve meşakkat ile kaza ve kader şahininin pençesinden kurtularak dere ve tepelere yarı canlı bir halde kaçtılar. Kâfirlerin cezası budur.

Bunların ileri gelenleri ve uluları Allahın gazabına ve gazilerin darbesine uğrıyarak kaçtılar. Bundan evvel bu kâfirlere mağlûp olmuş ve onlara katılmış müslüman uluları da şehire dönüp geldiler. Düşmanın topları, dağ gibi filleri ve bütün mühimmatı gazilerin eline geçti.

Allahın kapısına yalvaran bu fakir kul, müslümanların talii gibi parlıyan bu fetihten sonra Cihanâbad’ın² beş fersah yakınındaki Nerile kasabasına gitti. Timur’un sülâlesinden olan Âlemgir³ Şah o civarda saltanat tahtını işgal ediyordu. Gurkaniye devletinin bütün ümera ve erkânıyla beraber bizi karşıladı ve olağanüstü bir sevgi ve saygı gösterdi, bir çok hediyeler verdi⁴, dostluk bağlarını kuvvetlendirdi. Biz de bu yüce sultanların en seçkininin hatırı için bunları kabul ettik. Gösterdiği sevgi ve saygıya mukabelede bulunduk. Bu muhterem adamı tahtında bıraktık. Ümera v. s. sine hediyeler verdik. Onlar da böylece dönüp gittiler. Allahın rızasını dileyen bu kul da oradan hareket ederek Şah - Cihanâbad kalesine gitti. Bir kaç gün orada kaldıktan sonra (471) orada buldukları sırada

¹ Müddessi suresi. 50-51.

² Şah-Cihanâbad, Yeni Delhi.

³ Aziz-üd-Din Âlemgir II. (1754-1759).

⁴ *Sirac-üt-Tevarih* (C. I, s. 18) ezcümle 5 milyon rupiye verildiğini yazar; 600,000 altın lira kadar eder,

islâm memleketinde birçok zulümler yapan kâfirlerin orada bulunan putlarını tevfik bazusunun yardımıyla ortadan kaldırarak müşriklerin zulümlerini izale etti. Mübin olan dinin çerağını nurlandırdı. O güruhun adını işittiği her yerde o cehennem meskenli fırkanın başına kâfir kıran gazilerden bir kısmını gönderdi. Onları helâk kılıcına lokma yaptı. Eski ve yeni kilise ve mabetlerini yer ile beraber etti. Kûfür eserlerinin yayılmasıyla müslümanların yüzlerine konan tozlar Tanrının faziletiyle silindi. Din ehlinin kırılan kalpleri yeniden kuvvet buldu. Hindistan padişahına mütegalipelerin zorla aldıkları Pencap memleketinden hiç bir şey vermedi. Orayı müstakillen idare etti. Tanrı dergâhının bu kulu adı geçen memleketleri onlardan zorla almıştı. Serhind ve Lâhor'dan Multan'a kadar olan yerleri kendi aziz oğlu hurşit külâhlı, mansıp sahibi Timur Şah'a ¹ bağışladı ve Kandahar'a gitti.

Türkistan'ın kalan diğer tarafları Azerbaycan, Fars, Horasan ve Irak işlerini düzenlemek için gidileceği sırada yolunu şaşırılmış Dekkenli'lerden silâhlı bir topluluğun geldiği, Âlemgir Şah'ın şehit olduğu, bütün Hindistan tarafını ellerine geçirdikleri ², zulüm, çapulculuk ve yağmacılıkla büyük oğlunun mülkü olan Serhind, Lâhor ve diğer yerlere taarruz etlikleri haberi geldi. Tekrar o tarafa gitmek icabetti. 1172 hicrî senesi Zilhiccesinin 27 nci günü ³ Türk takvimine göre uğurlu Tavşan ⁴ yılında hareket edildi. Tanrının teyidi ile derya dalgalı sayısız taburlar, hesapsız toplar ve kurhânelerle o tarafa doğru gelindi. Pencap tarafına varıldıktan sonra Lâhora ve diğer taraflara gelmiş olan eşkiya azgınlık ve sarkıntılık eserleri gösteriyordu. Şiddetli esen sarsar karşısında çerçöp gibi dağıldılar ve firar ettiler. Tali'siz serdarlarına iltihak etmek kastinde bulundular. Karavullar onları önlerine katarak takip ettiler. Yolda yakaladıklarını kılıçtan geçirdiler. Askerler

¹ Ahmed Şah Baba'nın büyük oğlu, veliahd ve halefi Timur Han veya Şah.

² Bundan sonraki olaylar yukarıdaki tarihi özetle «j» ve «k» fıkralarında anılmış olanlarıdır.

³ 21.8.1759 eder.

⁴ Metinde Doğu Türkçesiyle «Tavuşkan» olarak yazılıdır ve «Yıl-ı Türki» denilmektedir.

Çemen¹ ırmağı yanlarına kadar vardılar. (بوريا) Burya (?) geçidi üzerine bayraklarını diktiler. Bütün Marata (مراتا)'nın kumandanı ve bütün muhaliflerin başı olan fitneci Cengu² iki yüz bin piyade ve suvari ile Şah - Cihanâbad'da adı geçen suyun kenarını tuttu. Kalben bir takım fasit hayaller kuruyordu. Bu ordunun geçmek niyetinde olduğunu haber aldı ve amcası Taptil'i³ altmış bin suvari ile yolu kesmesi ve hücum etmesi için ايلغار (acele) gönderdi. Askere geçerken zahmet verdirmesi için mezkûr deryanın kenarındaki ormana سنو³ attırdı. O idbar köşesinin pususunda gizlenmiş olan topların ve askerlerden çoğunun mezkûr deryayı geçtikleri sırada Tanrının dergâhının bu duacısı mücahitler ve gazilerden bir kısmı ile kalan askerlerin geçmesi için bu tarafta durduk ve Tanrı kudretinin deryasının dalgalarını seyrediyorduk. Zikredilen âsi, çekirgelerden ve karıncalardan daha çok bir toplulukla pusulardan çıktı. Ansızın hep birden kılıçlarla ve mızraklarla bu bahadırların üzerlerine atladı. Harekete hazır olan bu bahadırlar bir işaretle rüzgâr gibi atlarını mahmuzladılar. Ellerinde kılıçlarla onların üzerlerine hücum ettiler. Âkibetleri felâket olan o güruhun korkakca hamlelerini tilki ve çakalların avlandıkları vakiite yaptıkları âcizane ve mezbuhane hareketler gibi tasavvur ettiler. (472) Kanları sular gibi aktı.

¹ Delhi ve Agra'dan geçen ve Gence'ye dokülen Cemne ırmağı olmalı.

² Bu olaylar okunurken yukarıda tarihi özetinde «i» fıkrasında Marata'lar hakkında verilen ayrıntılara bakmalıdır.

Burada adı, Farslandırılmış olarak, Cengu diye geçen kişi Canko veya sona saygı ve yükseltme eki olan «ci» konursa Cankoci'dir. O, Marata'ların Sindia hânedanı üyelerinden ve bu hânedanın başı olan Cayappa Sindia'nın oğludur. Marata'ların Lâhor'u Timur Han'dan almaları üzerine o bir ordu başında Delhi dolaylarında bırakılmıştı; görevi Ahmed Şah, Lâhor'a saldırırsa oradaki Marata ordusunu desteklemektir. Bu durumu dolayısıyla olacak Ahmed Şah ona «bütün Marata'ların komutanı» demektedir.

³ Detta ve «ci» ta'zim ekiyle Dettaci olmalı; burada adın başında bulunması gereken «د» unutulmuşsa da mektubun diğer kısımlarında vardır; kelime genel olarak da bozulmuş veya yanlış istinsah edilmiştir; keza Sindia hânedanındandır.

⁴ Cümle eksik ve bozuktur. سفا «Saba» ve «ci» tazim ekiyle Sabaci olmalı. Sindia'lardandır. Marata'lar Lâhor'u Timur Han'dan aldıkları vakit oraya komutan yapılmıştı.

Yaralılarını büyük bir zahmetle daima fitne çıkararak Cengu'nun yanına getirdiler. Eserleri daima zafer olan askerler bu Allahın kahrına uğramış güruhun cezasını verdikten sonra Derya-yı Çemen'den¹ geçtiler ve Allahın yardımıyla kötü niyetli kâfirlere ders vermek ve onları öldürmek niyetiyle, geldikleri Şah-Cihanâbad Dar-ül-hilâfesine iki fersahlık yerdeki Luni (لونی) karyesine celâl ve satvet bayrağını diktiler.

Daima isyan çıkararak kâfirler de zafer temelli karargâhın karşısında bulunan Vezirâbad mevkiine, mücahitlere karşı yolu tutmak kastiyle toplarını yerleştirmişlerdi. İki üç gün mücahitlerin yolu bu şekilde kesilmiş oldu. Kâfirler de bu yıkılmaz sedde güvenip kendi kendilerini aldattılar.

Merrih tabiatlı bahadırlar bu fitne koparan güruhun görülmelerine ehemmiyet vermiyerek, kaplanlar gibi atlarına binip su ve ateş deryasını korkusuzca geçtiler ve 200 bin muharip suvari ve kahraman piyadelerle muharebe meydanında duran ve muharebe ateşini parlatmağa çalışan fitne sürüsünden Cengu ve Detaptil (دتاپیل) 'e hücum ettiler. Onlar da mukabelede bulundular. Arslanlar gibi döğüştiler. Bu sırada uğursuz yıldızlı Detaptil arslan gibi gazilerin kılıç darbesiyle yerin dibine geçmiş, habis can kuşu da uçmuştu².

İşi gücü şekavet olan Cengu henüz eceli gelmediğinden yalnız ok ve kılıç yarası alıp kaçmağa başladı ve Şah-Cihanâbad'dan 30 fersah uzakta, 200 bin suvari ile bulunan Melhar³'ın yanına geldi.

Sersemlikten ve şaşkınlıktan kaçamayanlar, bu kıyamet alâmeti olan karışıklıkta atların tekmeleri ve bahadırların kılıç darbeleriyle kana ve çamura bulandılar.

Bunların hesapsız top, kama, kurhâne ve hazineleri, medarı ebediyet olan devletin mutemetlerinin eline geçti. Tanrının lütuflarının duacısı onun bu şerefli, büyük lütuflarının da şükürünü yerine getirip feleği dolaşan atını bu fetih ve zafer

¹ Cemne ırmağı.

² Burada anılan vuruşma 9.1.1760'da Delhi'nin 17 Klm. kadar kuzeyinde Barari Gat'ta cereyan etmiştir. Yenilen Marata'ların ancak üçte biri kaçabilmiştir.

³ Malhar Rao Holkar; Marata'ların Holkar hânedanının o sıradaki başı (Yukardaki tarihi özetteki «i» fıkrasına bakmalı).

deryasında yüzdürerek, felek gibi olan çadırını kaçan müf-sidlerin yerlerine kurdurdu. Zafer alâmetli bir gurubu da ka-çanların takibine memur etti. Bunlar 120 fersahlık yolu büyük bir süratle giderek azgınlardan ellerine geçeni öldürdüler ve tekrar zafer ordusuna döndüler.

Tanrının dergâhının bu duacısı burada kaldığı iki üç gün zarfında نقيبان ضابط ¹, köleler ve mahir چارچيلر ²'den bir gurubu seçerek Şah - Cihanâbad şehrini muhafaza etmeleri için tayin etti ve bütün halka bilâ istisna iyi muamele etmelerini, hakla-rını gözetmelerini, askerlerden ve ayak takımlarından onlara fenalık gelmemesine dikkat etmelerini ehemmiyetle tenbih etti. Bu esnada tecrübeli münhiler ³, şekavet şiarlı Melhar ve تانيتا ⁴ ve daima fitne çıkararak Cengu'nun diğer bazı fitne koparan âsi kumandanlarla anlaşarak birleştiklerini ve dalâlet şiarlı askerlerden 400 binden fazla suvariye toplayıp Şah - Cihan-âbad'a 30 fersahlık bir yerde fitne ve fesat koparmakla meş-gul olduklarını bildirdiler. Duacı bu haberi alır almaz kâ-firlerin kaynaştığı yere gitti. Kâfirler ordunun hareketini ögre-nince idbar yüklerini toplayıp civarın yollarını tuttular. Cihada niyet eden bu duacı bu işin arkasını bırakmıyarak, atının keçesinin kurumasına bile meydan vermeden yeğîn atlı suva-rilerle o isyankâr fırkanın takibine koyuldu. (473) Ilgar edip bir gecede yirmi fersah yol giderek inatçı güruhun vasıl ol-dukları yere erişti.

Dalâlet çölünün devleri olan bu şakîler ordunun geldiğini öğrenince bir kaç saat zarfında idbar yüklerini toplayıp bu-radan da kaçtılar. Skandara ⁵ ve Kol ⁶ nahiyelerine geldiler.

¹ «Nakei» kadı naibi demekse de burada «nasakeiyan» denilmek istenilmiş olması en muhtemeldir. Zabıta memurlarıdır; «nasakeiyan-ı zabıt» ortalığı iyice zapt ve rapt altında tutan emniyet memurları anlamındadır;belki de yasakçıdır.

² Belki چرخه جي : Çarhaç, yani öncü denilmek istenilmiştir.

³ Anlamı çok değişen bir istilâh; ekseriya casus veya postacı anlamındadır.

⁴ Çok bozulmuş bir ad; kim olduğu anlaşılmamıştır.

⁵ Bu yazış tarzı Agra dolaylarındaki Skandara'yı akla getirebilirse de az sonra anılan vuruşma Delhi'nin 50 Klm. kadar Güney-Doğusunda Iskenderâ-bad'da vukua geldiği için bu son kentin kastedildiğine hükmetmek gerektir.

⁶ Kol, Doğu okuyuşuyla göl karşılığı; bu günkü Aligarh.

Başlarında yerleşen kibir ve gururun tahrikiyle askerlere mukabele ederek muharebenin hararetini arttırmağa çalıştılar.

İkbal alayının öncüleri de rüzgâr gibi atlarını muharebe meydanına sürerek uğursuz fırkanın cengâverleriyle karşılaştılar. Gökteki Merrihin bile müşahedesinden hayretler içinde kalacağı büyük bir savaş oldu. Her iki taraf berabere kaldığı ve gösterilen gayret son haddini bulduğu sırada bu duacı, kâfirlerle savaştan bu nusret şiar mücahitlere yardım maksadiyle geldi. Zafer alâmetli bayraklar daha muharebe meydanına gölge salmamışlardı. Kara yıldızlı şakfler zafer alayının kaldırdığı tozu görünce kıyamet koptu zannederek, güneş doğduğu zaman zulmet nasıl kaybolursa aynı şekilde hezimete uğrayarak kayboldular. Fetih ve zafer Tehemten kudretli gazilere müyesser oldu ¹.

Bu büyük hayırlı müjde dostları sevindirdi. Zafer bayrakları ve bütün bu nimetleri veren Tanrının hamd-ü-senaları padişahın ve bütün memleketin başına gölgeler saldı.

Bütün uğursuz Dekkenlilerin ve o memleketteki kâfirlerin başı Nana Balacı Rao ² bu fetih haberini duyunca şaşırıldı ve bu zararı telâfi için çareler düşündü. Etraftaki riş-i sefid ve aksakallara ³, reislere, kumandanlara hazinelerin kapısını açtı. Bir takım menfaatler de va'dederek onları cenge davet etti.

Hintlilerden, Müslümanlardan, Marata, Raçput, Brehmen, Şeyh ⁴, Seyid, Hindistan ve Dekken akvamından, Rum, Frenk Habeş ve Zeng ⁵ ahalisinden, Buharalı, Belhli, Badahşanlı,

¹ İskenderâbad dolaylarında 4 Mart 1760'da yapılan vuruşma anılmaktadır; orada Malhar Rao Holkar, Afgan komutanlarından Şah Pesend Han (Bu S. T., C. I, s. 22'ye göredir; bazı kaynaklar Cihan Han derler) tarafından tamamiyle bozulmuştur.

² Nana Balacı Baci Rao: Marata'ların «pişva»sı yani başbakanıdır. Bu makam irsî olup hükümdar hânedanı tereddidi etmiş bulunduğundan gerçek iktidar bunlarda idi (1740-1761).

³ Metinde hem Farsca «riş-i sefid», hem de Türkçe «aksakal» kelimeleri kullanılmış; muhtar, heyet-i ihtiyariye üyesi ve daha genel olarak akıllı ve kendisiyle danışılan adam anlamında kullanılır.

⁴ Daha çok Arap aslından anlamında.

⁵ Sudan'lı veya Zenci.

Semer kandlı, bunlardan başka, Türkistanlı, İranlı, Tebrizli, Kazvin, Meşhed, İsfahan, Fars ve Azerbaycan ahalisinden; orduda ikinci Suhrab ve Neriman'ın yerini tutan, Rüstem gibi gürz sallıyan muhtelif askerler paraya tamaen Hind'e geldiler¹.

Her taraftan seçilmiş altı yüz binden fazla suvari, gece karanlıkta yılanın ve karıncanın gözüne nişan alabilen ve bir sesle binlerce ten kafesinden can kuşlarını âzad eden beş yüz bin tüfekçi piyade, üç bin badlic, darbzen ve Cezayir topu, beş yüz bin şimşek saçan ban ve ateşbazlık fenninde Frenklerden daha mahir olan kırk bin bıçaklı suvariye, kavminin en cesuru olmakla şöhret bulmuş bir asker olan İbrahim Han Gardi(گاردی)'nin² kumandası altında, topların yanına kattı. Divander-i hâne ve kardeşi olan Bahuci'yi³ hem fikir ve tedbir hazinelerinin anahtarı olduğu hem de askerlikte, cüretkârlık ve kahramanlıkta nazarında bir kılıç ehemmiyetini taşıdığı için mezkûr kuvvetlere kumandan tayin etti.

Kâfir askerleri müslüman askerlerine karşı muzaffer olurlar ve Hindistan tamamiyle kendinin olursa oğlunu tahta oturtmak, Timuriyye neslinin köklerini tamamiyle söküp atmak, müs-

¹ Bunlar kendi ülkelerinden bu münasebetle gelmiş değil, esasen Dekken'de bulunan ve ücretle asker yazılan veya daha önce yazılmış bulunan kimselerdir.

² «Gardi» Fransızca «garde» kelimesinden bozmadır. İbrahim Han, ünlü Fransız komutanı Büssi'nin (Bussy) Haydarâbad devletinin hizmetinde iken Avrupa usulüyle yetiştirdiği bir birliğin başında bulunuyordu; bu gibi askerlere «garde» denildiği için İbrahim Han'a «Gardi» lâkâbı takılmıştır. Daha sonra İbrahim Han, birliği ile birlikte Marata'ların hizmetine geçmiştir. Ahmed Şah, Marata ordusunu ezdikten sonra tutsak düşen İbrahim Han «kâfirler» le birlikte müslümanlara karşı savaştığı için idam edilecektir.

³ Bahu: Bhao ve tazim ekile Bhaoci'den bozma. Birader, kardeş demektir; gerçekten Pişva Balaci Rao'nun amcasının kardeşinin oğludur; adı Sadaşiv Rao'dur. Marata'larda bu gibi hısımlara hep «Bhao» yani kardeş demek görenekten olduğu için Ahmed Şah böyle yazmıştır. Bhaoci, az önce Dekken'de Udgir'de Haydarâbad ordusu üzerine büyük bir zafer kazanmıştı. Bu yüzden Kuzey Hindistan'da uğranılan yenilgilerin öcünü almak için gönderilen büyük Marata ordusunun fi'len başkomutanı yapılmıştır. Sözde başkomutan pişva'nın oğlu Vişvas Rao adında 19 yaşında bir gençtir. Eğer zafer kazanılmış olsaydı Gurkanlı hânedanı ortadan kaldırılacak ve bu genç Delhi tahtına oturtulacaktı. Başkenti Puna olan Marata ana devletinde pişva ünvanını taşıyan irsi başbakanlar fi'len hükümdar olup fi'li başbakanlar «divan» ünvanını taşırlardı. Burada Bhaoci için kullanılan «divander-i hâne» tabiri bu yüzdendir.

lūman ve müslūmanlıktan Hindistanda en ufak bir iz bırakmamak, dalālet nişanlı bayraklarını mezkūr yerlerin kubbelelerinde yükseltmek niyetiyle 20 milyon rüpye¹ nakit altın ve ayrıca Malva'ya havale edilmiş 50 milyon rüpye altınla ve kendi 16-17 yaşındaki oğlu Vişvas Rao'yu da² bu kuvvetlerle beraber, servet-ü saman ve büyük bir azametle mansur-padişahın ordusuna mukabele için gönderdi ve (474) Cengū ve Melhar'dan ibaret olan kaçıları takviye için çalışmaya başladı.

Hindistanın yağmur mevsiminde yağmur çok yağar, ve çamurdan kimse geçemez. Bu mevsim geçmişti. Zafer misaklı ordu Anupşehr³ kasabasını orayı bilenlerin tensibiyle yaylak olarak seçti. Bütün serdarlar ve divan memurları yiyecek tedariki için izinle oraya geldiler. O yere vardıkları zaman yağmurlar yağmaya başladı, ırmaklar kabardı ve coştı. Yatakları dar olan nehirler taşı, âdetâ denizlerle bir olmak için yarışıyorlardı. Büyük orduların, kabilelerin, tüccarların, kervanların kolaylıkla geçtiği geniş yollar yağmur ve çamurun fazlalığından geçilmez bir hale geldi. Fitneci Bahu bunu bir fırsat bildi. Derya-yı Çemen'in⁴ arada mani olduğunu göreyerek pâdişahın askerlerinin sadmesinden emin oldu. İki yüz bine yakın suvariye, Cengu ve Melhar başlarında olduğu halde, bu su tarafındaki yerleri tahrip etmek için kendisinden önce gönderdi. Kendisi de onların hareketinden bir kaç gün sonra hareket etti. Şah-Cihanâbad şehrine üç fersah olan Karnal'a⁵ geldi. Tanrı dergâhının bu duacısı bu haberi işittince zafer iştimali askerlerin göçetmesi için emir verdi. Cemne ırmağının her tarafında bütün hayatlarını orada geçirmiş olan ve geçitleri bilen gemiciler kılavuzluk ederlerdi⁶. İki

¹ Rüpye'yi 11-12 altın kuruş diye kabul etmeli.

² Marata kaynakları yukarda denildiği gibi onu o sırada 19 yaşında gösterirler.

³ Anupşehr kenti Delhi'nin doğusunda ve az güneyinde Gence ırmağı üzerindedir.

⁴ Cemne ırmağı.

⁵ Delhi'nin 120 Klm. Kuzeyinde. Nadir Şah Afşar Hindistan padişahı Muhammed Şahı orada yenmiş ve yakalamıştı.

⁶ Bunların çoğu Ahmed Şahla işbirliği yapan Oud nevaı Şüca-üd-Devle'nin adamları idi.

menzil sonra onların gösterdikleri geçide geldiler. Orada ırmak çoşmuştu. Vahime seyyahı hatır gemisinde tufanın coşan dalgalarının korkusuyla ve nusret penahlı askerlerin oradan geçmesinin mümkün olmadığını görerek hayret içinde kaldı. İster istemez mezkûr ırmak sahilinde kalındı. Fitneci Bahu ırmağın tuğyanı yüzünden askerlerin göç edemediğini görünce Karnal'da ve diğer mahallerde âsîlik ve dalâlet atını dolaştırmak istedi Oraların mallarına el uzattı. Zulüm ateşini yaktı. Nazım:

"Parlak güneş gizlenince oyun meydanı yarasaya kalır.,,

Nesir: Şahın bu tevakkufu sırasında ırmak sükûnet bulmaya başlamışsa da yağmur şiddetlenmişti. Her katradan yüz tufan hasıl oluyordu. Ertesi gün yağmur dindi. Irmak yükselmeye başladı. Yer yüzü baştan başa bir deniz haline geldi. Yer yüzü suya öyle gark oldu ki bir avuç toprak bulmak imkânı kalmadı. Nazım:

"Hind'de *persikal*'de ¹ âdet olduğu veçhile yağmurların çokluğundan o zamanda

"Yer yüzü o kadar suya gark oldu ki bir avuç toprak bulmak mümkün olmadı.

"Eğer kasırga çıksa göze girdap gibi görünürdü.

"Her yer öyle ıslaktı ki hava dalgaları bir şelâle gibi görünüyordu.

"Su o kadadar göğe yükselmişti ki felek onun içinde bir harabe gibi yüzüyordu.

"Karıncanın deliğinden, fırının içerisinden çıkan Nuh'un tufanı gibi seller taşıyordu.

"Her tarafta coşan sularla deniz, kara kucak kucağa gelmişti.

"Vahşi kuşlarla su kuşları bir arada yüzüyorlardı.

"Seylaptan yollar yokolmuş, geçitler kapanmıştı. Melekler feleğin gemisine oturmadan dolaşacak yol bulamıyorlardı.

"Sular toprağı öyle işlemişti ki bir kimse adım atsa her adımda bir kuyunun dibine çökerdi.

"Yakın uzak bütün yolların kapanmasıyla geçmek mümkün olmadı.,,

¹ Mevsim yağmuru, *mousson*.

(475) Nesir: Çadırların olduğu yerde yalnız insanların ve hayvanların gidip gelmeleri değil, belki orada durmak bile güçleşti. Yerlerini değiştirdiler. Irmağın yukarı tarafında Şah-Cihanâbad'a on fersah mesafede bulunan Bakpet¹ (باکپت) yakınında nusret irtisamlı çadırlarını kurdular. Bir gün güneş açtı. Hava sahrada ve çayırlarda dolaşmaya müsaitti. Kendisi atına bindi, mezkûr yere mülhak olan bir yerde durdu. Gözü ırmağın dalgalarını seyretmekte, kalbi Tanrının tecelli eden hâdiseleriyle meşgul olmakta idi. Bu sırada şekilleri, bilinen balıklara benzemiyen bir kaç balık ırmağın yüzüne çıktı. Onlar "İşte bu çok acayip bir şeydir,"² âyetinin manasına delâlet ediyorlardı. Bir kaçını okla vurdu. Kalanlar suyun dibine gittiler. O zaman mansur ordunun bu yoldan geçmesi muvafık olduğuna dair gaipten şeksiz ve şüphesiz bir nur gönlüne doğdu. Ertesi gün maiyyetine ordunun bu yoldan geçmesini söyledi. Görüşleri kısa olan bazı kimseler şek ile yakın arasında tereddüt ettiler. Fakat gönülleri sıdk ve itikat nuru ile nurlanmış olanlar bu acayip halin vukuuna hayret ettiler. Her şeye rağmen ertesi günü o yoldan geçtiler. Irmağın sakinleştiğini gördüler. Timsah savletli olan askerler ve yer yüzünü kaplayan ordu, ırmağı kolaylıkla geçtiler. Öyle ki ne bir can ne de bir mal telefı verdiler. Hepsi Suphanallah ve Tebarekallah sözünü hal diliyle söylediler. Tanrı dergâhının bu duacısı da bu yoldan selâmetle geçerek ırmağın kenarında gök yüksekliğinde olan çadırların kurulduğu yere geldi ve Tanrının şükrünü yerine getirdi³. Nazım:

¹ Bagpat (Bagvat); Delhi'den 40 Klm. kadar kuzeyde küçük bir şehir.

² Sad (ص) suresi, 5.

³ Afgan ordusunun yağmur mevsimini geçirmek için Gence kıyılarında yani Cemne ırmağının doğusunda toplanmış olduğunu gören Marata'lar bu son ırmağın batısında istedikleri gibi hareket edebileceklerini ve Ahmed Şahın bütün suların taşkın bulunduğu o anda Cemneyi geçemeyeceğini sanmışlar. Onlar bu zan altında bir çok yeri almaya ve kuzeye Pencab'a doğru ilerlemeye koyulmuşlardı. Ahmed Şah, Bagvat dolaylarında ırmağın batısına geçmekle Marata ordusunun gerisini tutmuş ve onun üsleriyle irtibatını tehdit altına almış bulunuyordu. O anda bu geçiş çok tehlikeli bir şeydi ve Ahmed Şah bunu çok kere oylarına uymak zorunda olduğu bir takım oymak başkanlarının itirazlarına rağmen yapmıştı. Buna az yukarıda işaret etmektedir.

"İkbal bir kimseye yardımcı olursa her maksadına erişmesi için bahtı ona kılavuz olur.

"Talihi sayesinde yolunu bulur ve yer yüzü onun cevlangâhı olur.

"Tanrının teyidi bir kimsenin yardımcısı olursa onun hasmı çör çöpten daha zaif olur.

"Nereye gitmek isterse gidebilir; onun azmine futur gelmez.

"Tanrının lûtfu kimin kılavuzu olursa Nil nehri onu Musa gibi selâmete eriştirir."

Nesir: Tanrının, bu kulun her işini kolay yaptığından habersiz olan dinsiz eşkiya bir kaç gün önce ırmağın kendileriyle bahtlı askerlerin arasında hâil olduğunu görerek emin bir halde Karnal tarafında bulunuyorlardı. Birden bire derya şevketli askerlerin geçtiği haberini alınca korktular. Kâfirlerin başı ve harbin mihveri olan Bahu parlak talihli askerlerle karşılaşmayı uygun bulmadı. Panipat tarafına gitti. O şehrin istihkâmlarının kuvvetli ve mazbut oluşuna güvendi. Yanlarında pek çok toplar vardı. İstihkâmların etrafına onları yerleştirdi. Cesur askerleri, dev cüsseli piyadeleri yerlerine koydu. İstihkâmları hazırladı ve korkusuzca orada oturdu¹. Ve Cengu'nun levazım ve mühimmatını kuvvetleştirdi. Serdarlarına ve bütün askerlerine bahşişler dağıtarak onların kalbini elde etti. Tanrı tarafından eşkiyanın tedibi için gönderilen bu memur (Ahmed Şah) menzilleri geçerek Kehravend² (کهراوند) menziline iki fersah mesafede bulunan yere geldi. Bahu, İslâm ordusu karavullarının gelmesinden önce Melhar ve diğer iki üç serdari bir çok askerle Kehrende (کههرنده)'ye göndermişti. Mansur ordunun taraftarları muhaliflerle karşılaştılar. Çetin bir harp oldu. Sonunda kâfirler (476) Müslüman bahadırlardan kuvvetli bir darbe yediler ve hezimete uğradılar. Nusret âyetli bayrakları Kehrunde (کههرونده)'ye doğru yükseldi. Oradan da geçederek

¹ Panipat, Karnal'ın az güneyindedir. Marata'lar, Ahmed Şah'ın kendilerinin buldukları yerin epi güneyinde Cemne ırmağının batısına geçtiğini ve kendi gerilerine düştüğünü duyunca kendileri de güneye doğru iner, yani ona yaklaşır ve bazı çarpışmalardan sonra Panipat kenti yakınında berkitilmiş bir mevzie girerler.

² Kuncpura kurganı olmalı; Marata'lar az önce orasını Afganlardan almışlardı; bu ad az aşağıda değişik biçimlerde daha iki kere geçmektedir.

Panipat'a kadar yürüdüler. Düşman karargâhına dört kuruh¹ mesafeli bir yerde durdular. İslâmın zafer alâmetli bayrakları yükseldi. Melâik fırkalı askerler inatçı düşman güruhunun istikamet temellerini sarstılar. Sonra bir müddet alayların tanzimi ve terkibi ile meşgul oldu ve eşkiyaya bir ok atımlık mesafeye kadar yaklaşarak zafer bayraklarını orada dikti. Nusret ihtişamlı alayın öncüleri yıldırım dizginli atlarını muharebe meydanına doğru sürerek meydan okudular. Düşman safından da cesur askerler çıkarak muharebe meydanına geldiler. Cesaretle dövüşmeğe ve birbirlerini katletmeğe başladılar. Her iki tarafın kahramanları gazap ve kinden mütevellit heyecanla birbirlerini yoketmek için ellerinden geleni geri bırakmıyorlardı.

Şiarı zafer olan gazilerin kılıçları kâfirlerin kanlarını yerlere akıtıyordu. Yaralı uzuvlarıyla ve ümitsiz bir halde geri kalanlar büyük bir güçlük içinde istihkâmlarına kaçtılar. Muzafer bahadırlar da yerlerine döndüler. Yine bu arada dayanağı zafer olan alaylarla kara talihli şakiler² arasında ceng-ü cidal uzun zaman devam etti. Nihayet eşkiya güruhunun cephesi, Merrih satvetli bahadırların hücumlarıyla kırılarak zafer, nusretperver olan gazilere müyesser oldu ve emel bahçelerinde neşe ve saadet çiçekleri açtı.

Yine bu günlerde Merrih gibi kindar olan gaziler her an kindar kâfirlerin istihkâmlarına hücum ettiler. Onların karargâhlarının uzağında veya yakınında bulunan yerleri yakıp yıktılar. Eşkiyaya ait yedi fersahlık yere kadar yiyecek ve ot namına bir şey bırakmadılar. Erzak getirilebilecek yolları dört taraftan kapattılar². Vaziyetten son derece sıkılan Bahu bulunduğu yerden çıkarak muzaffer askerlerle çarpışmaktan başka bir çare bula-

¹ Seferî yürüyüşle (yavaş yürüyüş) bir saatte alınan mesafe; değişen bir uzunluk ölçüsüdür. 3000-3200 m. kadar eder.

² Çok kalabalık olan ve içinde kadınlar da bulunan Marata ordusu ve onun hizmetkârları berkitilmiş mevzie girdikten sonra meydan Afgan'lara kalmış ve Marata'lar aç kalmıya başlamışlardı. Bu durumda, Marata'lar yiyecek bulabilmek ve Afganlar bunu önlemek için sık sık savaşırlar; bu, iki buçuk ay kadar sürer ve sonra Marata'lar açlıktan ölmek için mevzilerinden toptan çıkıp kesin bir vuruşmayı kabul etmek zorunda kalırlar.

madı. Ve Hicri 1175¹ senesinde Cemaziyelâhır ayının yedinci çarşamba günü sabahleyin erkenden istihkâmdan çıktı.

Her biri tahminen 200 bin kadar bir cemâatle beraber olan Melhar, Cengu ve Guçerat valisi Damacı (داماجی) ² ve daha başka iktidarlı kumandanları sağ ve sol taraflara yerleştirmiş, sayısı üç yüz bine varan piyade tüfenkileriyle sayılamıyacak kadar çok ve ateş yağdıran topları, zulmete benzeyen askerlerine öncü tayin etmişti. Ünlü kumandanlardan olan ve muharebede Frenkleri taklideden İbrahim Han Gardi'yi de hepsi kendi kavminden ve aşiretinden olan cür'etkâr 30 bin suvarisi ile topcuların yardımına memur etti. Kendisi de insanların en şerlisi Vişvas yanında olduğu halde bizzat seçtiği iki yüz bin suvari ile daima fitne çıkaran askerlerin ortasında yer almayı uygun buldu. İnsanlardan ve askerlerinin hayvanlarından sayılamıyacak kadar fazla olan bütün ağırlık ve اغراق ³ geride bırakıp ve iki mühim kumandanını da 70-80 bin kadar mızraklı, hançerli suvarilerle kendi ağırlıklarının lâzım gelen şekilde muhafazasına tayin ettikten sonra, heybetinden dağları titreten, yeri göğü korkutarak birbirine karıştıran bütün heyetiyle toplar atarak şenlik yaparak islâm ordularına mukabeleye başladı.

Usulü veçhile ordudan ayrılarak etraftan haberler toplamakla meşgul olan, Tanrının dergâhının bu duacısının karavulları, dalâlet siarlı kâfirlerin bütün ateş yağdıran topları ve sayısız kuvvetleriyle atlarına binerek muharebe etmek için geldikleri haberini getirdiler. Tanrının yardımını ümit eden bu duacı evvelâ bâtil düşünceli düşmana mukabele ederek, bu muhib (kendisi) oraya gelinceye kadar onları mücadele ile meşgul etmeleri için muzaffer gazilerden bir miktarı karavulların yardımına gönderdi. (477) Bundan sonra Hazret-i Seyyid-i Muhtarın fetihlerle dolu ruhundan ve Allah hepsinden

¹ Yanlış yazılmıştır, 1174'tür ; 14. 1. 1761 eder. Holkar ve Sindia, başkomutan Bhao'ya atlıların çıkıp kendilerine bir yol açarak kaçmaya çalışmalarını, yaya, topçu, hizmetçi ve kadınların feda edilmelerini önerirlerse de o bunu reddeder.

² Damacı Gaekvar ; Güçerat'a egemen olan Marata hânedanına mensup.

³ Ağırlık anlamında.

razı olsun Çiharyâr-ı Kibar'ın¹ yüksek ve güzel ruhlarından fetih ve zafer için yardım isteyerek muzaffer orduları ve fetih hedefli müteharrik topları muharebe meydanına gönderdi. Nusret kudretli ordunun bulunduğu yerden oynamasını doğru bulmayarak yerinde bıraktı. Ve kendi saba reftarlı ve felek seyirli atına binerek muharebe meydanına geldi.

Daima muharebede nusret penah olan askerine öncülük eden vezirlerin en şerefli, yükseklerin en yükseği olan Hakan'ın yakınlarından İtimad-üd-Devle², zafere erişmiş, yüksek mevkili elli bin suvariye, kıyameti gösteren toplarla ve tüfekçi piyadelerle muharebe sahasının ön kısmına yerleştirdi. Emirleri ve hanları da muharebede takip ettiği veçhile sağ ve sol cenahlara tayin ederek, kendisi zaferperver olan askerlerin ortasında yer alıp muzaffer mücahitlere yardım etmeğe çalıştı. Kara günlü muhalif, ateşle oynayan şeytan gibi kendini ölüm tehlikesine atarak serkârın³ tophânesinin (toplarının) hizasında bir yere çıkarak topçularına gök gürültülü toplarını atmaları için işaret etti. Kin meydanının kıvılcımlarını parlatan bu şeytan yavruları, yıldırım sesli toplarını atmağa başladılar ve kavga gürültü ile dolu boz renkli dokuz feleği yerinden oynattılar. O ateş saçan ejderhanın ağzından zaman zaman dünyayı yakan barikalar yükseliyor ve akşama doğru gökte peyda olan bulutlar gibi gök yüzünde barut dumanından belâ bulutları hasıl oluyordu. Düşmanlar kara paralar⁴, nal parçaları, ok temrenleri ve demir çivilerle doldurarak böyle bir gün için sakladıkları beş yüz tane zemberenk toplarını getirdiler ve ardı arası gelmeden ateş ettiler. Bu ejderhalar ağzından çıkan alev rengindeki temrenler, kaza ve kader ateşhânesinden fırlamış kıvılcımlar gibi zırhların halkalarına giriyor ve ateş parçaları gibi zırhlara yapışıyordu. بخواربنا'yı da ateşlediler. Bunun içinden de ancak cehennemden çıkabilecek dokuz yılan çıktı. Bunlar Şihabın mızrağı

¹ Ulu dört yar : Ebu-Bekir, Ömer, Osman ve Ali.

² Vezir Şah Veli Han.

³ Ahmed Şah bu tabiri hep kendi devlet ve ordusu için kullanıyor.

⁴ Bakır ve o cinsten paralar kastedilmiştir. Bunlar da altın ve gümüş para gibi maden değerine geçtikleri için bazen çok kalın olurlar ve top saçması olarak da kullanılırlardı.

gibi yetmiş kattan geçerek insanın canına işliyordu. Nal parçaları da ateş alarak insanların başına yağıyor, bir yıldırım gibi tesir ediyordu. Ateş rengini alan kara paralar da etrafa saçılıyor, kaza sarrafı da bununla can alıp veriyordu. Duman- dan kara bulutlar muharebe meydanını kapladı. Bahar yağ- muru gibi şimşek yağmuru da sağnak halinde yağıyordu.

Bu serkârın topçu efradı da gök görültüsü gibi gürle- yen toplarını ateşlediler. Bu topları atmakla dağa benzeyen düşman kütlesini sarstılar. Ve yine sert taşları kıran kurşun yağmuru ile de onların sebat ve karar temellerinde rahneler açtılar. Muharebe kızıştıktan sonra her iki taraftan yağarca- sına atılan ban yılanları muharebe meydanını alt üst etti. Şimşek gibi parlıyan şihapların parıltısından hasil olan belâ göklere kadar çıktı. Dağları delen naralar felek-ül-eflâke yük- seldi. Yıldırım sesini andıran sesin şiddetinden dağların ödü patladı ve gök yüzü mızrakların şihaplarına ve şimşeklerin kılıçlarına sahne oldu.

Bunlardan hasil olan kıvılcımlardan gök yüzü gül bah- çesini kışkandıracak bir hale gelmiş ve bu âteşin güllerin açılmasından tıpkı bir lâle bahçesine benzemişti. Muharebe meydanında belâ bulutlarından tüfenk mermileri jaleler yerine yağmaya ve ateş ağızlı tüfenklerin ağzından da parlamaya başladı. Can alan bu *سهم*'lerden devamlı bir yağmur kötü ni- yetli düşmanların başına yağmaya başladı.

(478) Her iki tarafın piyade kuvvetleri tüfenk atmakta yıldırımı bile hayrette bırakan bir sürat gösterdiler, kurşun- ları fasılasız olarak hedeflerine isabet ettirdiler. Kıyamete ben- zeyen ve bir ateşhâneyi hatırlatan bu hengâme güneş doğ- madan iki saat evvel başlamış, öğleye kadar devam ederek her şeyi alt üst etmişti. Muharebe meydanının topları ateşhâ- nenin kıvılcımlarının parıltısından kibrit-i ahmere (kükürt) ben- zemiş ve havası da, kıyamet koparan topların nefesinden de- mircinin ocağı gibi aydınlanmıştı.

Her iki tarafın muharebe esnasında bir birlerine karşı kullandıkları ban, top ve ateş saçan tüfenklerden sonra daima fitne çıkarmağa çalışan düşman tarafı her birinin üstünde 10-15 tane ateş elli tüfenkcinin oturduğu üç bin tane dağ gibi

siyah ve mest fili ileri sürerek dövüşmeğe başladılar. Aynı zamanda ateş yağdıran tüfenkleriyle, ardı arası kesilmeden bu dağları deviren arslanların başına jaleler gibi kurşun yağdırdılar.

Deniz dalgalarına benzeyen ordu ile karşı karşıya geldiler. Ve demirden dağları hatırlatan saflar teşkil ettiler. İlk önce dalâlet nişanlı ve sayılmıyacak kadar çok olan bu ordu, o dağ gibi fillere güvenip naralar atarak ve bağırarak ilerlediler. Nazım :

“O yürüyen dağlara benzeyen fillerin arkasından belâ askerleri dolu dizgin geliyorlardı,,.

Nesir: Tehemten hasletli bahadırlar da bu ateş yağmurunu ilk bahar yağmuru addedip ve dağ gibi fillerin hareketlerini ateş yanarken şeytanların birbirleriyle çarpışmasından hasıl olan sarsıntı gibi telakki ederek ve Ulu Tanrının hıfzını miğfer ve ikbal-i padişahîyi de fetih ve zafer bazularına müska yaparak korkusuzca ateş yağmuru altında, o kıyamet âsarlı hengâmeye girdiler. Vaziyet icabı kullanılması gereken silâhları birbirlerine karşı kullandılar. Evvelâ şuleler saçan keman bulutundan ok ve temren yağdı. Kaza yaycısının şast'ından¹ kurtulan her ok zırhın halkalarından geçerek vücuda saplanıyor ve avının üzerine kanatlarını germiş bir kartala benziyordu. Takdir nişancısının göğüslere isabet ettirmek için attığı mızrak temrenleri de insanların göğüslerinden girip sırtlarından çıkıyordu.

Mızrakla dövüşen iki kişinin bulunduğu her yerde, kaza kılıcı onlara birbirlerinin boğazlarına sarılma imkânını vermiyerek kavgayı kesiyor, intikam almak için birbirlerine düşen bu iki muharebe arkadaşı tam birbirlerine girdikleri esnada hançer araya girerek kalplerindeki husumet düğümünü açıyordu. Bir düşman kinle diğerinin boynuna sarılacağı zaman şimşir kılıç onları derhal ayırıyordu. Yine her iki düşmanın vücutları kemikleri kıran bir balta ile devriliyordu. Miğferleri bile parçalayan kılıç kimin başına inerse ikiye ayırıyor ve altı kanatlı gürz de kimin kafasına yerleşirse kafatasını kül haline getiriyordu.

¹ Okun, okçunun parmağını yaralamaması için kullanılan bir türlü yüksük.

Bıçak ok sefirinin ışığının takririne mahal bırakmadan aracılığını yaparak getirdiği haberi birbirlerinin can kulağına yetiştiriyordu.

Nihayet iş bu raddeden de geçti. Yumruklarla dövüşmeğe başladılar, Mücadele ettikleri yer son derece daraldığından ruh kuşları beden kafeslerinde sıkılmışlardı.

Arslan pençeli ve daima düşmanları yere seren bahadır-
ların yumruğu Ehrimen tenli¹ cemâattan kimin başına inmiş-
se Rüstem'in güzünün tesirini yapmış ve sırtlarına indirdik-
leri tekmeler de kötü cevherli düşmanların topraklarını adem
yolunun tozları arasına katmıştı. Düşmanlardan bazılarını da
kollarından ve bellerinden o derece şiddetli kavıyorlardı ki
bir kuş gibi olan ruhları bıkarar olarak derhal ten kafeslerin-
den uçuyordu². Hülâsa düşmana akla hayale sığmayan işken-
celer yaptılar. Bu kıyamet alâmetli hengâme (479) Cemaziyüs-
sanin'in yedinci³ çarşamba günü nücümî saatle sabahın ikisin-
den kötü âkibetli kâfirlerin hayat güneşinin gurup ve islâm
askerlerinin tali yıldızının uruç zamanı olan ikinci namazına
kadar parladı. Nihayet harp sahası iki tarafın mubarizlerinin
başına dar oldu. Besvas⁴ ve Bahu filden inerek ata binmiş-
lerdi. Askerleri cenk için tahrik ettiler. Muharebe meydanında
çok şiddet gösterdiler. Zahmi⁵ (زحمی)'nin ruhu bir kılıç dar-
besiyle mumun alevi gibi fenaya karıştı ve yere düştü. Yakın
kölelerinden Hintli üç yüz kişi onu küfür ve cühud alevinin
çeşm-u-çerağı sayıyorlar ve put yerine ona tapıyorlardı ve ha-
yatlarının onun sağlığına bağlı olduğuna inanıyorlardı. Seher
vakti mumun başına üşüşen pervaneler gibi onun etrafını çevir-
diler ve çırpırmaya başladılar. Onu filin üzerine koydular; ecel

¹ Dekken'lilerin rengi siyaha yakın koyudur.

² Marata'lar küçük ve ince yapıda, Afganlar ise bedenlen daha çok iri ve güçlüdürler. Buna bu vuruşma dolayısıyla tarihçiler işaret ederler. Mektub da bunu ifade eder gibidir.

³ 1174 Hierî yılında 14.1.1761 eder.

⁴ Vişvas Rao ve Bhao.

⁵ Burada birkaç kelime atlanılmış olmalıdır. Bu vuruşmada Marata'ların en ileri gelenleri arasında ilk vurulup ölen Pişva'nın oğlu ve Gurkanlı tahtının adayı Vişvas Rao olduğu için istinsahta onun adının atlanıldığına ve «zahmî» yani «yaralı» tabirinin ona matuf olduğuna hükmetmek gerekir.

kılıcı ile boğazlanmış olan bu kâfiri muharebe meydanından kaçırmak suretiyle kendisine olan sadakat ve vefakârlıklarını yerine getirmek istediler. Kâfir kırıcı gaziler onlara fırsat vermediler. hepsini kılıçtan geçirdiler. Onun cesedinin yüklü olduğu fili, sağ olarak esir ettikleri İbrahim Han¹ ve Babu (Babu) Pandit² ve Kehl³ (کهل) gibi diğer on beş namlı serdarı huzura getirdiler. Yaralandıktan sonra can çekişme halinde olan Besvas (Vişvas) yolda öldü ve canını cehennemün müvekkellerine teslim etti. Onun pis cesedini yere atarak köpeklerle ve domuzlara yiyecek yaptılar. Geri kalan esirleri zincire vurdular. Besvas (Vişvas)'ın işi sona erdikten sonra işlerin ve askerlerin başı olmakta Besvas'tan (Vişvas)'tan daha ileri olan Bahu⁴ namlı serdarlardan ve kahraman askerlerden bir kısmı ile muharebe meydanında çarpışmakta idi. Fakat Besvas (Vişvas)'ın halini duyunca kanı başına sıçradı. Hasret ve pişmanlık elini başına vurdu. Gam ve keder deryasına garkoldu. Bir müddet düşünmeğe başladı. Yanında olan bütün askerleriyle nusret penahlı askerlerin üzerine atıldı. Azgın bir fil gibi harb ederek ve idbar toprağını başına saçarak ileri atılıyordu. Gûya öyle yanmış bir pervane idi ki ihtiyarsız olarak kendisini mum gibi olan mızrakların ucuna atıyordu. Veya tam bir deli gibi ateş ile suyu farkedmeden kendisini parlak kılıçların üzerine atıyordu. Sonunda o kibirli müdbirin (bahtsızın) telâş ve tereddüdü fayda vermedi. Beyit :

“Çalışmakla feth-ü zafer kapısı açılmaz. Bu atıyye ancak Tanrı tarafındandır.,,

Nesir : Eşref-ül-vüzeranın kıt'alarından bir bölük gaziler, Bahu'yu sağ olarak yakalayıp ipe bağladılar ve yaptıklarının cezasını bulmak için huzura getirdiler. Cengu⁵, Gücerat va-

¹ Yukarda anılan İbrahim Han Gardî tutsak edilmiş ve Hindu'larla birlikte müslümanlara karşı savaştığı için idam edilmiştir.

² Babu: Babu, efendi kabilinden bir ünvan olup Pandit ise bilginlere verilen bir ünvanıdır ; ikisi birden «bilgin efendi» anlamındadır. Kimin kastedildiği anlaşılamamıştır. Babu'nun burada bir öz ad olması ihtimali zayıftır.

³ Çok bozulmuş bir ad olmalı ; teşhis edilememiştir.

⁴ Yukarda adı geçmiş olan fi'lî Marata başkomutanı Bhaoci Sedaşiv Rao.

⁵ Sindia hânedanından yukarda Barari Gat vuruşması dolayısıyla anılmış olan Cankoci. Tutsak edildikten sonra vaktiyle onun zulmüne uğramış olan Rohilla Afganlarının ayak direnmeleri üzerine öldürülmüştür.

lisi Damacı (داماجي) ¹ ve Şimşir (شمشه) Bahadur ², Tansiya ³ (تانسيا) ve Ahamanksir (اهامانسكر) vesaire gibi otuz beş tanınmış kâfir serdari kılıç, hançer ve bıçakla Behram şiarlı bahadırlar tarafından aynı harpte öldürüldüler. Yüz binden ziyade kahraman asker suvarilerin sadmeleri ve fitneci askerlerin kılıçlarıyla mahvolmuşlardı. Kılıçla iki yerinden yara alarak yarı canlı bir halde muharebe meydanından giden Melhar'dan ⁴ başka serdarlarından hiç biri canını kurtaramadı ⁵. Felek binlerce yüzüyle harp meydanını seyrediyordu. Behram, okunun ucu ile ölülerin adedini sayıyordu. Fakat ne feleğin bakmaya takati, ne de Behram'ın saymaya kudreti kalmıştı. Sayıda Genc-i Badaver'den ziyade olan paralardan başka, altunla işlenmiş ve yünle örülmüş renk renk nefis kumaşlarla dolu sandıklar, yıldırımlar yağdıran banlarla dolu binlerce tophâneler (toplar), üç bin top arabası ve badliç (بادليج) ve zerberenk (زربرنگ) ve diğer ateş saçan âletler, beş bin tane dağ gibi fil bu padişahın emniyetli adamlarının ellerine geçti. Geri kalan âlet ve edevat, çadırlar, hayvanlar, bir çok mal ve ağırlık ganimet olarak alındı. Nazım :

“Tanrının kahrına uğrayan bir kimsenin malından ve canından hayır gelmez. Ebedî gam ve kederden başka bir şey elde edemez,,.

¹ Keza yukarda anılmış olan Gaekvar hânedanından Damaci ; gerçektense o kaçıp kurtulmuştur. Şimşir Bahadur ünvanını taşırdı.

² Pişva Balaci Rao'nun bir odalıktan olma oğlu ; istinsahda adı iyi çıkmadığından «Semşe» gibi de okunabilmektedir. Vurusma alanından yaralı olarak kaçıp Dig kentinde ölmüştür.

³ Adın doğrusunun ne olduğu anlaşımamıştır.

⁴ Antaci Mankişver olmalı ; o da yaralı olarak kaçıp Dig'de ölmüştür.

⁵ Yukarda anılmış olan Malhar Rao Holkar.

⁶ Sağlam veya yaralı olarak kaçan bazı Marata ileri gelenleri bu mektupta ölmüş diye gösterilmiştir ; bundan cesetlerin iyi teşhis edilmediği anlaşılıyor. Ancak Ahmed Şah'ın ölen ünlü kişiler hakkında verdiği bilgi gerçeğe yakındır. Puna'daki Marata hükümeti bu yıkımdan ilk önce ele geçirdiği bir sarrafın mektubu sayesinde haber almıştır ; orada : « iki inci eridi, 27 altın mühür (lira) kayboldu ; gümüş ve bakır (paralara) gelince onlar sayılamaz » denilmektedir. İki inci pişva'nın oğlu Vişvas Rao ile hısmı başkomutan Bhaoci'dir. Ahmed Şah'ın 35 tanınmış kâfir serdar » dediği de gerçekten 27 veya ilk iki kişi hesaba katılırsa 29 kişidir. Aşağı yukarı 100.000 Marata vuruşma veya kovalama sırasında ölmüştür.

Nesir : Harp ateşleri söndükten ve muharebe meydanı dalâlet erbabının vücutlerinden boşaldıktan sonra yiğit yaratılışlı gaziler, harp meydanından kaçanları kovaladılar. Onları arkalarından elli fersah kadar takip ettiler. Bir çoğunu cehenneme gönderdiler. (480) Takdir deryasının dalgalarının tekmelelerini yiyen kâfirlerin gelip geçtikleri yer olan Derya-yı Hasel (حل) 'de bu harbi gözüyle gören, sözüne güvenilir bir adam, gelerek şöyle anlattı : Tahminen yaralı on beş bin kişi mezkûr sudan geçirildi. Geri kalan kâfir askerleri, islâm askerleri, zemindarlar¹ ve racalar tarafından öldürüldü. O hakıkt nusret bağışlayıcı olan Tanrı dergâhının bu duacısı, bu büyük atıyyeye şükrederek Panipattan hareket etti. Menzilleri ve merhaleleri geçerek Şah-Cihanâbad'a erişti. Uğurlu bir saatte ve en mübarek bir zamanda kaleye girdi ve uğurlu saltanat tahtına geçti. Devletinin kaidelerini ve nizamlarını mazbut ve müstahkem bir hale koydu. Sultanlar hadikasının yüce himmetli nuru, Şah Âlem'e, merhamet ve gufran penahlı, huri ve gilman hademli Hazret-i Âlemgir Şahın oğluna taç giydirdi². Saltanata düzen ve ihtimam verdi. Hindistan memleketini ve ikbal bostanını bir ulu servi ile süsledi. Gurkanlı devleti alıyyesinin âyan ve emirlerini eskisi gibi kendi haline bıraktı ve her birisini lâıyk olduğu dereceye yükseltti. Nimetler veren Tanrıya şükür ve hamd, Tanrının insanlara rahmet ve hidayet için seçip gönderdiği peygambere selât ve selâm ederek Kâbil ve Kandahar tarafında gitti. Şânı celil ve bürhanı azîm olan Hak Suphanehu ve Teâlânın yardımı, Hayr-ul-enamın dininin kuvvet ve meknetinin kerameti ile bu futûhatı Tanrı dergâhı-

¹ Bir türlü timar ve zeamet sahipleri.

² Ahmed Şah, Delhi'de bulunduğu müddetçe oranın gerçek egemeni olmuş ve istediği buyrultuları çıkarmıştır. Onun bir yıl önce Delhi'yi alması sebepleri arasında II. Âlemgir'in öldürülmüş olması da vardı. O öldükten az sonra doğuda Bihar ve Bengal taraflarında bulunan oğlu Âli Gevher kendini II. Şah Âlem ünvanıyla padişah ilân etmişti, ancak Delhi'ye gelmemiştir. Ahmed Şah onu Delhi'de padişah ilân ettirir ve henüz o orada bulunmadığı için oğlu şehzâde Civan-Bahtı ona vekil yapar. Kendi bağdaşığı Oud valisi Şüca-üd-Devle'yi Gurkanlı devletinin veziri ve Hindistan Afganlarından Necib-üd-Devle'yi emir-ül-ümera (başkomutan) yapar. Delhi tahtını kendisi için alıkoymamış olması en çok askerlerinin Hindistan'ın sıcak iklimini sevmeyip elde ettikleri sonsuz ganimetlerle yerlerine dönmek istemelerine atfedilir.

رکاب‌های یونان هندوستان نظام الملک‌کن کلاو عرفینک عینی صورتیدر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

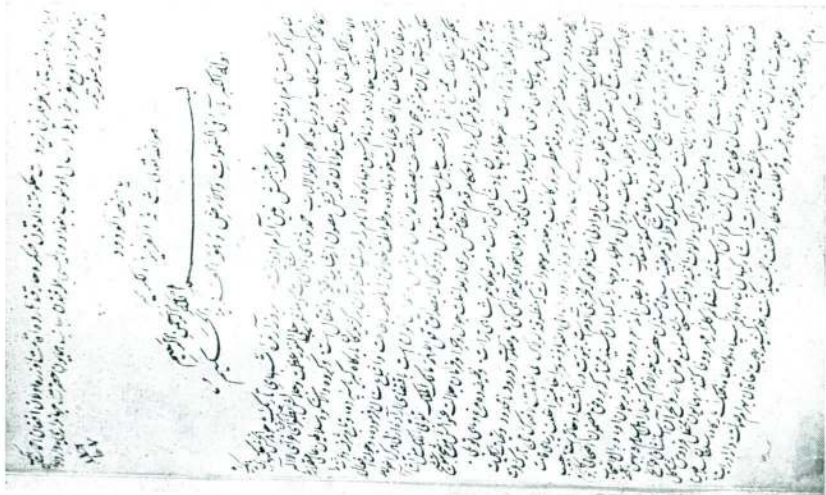
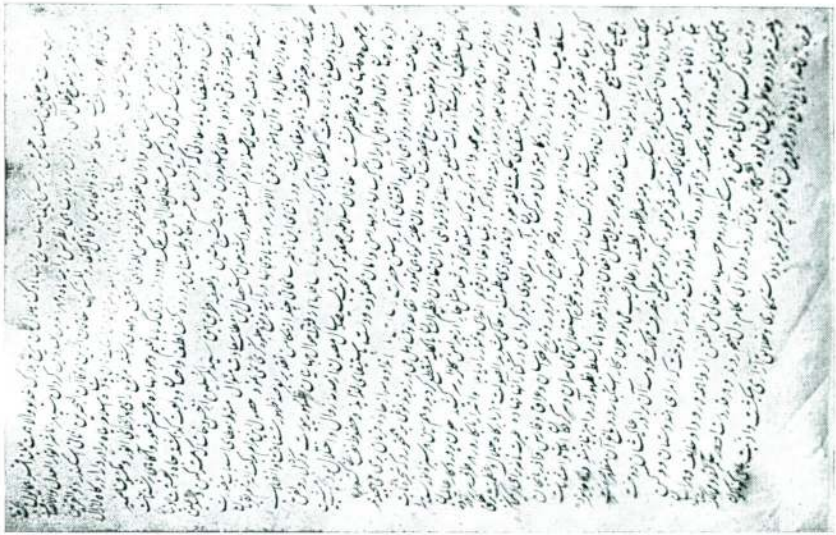
عرضداشت کترین خیراندیشان با اعتقاد قرالین بعد تقدیم آداب بندگی و مراسم فرنگی
 رسم و آیین اصحاب صدق و سداد است بفر عرض یاریا بان محفل قدس شان حامی بلاد
 اهل ایمان ما می‌نار کفر و طغیان ناصر شریعت تویر سالک طریقه مستقیم باسط مهاد عدل
 و انصاف هادم اساس جور و اعتاف ناصب سوادق امن و امان با فی مابانی عدل و احسان
 معین دین مبین خیرات اسلام و مغت مسلمین ادام الله تعالی ضلال دولتت میرساند که
 الحمد بحول و قوه و اقبال عدو و مال ان خلیفه ظالم شقی نیز رسید بعد از شکست یافتن عساکر
 منصوره حضرت اد بارش هجوم آورده بمقر اصلی خود شتافت و عالم از ظلم او بخواهت یافت
 فقطع دایر القوه الذین طلبوا وجه الله رب العالمین از اینجا که حیات دین اسلام بجزایر
 خورشید قیاب اقدس علی که مرجع خواتین روزگار است لازم و بالفعل مملکت ایران خالیت
 اگر افواج حضرت امواج بسر کرده کس سردار عمده کار از نموده تسخیر آن مملکت نامور کرد و بفضل
 قوی مطلق امیدتویت که تمامی آن ولایت بخصر اولیای عد و لطف فاهر در آید و مندرجه
 از مذهب در آن بلاد رواج یافته زائل شدن اعلام ملت خنیف و مذهب خنیق ارتفاع یابد
 و انتفاع دنیا و اجر و ثواب عقیقه دین ضمن منصور که چنین مملکت وسیع زیر سایه‌های پایا آسودگی
 یابد و خلاصی در مریدان و امان بوده طریقه مستقیم اهل سنت و جماعت بجهان افروز رواج
 شود مراتب رسوخ و دررت و وثوق عقیدت و بعضی مقدمات دبر بجا آورد مستقامت حاجی
 محمد یوسف افندی ظاهر ساخته از روی عراض شایسته معروض جناب خواهد کرد
 اقباب عالیاب سطن و جهابانی از مطلع اقبال کثرتانی همواره در رخشان روزنشان

8 sayılı nâme defteri s. 292

Kamer-üd-Din Çin Kılıç Han Nizam-ül-Mülk'den
 I. Sultan Mahmud'a

Afganistan Devletinin Kurucusu Ahmed Şah'ın III. Sultan Mustafa'ya mektubu

(Nâme defteri 8, s. 460 — 481)

III. Sultan Mustafa'nın Ahmed Şah'a karşılığı

(Nâme defteri 8, s. 485 — 487)

لوقا حرمون حقیقہ چہا نڈاریتہ قہما رده اقامت وزده اولڈا افغان احمد شاہنہ بغداد والیسی وساحید کلا نامہ
 بیرواب اوق وزده تسوید اولڈا نامہ ہایونک مسودہ سیدہ
 ہوا الخوق الباقی
 بس
 لہذا لریجنہ الریجنہ
 اول احمد و سپاس بید و درای شکر و ستایش بویعد اول مالک الملک لوزال و خداوند بیشان تمت نعاؤہ وقت الود
 حضرت لریلیک در کاہ عظمت بنا ہارنہ اہری و سزاد کہ جواہر ماہیات مکہ لی خزانہ کال ہنا بختند ابداع و الخوق
 بریم رسوم بدست و قمع قواعد کفر و ضلالت و اظہار شعائر شریعت و ایضاح سالک ملک و ملت ایمون
 مردم سد تو امن خواص عباد زرافت معاد لرندک بر بنڈا فرخند اختر بی انی جاہلک للناس اماما ایلیہ
 و تشیر و بجاہد واقع جہاد فرمان واجب لادعا فی ایلیہ فرضیت غزای امر و تحریض بلدی و عقود فراند زود معاد
 و کوط جواہر محمد نامحدود اول سرور خیل انبیا و قافلہ سالار صغیا امام الہدی شیع الوری حضرت فی القام
 محمد المصطفی علیہ من الصلوٰۃ اسناہا ومن التسلیمات از کالک روضہ مطہرہ فائضہ الانوار و ترہہ معرف
 بہشت آثار لرینہ نثار و ایثار اول نور کہ خیر الناس اول مسلک ہنک فرسہ فی سبیل اللہ کلام حکمت نظام لریلیہ
 ترویج جہاد و غزا و اعلا کلمۃ اللہ العلیا ایمن میانہ مسلمینہ نامیس اساس موافقت و تشیدار کان حب
 و مصادق ایلدی و تحیات زکیات مشک اند و خلفاء راشدین آل و اولاد و اصحاب کریم رضوان اللہ
 تعالی علیہم اجمعین حضرت تنک چیشکاہ فردوس آس لرینہ اول سو کہ شہو ارکان مضار الشایقون الشایقون
 و ہمنایان مسالک باہیم آقتیم اہدیم ایلیہ سرافراز اول شردر اما بعد علیہ صفت سالی بیت کرد و بکشت
 قوطعت عطارد فطنت خورشید اصنات معانقبت بر جیس منزلت کیوان رفعت شہر بارخانہ
 زمین خدیو کیونمکین علم افراز خطہ سروری و رونق بخشای سر راوری زیب افزای ریکہ لیت متکا
 پیرای اوروزک سعادت مؤسس مبانی کامرانی مشیدار کان کوردستانی القان احمد شاہ معاد و سکا
 لازات شمس اقبالہ مشرقی لافاق ماطلع بدر اجلو لہ عن مطالع الوفان حضرت لریلیک صوب باصوب
 علی و اوجب سطاہن سلاط لرینہ اللطف دعوات محبت سمات ملوکانہ و لشرق تحیات سلامت نامی
 خسروانہ مز بدایع تعظیم و تکریم و قواعد توقیع و تقسیم ایلیہ ادا و تقدیم اولندیدن صکرہ آیینہ اصغرینہ
 انجلا لرینہ بود ہلہ عرض صورت مرام اول نور کہ امن سعادت لقا فتری عربدن بردون علیہ مزایہ
 میازدہ ثابت و قائم اولون الخوق دینی و اتحاد یقینی حبیبہ تمہید قواعد مصروفات و تاکدینہ
 و موافقت ضمنند حالہ بغداد والیسی دستور مکرم مزینم نظام کعلم وزیر علی پاشا دم اللہ تعالی اجلا

و ساطیله در سعادت مزه بخت تفسیر اولیا نامه عبرین نقاب شاهانه لری اشرفترین اولیا فرین سزوصون اولهب
 مفاوضه خلقت علامه لرینک شامل ولدینی معانی لطافت مبانیسی بنماها منظور نظر معان ملکوتانه
 اولشد رجناب نعم الما بیری جاسر تحت سلطت افغانیه اولد نظرندن بر وعنان صدق عزیمتی وجاهدوا
 فی سبیل الله ستمه معظوف و شریف اوقاتی مالک هندوستانه استیلا ایدن کفار خاکسار و محوس منحوس
 ضلالت شعاریک تدبیر و استیصال لرینه مصرف قیلهب و ملک ایران دخی نادر شاهک فوتندن صکره میرزا
 شاه دخی سریر سلطت ایران اجلاس ایله آتق قشقه و اخته لک ازاله و اطفا سنه هم شاهبیری مبدول اولدینی
 اشناده مالک هندوستانه عبده اوتان و محوس دوزخ مکانک تسلط و نقب ایله ایصال نوع خوارت
 و هندشاهی عالمگیری کوشه کزین عالم شهادت ایلد کبری خبری رسیدن سامعه خانقا نیلری اولد قدر جناب
 بسالت ما باریک مفلطور و محبول اولد لری غیرت و دیان لری و له جانبه توجیه زیت جل جلت و سون کتیبه ایرو
 عزیمت اولنغی ایجاب ایله و ما النصر الی من عند الله جل سئینه تثبیت و اعتصام و این دفعه مکمل و مرتب
 آوت حرب و قتال و ادوات پیکار و جدال و سید و قیاس اجناد و غا اعیاد و شیران شجاعت نهاد ایله ملک هندو قریله
 رکاب اقدام اولنغله هر ضعه سنه نسیم فتح و ظفر جنبش بخشای اعلام اسلامیه و قیام صرصرخی و خذون
 کور سازدیده دوزخیان اولهب دازه تحریردن بیرون دشمن دین فلو کتمدار طعمه شمشیروار و حمله تقبیر دوزخیان
 کفار خاکسار کرتار زنجیرسی و اسار اولهب منصور اللوا و ظفر علی الاعداء دار کسلطنه جهان آباده حط
 رحال اقبال و بسط ریاط اجدال اولنغله شاه شهید عالمگیری خاک یکسا و شعار اسلامیه بی اعدوا و اهل ایله
 و ملک هندی لیش وجود کفره و محوسیه تصفیه و تطهیر و کتای لری خاک یکسا و شعار اسلامیه بی اعدوا و اهل ایله
 اصدار مسلمین انوار دین محمدیله منوره و ادمه موحدین فوایح شرع احمدیله معطر قلندینی مصنون نامه مشکین
 ختامه لریدن مستفاد اولنغله بنیما ده اولک جامعیت اسلام و دینداری زمه سی افنده اهل کلمه توحید باره
 و اجرا حکم تجید کرد کاری ایچون بوکوت حمایت بیضه اسلام و کسرا نغ کفره لنام امرنده جلوه کرمجوی نمود
 اولغی همت سینیه شاهانه و عزیمت صادمه صاد تانه لری زرد بجهانه مزده انواع ستایشه قرین و مظهر صفت
 شایبش و تحسین اولهب ثمره مساعی هید لری اولک فو حات عدیه لری باعث حیدر و نشاط و وسیله سرود
 و انبساط اولرند همواره صلح احوال مسلمینه متعلق اولک اراده غیره لری موافق تقدیر سبحانی و حرکات
 محموده سینیه لری مقادیر توفیق صدقانی اوله همت معالی منقبت خدیو لری توسیع ملک و تکمیل لوازم تاجداره
 و شامت طرفته مائل و لدر غنه بناذ خاتم نامه سامیندره ذات بسالت سمان لری کار هندک فتح
 فساد و زرع شقا و لرینه اشتغال لری اشناسنده ایران طرفلق و نفع انتقاد لیچون دولت علیه روز افزون طرفته
 ملک ایران مکتب عسکر ایله سردار تعیین و تفسیر نیده اراده جلیله خسرو از مزلق تعلق ایلیسی ما مولد طبع صفا
 مقصد شاهبیری ایلدکی و بوندن ما عدا تا بسین تیان مشوبات اخرویه خواهش و غیر لری اولدغی نیا؟

۹

مدینه منوره ده جوار روضه مطهره حضرت سیدالانام علیه اکل التحه و السلام جامع بنا سجون بقدر
 نزد در پس منوس ملتس شاهانه لری اولدینق اشادت سنیه یوردش هجرت نبویه واقع اولدن بوشه کفری
 سنیه ایلیته ده ندانه مطهره بی مشتمل اولو جامع شریفدن غیری جامع و مسجد بنا سجون اوسیب حق خان
 بلای منوره ده بعضی موجود اولو مساجد شریفه دخی اصحاب کزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضرت اسحاق
 محمدی حیاتارند بنا اولمش آثار خیریه لری اولوب و مسجد مشرف حضرت نبویک نصبت و بعضی کانه اولدینق
 مسجد آفره استیاجدن معنی اولدوغنه بنا آبا کرام واجداد عظام انازافه تعالی مراد هر حضرتانک دخی
 جوورندنا مطهره و مسجد بنا سنه تعلق اراده لری سبق ایتمیب مقصود اصلی انتساب عتبه علیه حضرت
 سردار کانه اولدینق ایله اکل التحات اولدینق جهتک بو مراملک حصولیون اهالی حریم منوره برسنه غایب
 و نه وار اولدینق ایکنه ایرا کله قرین علم حقایق اشنا ی داوان لری اولدینق طرف زاهر کشر لردن دخی بعضی
 ماسرد و کتبان بلده فیتنه ارسال صدقات ایله جلب مشوایه رغبت اولدو ایله بصورته رخت هارون
 میدونق و اور ایله رتالدی که طرف دولت علیه ابد قرار مزدن ایراننه عسکر تسیرینه و ملکت ضبطه علم میل
 و شیه ایکنه و در کانه و در کانه و فاطمه مقدس سلطنت سنیه زایلله ایران دولتی بنده عقد و شهید ایکنه
 مراد معنایات و سوانت بالکر کندویه و وقت مقصود اوسیب بلک ممانحه مزوره بین الدولتین الی ماشاء الله
 ثابت و بدوام و اغویف و اعقاب طرفین زمانلرند دخی استمرار و استقرار منظور نظریات و اهتمام الحق
 افنده اولدو ایکنه مواثیقه مربوط اولدوغندن بشقه مدت مدیده دن بروملکت ایرانله علم افراز مستقلا
 اولدو سردار لرنک واقع اولو محاربه لری سیله ملکت مرقومه نیک و حال و درهایا سحرارات متعاقبه دوچار
 و اکثری عرصه تلف و دمار و باقی لری دخی یتاب و بقرار اوغله عون و عنایت سبحانیه ایله دولت علیه نرنک
 خزانق و ایکنه و مهمات و ادوات جهاد جهتلر نرنک قوت کامله سنه نظراً ضبط و تحبیر ملکت ایران هر نقده
 سهل و آسان ایکنه دخی بویله ضعفای رحمت اولد لرنیه تسلیط لشکر ایله خانانلرین خراب و سوزان
 ایکنه منافی هیچ شکت نبع ملوکانه مزایدوکی و بویکیقت میانه مستحکم اولو عهد و مواثیقا بود موجب
 نقض و فتنی مستلزم اولدینق ناشی مقتضای مروندن قطع نظر حکمت مزبوره یه مسلخ شرعی دخی اولدینق
 معلوم قایل لری بیورملق ایکنه افاده حقیقت حالی و تأکید مبانی محبت خدای شمال سیاقله نامه عودت
 علامت خسروانه من اسرار اولمشد بین الله الملک الودود لدی الیصلو جامعیت اسلام حسیله بین
 ایجاب و کتبی و مواوایک مفتح و کشف لوسی زبردستان طرفینه مستنیع میامن خیرات اولدینق
 اشنا ی بر اغلا یجا بعد دخی جانب معالی مناقب شاهانه لرندن ایفای لوازم حجت و ولویه رعایت
 بی اولدینق صرف حقیقت پرور عمار یوزمزدن دخی اجراء مقتضای قدرانی و مؤتمندی به رعایت و تحبیر
 تصور و تمه جنو مستغربه عن البیانند باقی همیشه نیزهاتاب ایقال از مشرق دولت و جلاله و دد خداباد

۱۷۶
اولسط

nın bu duacısına nasib etti. Tanrı bu fütûhatı, kadri ve kıymeti yüce olan felek iktidarlı kâmgâr kardeşine ve peygamberin pâk dininin bayraklarının yükselmesini isteyen bu duacıya mübarek etsin. Peygamberin âlinin ve eshabının yüzü suyu hürmetine bu iki devlete dünyada ve âhirette daima büyük fetihler ve atiyeler kapısını açsın.

Bundan sonra şunu arz ederim ki : İran eskiden beri fitne acısı ve karışıklık çıkaran bir yer olduğundan ve halkı gurur şarabı ile muhammer bulunduğundan her yerde türediler diken gibi baş kaldırıyor ve istiklâl bayrağını çekiyorlardı. O memleketin padişahına itâat etmiyorlardı. Herkes bir fikir besliyordu. Her yerden bir istiklâl sadası yükseliyordu. Bunun üzerine oranın âsilerini terbiye etmek üzere hânedandan kudret ve kuvvetli bir kumandan tayin edildi. Kendimizi daha önceki padişahların varisleri bildiğimizden ve birbirimizin arzularını yerine getirmeye çalıştığımızdan kalbi muhabbetle dolu olan Dergâh-ı Ahadiyyetin bu duacısı kâfirleri terbiye için gittiği sırada o âsi cemaatı¹ tedib için müddeti sonsuz olan o devlet (Osmanlı devleti) tarafından muktedir bir kumandan tayin edildiğini zannetmişti. Makarr-ı saltanata döndüğüm zaman yüce hânedanlı ve sipihr iktidarlı kardeşim tarafından âsi İran kızılbaşlarının güruhunu tedib için emir verilmediğini öğrendim. Kayser bargâhı mülâzımlarının o serkeşlerin başını kırmadığını haber aldım. Tanrının yardımı ile uğurlu bir saatte müfsitleri tenbih için yakında İran tarafına gideceğim ve yakında kudretli kardeşimin deniz katraları kadar çok olan hatırı dostluk ve birlik dolayısıyla Hintlilerle hasıl olmasını istediği bu maksadın feth-ü nusret haberi ile müjdelenecektir². Dünya vefasız bir yer ve

¹ Ahmed Şah, kendisi Panipat vuruşmasıyla sonuçlanan sefere gittiği sırada Osmanlı'nın İran'a sefer yapacağını ummuş.

² *Name defteri*'nde s. 481'den itibaren bu mektubun özet olarak bir tercümesi vardır. Orada bu İran'a saldırma meselesi şu suretle nakledilmiştir :

« Ve Şah-ı müşarünileyh ol havalinin fetih ve teshiri ve küffar-ı Hind'in def'-i fesad ve şekavetleriyle meşgul ve İran tarafı bu mertebe muhtel ve müşevveş olup Devlet-i Aliyye tarafından canib-i İran'a bir serdar tayini ile ahali-i İran'ı tedip ve güşmal memulü iken ba'de hitam-il-maslaha makarr-ı saltanatına avdet eyledikte İran havalisinin keyfiyetini sual edip Devlet-i Aliyye tarafından bir hareket vâki olmadığı mesmuu olmağla İnşaallahü Teâlâ an karib-iz-zaman Devlet-i Aliyye canibinden ahali-i İran'ın tedib ve güşmallerine

bekası olmayan bir saraydır. Onun devleti ve mansıbı su kabarcığı hükmündedir ve serap dalgası gibidir. Su kabarcığı gibi gözünü açınca suya karışır mahvolur, serap gibi yaklaştıkça bir yerden başka bir yere gider. Bu fâni dünyada bâki olacak bina Tanrı yolunda yapılmalıdır ki zaman sayıfesi üzerinde kaim ve pâyidar olsun ve Tanrının huzurunda günahları affettirsin. Safa menzilli olan bu gönül o nâmdar kardeşin bu hayır binasının yapılmasına yardımını istemektedir.

Kendisinden beklenen şudur: Mütevellilere ve sarayın adamlarına Hazret-i Hayr-ül-Beşerin merkad-i münevverlerinin yanında iyi bir yer seçerek (481) Tanrının dergâhının bu niyazmendinin memurlarına versin. Orada Hazret-i Rabb-ül-Âlemîn'e ibadet için bir mescit yapılsın ; bunun sevabı, hayır eserli, fetih kudretli kardeşime ve Tanrının lutuf ve merhametlerini ümit eden bana ait olsun. Beyit :

“Maksat bizden bir eser bırakmaktır, çünkü ben bu varlığın bekasını görmüyorum.,”

Aramızdaki dostluk bağları, Allahın inayetiyle son derece kuvvetli olduğundan ve bu dostluk her şeyin fevkinde bulunduğundan, her iki devletin de emin adamları birbirlerinin dostlarını dost, düşmanlarını düşman tanısınlar ve bu birlik levazımını muhabbeti mutazammın mektuplar teatisi ile devam ettirsinler. Zira zamanın hali malûmdur. Saba rüzgârı gibi geçici, gülün rengi gibi sebatsızdır. Mevcut bulunan her şey fenâyâ maruzdur. Yalnız “zeval bulmadı ve zeval bulmaz,, olan Tanrının sıfatiyle muttasıf bulunan muhabbet esası, zevaldân müstağndır. Beyit :

“Gördüğün her şey bozulur. Ancak muhabbet binası halelden hâldir.,”

Dünyayı parlatan saltanat güneşi azamet ve şöhret evinden daima doğup âlemi nurlandırsın ve ebed müddetli devletimizin güneşi saltanat ve serverlik göklerinde parlansın.

* * *

irade buyrulur ; zira malûmdur ki dünya bir misafirhâne olup ancak dünyada bu misillü âsar-ı hayriyyeye muvaffak olmağa sa'y ile ecr-i cezile nâil olmak lâzımdır. Ümit eder ki Şah-ı müşarünileyh'in muvaffak olduğu fütubat misillü âsar-ı hayriyyede Devlet-i Aliyye dahi şerik ola.”

Burada biten mektubun altında şöyle bir yazı vardır :

“Namesi derununda bir varakçede bu resme karib bir mührü olmağın bu mahalle resmolundu „.

Mühürde şu yazılar vardır :

“ Allah „

“ Ya Hüve, Ya Fettah-ül-Hakîm „

“ Ahmed Şah Dür-üd-Dürran „

III. - Üçüncü Sultan Mustafa'nın Ahmed Şah Baba Abdalî'ye karşılığı

Bu karşılık altı kısma ayrılmaktadır :

Birincisi yazılması görenek olan dua, elkab ve övücü sözleri kapsar.

İkincisinde Ahmed Şah, Hindistan'da İslâmiyeti korumak ve yükseltmek ve öldürülmüş olan II. Âlemgir'in yerine oğlunu tahta çıkarmak gibi işler dolayısıyla takdir edilmekte, övülmekte ve bu yüzden kendisi için duada bulunmaktadır.

Üçüncüsünde Ahmed Şahın iki isteğinin (İran'a karşı seferde yardım görmek ve Medine'de bir arsaya sahip olmak) özeti bulunmaktadır. Bu kısmın başında övücü ve tardirkâr cümleler arasında Afgan Şahının ülkesini büyütme ve ün ve nüfuzunu artırmak istediğinin gözden kaçmadığı açıklanmaktadır. Ahmet Şah mektubunda İran seferi için yalnız ülküel amaçlar göstermişti (Bk. *Name Defteri*, S. 480'e).

III. Mustafa ise karşılığında bu işte maddî sebepler olduğunu anladığına nazikâne surette işaret etmektedir.

Dördüncü kısımda Sultan Mustafa Medine'deki camiin yetişir büyüklükte olduğundan yenisine ihtiyaç olmadığı için istenilen arsayı veremeyeceğini bildirmekte ve Ahmed Şah, Medine'nin mühtaç halkına sadaka göndermek isterse buna müsaadeye hazır olduğunu söylemektedir.

Beşinci kısımda Osmanlı padişahı, neden İran'a karşı sefere katılmayacağını anlatmaktadır. O da insanî duygular ve andlaşmalara saygı gibi ülkelere bağlılık göstererek Afganistan şahına başka türlü ülkülerle mukabele etmiştir.

Altıncı kısım yine dua, iyi temenniler ve dostluk gösterilerini kapsıyor.

Bu kısımlara haşiyelerde işaret edilmiş ve bunlar satır başı yapılmışlardır.

Başbakanlık Arşivinde bulunan 8 numaralı Name Defteri'nin 485'inci sahifesinden

Taraf-ı hümâyun-ı hazret-i cihândârîden Kandeher'da ikamet üzere olan Afgan Ahmed Şah'dan Bağdat valisi vasıtasıyla gelen nâmesine cevap olmak üzere tesvîd olunan nâme-i hümâyunun müsveddesidir ¹.

HÜVEL-HALLÂK-UL-BÂKÎ
BİSM-İL-LAH-İR-RAHMAN-İR-RAHÎM

Leâli-i hamd-ü sipâs-i bihad ve derâri-i şükrü sitâyiş-i lâyuad ol Mâlik-ül-mük-i lâyezâl ve Hüdavend-i bîmisâl temmet na'mâ'ühû ve ammet â'lâ'ühû hazretlerinin dergâh-ı azamet-penahlarına ahrâ ve sezâdır ki cevâhir-i mahiyât-ı mümkineyi hıznâ-i kemâl-i inâyetinden ibdâ ve ihtirâ ile ref'-i rûsûm-i bid'at ve kam'-ı kavâid-i küfr ü delâlet ve ızhar-ı şea'ir-i şeriat ve fzah-ı mesâlik-i mülk ü millet için her dem-i sa'd-tev'emde havass-ı ibâd-ı re'fet-mutadlarından bir bende-i ferhundeahterini "İnnî câ'ilüke linnâs-ı imâmâ,"² ile tahliye ve tebşir ve "Câhidû hakka cihâdihî,"³ ferman-ı vâcib-ül-iz'ânı ile farziyyet-i gazayı emrû tahriz eyledi ve ukûd-i ferâid-i durrûd-i nâma'dûd ve sümût-i cevâhir-i mahâmid-i nâmahdud ol server-i hayl-i enbiyâ ve kafîle-sâlâr-ı asfiyâ imâm-ül-hüdâ şefi'-ul-verâ hazret-i Ebu'l-Kasım Muhammed-ül-Mustafa aleyhi min-es-salâvâtı esnâhâ ve min-et-teslimâti ezkâhâ'nın ravza-i mutahhara-i fâizat-ül-envâr ve türbe-i muattara-i behişt-âsârlarına nisâr ve isâr olunur ki "Hayr-ün-nasi recülün mümsikün bi-inâni feresihî ff sebîl-il-lâh,"⁴ kelâm-ı hikmet-nizamlarıyle tervîc-i cihâd ve gazâ ve il'â-i kelimet-ullah-il-ulyâ için miyâne-i müsliminde tesîs-i

¹ Türk harflerine Bay Selâhaddin Elker tarafından çevrilmiştir. Tashihler Bay Adnan Erzi tarafından yapılmıştır, haşiyeler Bay Selâhaddin Elker ve Hikmet Bayur'undur.

² Bakara suresi, âyet 125: «Ben seni insanlara imam yapacağım».

³ Hac suresi, âyet 78. Âyetin aslı «ve câhidû fil-lâhi hakka cihâdihî» dir. Manası: «Allah uğrunda hakkiyle cihad ediniz».

⁴ Hadîs.

esâs-ı muvâfakat ve teşyîd-i erkân-ı hûb ve musâdakat eyledi ve tahiyât-ı zâkiyât-ı müşk-endûd Hulefâ-i Râşidîn ve âl ve evlâd ve eshâb-ı güzîfîn ridvân-ul-lahî teâlâ aleyhim ecmaîn hazarâtının pîşgâh-ı firdevs-âsâlarına olsun ki şehsuvâran-ı mizmâr-ı "Es-sâbîkun es-sâbîkun,"¹ ve rehnumâyân-ı mesalik-i "Bieyyihim iktedeytüm ihtedeytüm,"² ile ser-efrâz olmuşlardır.

Amma ba'dü âlt-hazret, sâmi-rütbet, gerdûn-bestat, kamer-tal'at, Utarid-fıtnat, Hurşid-izâet, meâl-menkabet, Bercis-menzilet, keyvan-rif'at, şehriyâr-ı hâver zemin, hidiv-i Giv-temkin, alem-efrâz-ı hitta-i serverî, revnak-bahşâ-yı serir-i dâverî, zîb-efzâ-yi erike-i devlet, müttekâ-pirâ-yı evreng-i saâdet, müessis-i mebânî-i kâmrân-i, muşeyyid-i erkân-ı kişver-sitânî, el-Kaan Ahmed Şah-ı muallâ-destgâh lâ zâlet şumûsü ikbalihî müşrikâten fil-âfâk ma talâa bedrû iclâlihi an matali-il-vifâk hazretlerinin şavb-ı bâ savâb-ı âlî ve evbi müstetâb-ı mütelâlilerine eltaf-ı daavât-i mahabbet-simât-i mülûkâne ve eşref-i tahiyât-ı selâmet-nümây-i hürevânemiz bedâyi-i tazim ve tekrim ve kavâid-i tevki ve tefhim ile edâ ve takdim olunduktan sonra âyine-i zamir-i münir-i mihr-incilâlarına bu vec-hile arz-ı suret-i merâm olunur ki :

Eslâf-ı³ saâdet-ittisafı ahdinden berü Devlet-i Aliyyemiz ile miyânede sâbit ve kaim olan uhuvvet-i dinî ve ittihad-ı yakînî hasebiyle⁴ temhîd-i kavâid-i musâfat ve te'kid-i bünyân-ı hulûs ve müvâlât zımınında hâlâ Bağdat valisi düstur-i mükerrerem, müşîr-i mufahham, nizam-ül-âlem vezirim Ali Paşa edâm-Allahü teâlâ iclâlehü (486) vesatatiyle Der-i saâdetimize ba's ü tesyir olunan nâme-i anberîn-nikab-ı şâhâneleri eşrefterîni evânda karinî izz-i vusul olup mufâvaza-i hullet-alâmelerinin şâmil olduğu maani-i letâfet-mebânisi bitamâmiha manzur-i nazar-ı im'an-ı mülûkânemiz olmuştur. Cenâb-ı ni'm-el-meâbları câlis-i taht-ı saltanat-ı Afganiyye

¹ Vâkıa suresi, âyet, 10 : «İleri gelenler de ileri gelenlerdir.»

² Hadîsden bir kısım.

³ İkinci kısmın başlangıcı.

⁴ Nezaketen böyle yazılmıştır ; çünkü Ahmed Şah Afganistan devletinin kurucusudur ve ondan önce bu ülke ve ulus kısmen veya tamamen kâh Hindistan'daki Gurkanlı, kâh İran'daki Safevî veya Afşar devletlerine bağımlı idiler. Dolayısıyla burada Ahmed Şah'ın selefleri tabiri pek gayri muayyen kimselere râci olabilir.

olduklarından berü inan-ı sıdk-ı azimet "Ve câhidû fi sebil-il-lâh,"¹ semtine matuf ve şerayif-i evkatı memâlik-i Hindistan'a istilâ eden küffar ı hâksâr ve mecûs-i menhus-i dalâlet-şiarın tedmir ve istisallerine masruf kılup ve memleket-i İnan'a dahi Nadir Şah'ın fevtinden sonra Mirza Şahruh'ı serir-i saltanat-ı İnan'a iclâs ile âteş-i fitne ve ihtilâfın izâle ve itfâsına himem-i şâhleri mebzul olduğu esnada memalik-i Hindûstân'a abede-i evsân (puta tapanlar) ve mecûs-i duzah-mekânın tasallut ve tagallüb ile isâl-i envâ-ı hasâret ve Hind şâhı Âlemgir'i kûşe-güzin-i âlem-i şahadet eyledikleri² haberi restde-i sâmia-i hakanleri oldukda cenâb-ı besâlet-meâblarının meftûr ve mecbûl oldukları gayret ve dirayetleri ol cânibe tevcih-i râyet-i cill-i himmet ve sevk-i ketibe-i yümn-azimet olunmasını icâb ile "Ve men nasru illâ min indillâh,"³ habl-ı metînine teşebbüs ve itisam ve üç defa mükemmel ve mürettep âlât-ı harb ü kıtâl ve edevât-ı peykâr ü cidâl ve bîhadd ü kıyas ecnâd-ı vega-itîyâd ve şîran-ı şecaat-nihâd ile memleket-i Hind'e tahrik-i rikâb-ı akdam⁴ olunmakla her defasında nesim-i feth ü zafer cünbüş-bahşay-ı âlâm-ı islâmiyân ve katâm-ı sarsar-i hızy ü hizlân (zillet fırtınasının tozları) kûrsâz-ı dide-i dûzehiyan (cehennemliklerin gözünü kör eden) olup daire-i tahrirden bîrûn düşmen-i dîn-i felâket-medâr tu'me-i şemşir-i bevar (helâk) ve havsala-i ta'birden hariç küffar-i hâksar giriftar-ı zencir-i seby ü isâr (esirlik) olup mansur-ül-liva ve muzafferin ale'l-a'dâ Dar-üs-saltana-i Cihanâbad'a (Delhi) hatt-ı rihâl-i ikbal⁵ ve bast-ı bisât-i iclâl olunmakla şah-ı şehid Âlemgir'in oğlunun saltanat-ı mevrusesine iclâs ve takrîr ve memleket-i Hind'i levs-i vücud-i keferre ve mecûsdan tasfiye ve tathir ve kenâ-

¹ Bakara suresi, âyet 218 ve Enfâl suresi, âyet 74: «Allah yolunda mücahede ettiler».

² Onu asıl öldürtenlerle işbirliği yapan kendi veziri Gazi-üd-Din'dir (20 Rebi-ül-âhır 1173-30.-11.1759).

³ Âl-i İmran suresi, âyet 127. Ve Enfâl suresi, âyet 10: «Yardım yalnız Allah tarafındandır.»

⁴ «Akdam» telâffuz edilirse «ayaklar» ve «ikdam» telâffuz edilirse «devamlı çalışma» anlamına gelen bu kelime kullanılmakla, eskilerin *iyhôm* adını verdikleri edebî san'at gösterilmek istenmiştir.

⁵ Delhi'ye gidış. Ahmed Şah resmî tabir vechile «Dar-ül- Hilâfe-i Şah-Cihanâbad» demişti. Osmanlı padişahı karşılığında bunu «Dar-üs- saltana-i Cihanâbad» biçimine sokmuştur.

ysilerini (kiliselerini) hâke yeksan ve şeâir-i islâmiyyeyi f'lâ ve flân ile ebsar- müslimîn envâr-ı din-i Muhammediden münevver ve edmiga-i (dınağlar, beyinler) muvahhidîn fevâiyih-i (güzel kokulu şeyler) şer'-i Ahmedi'den muattar kılındığı mazmun-ı nâme-i müşkîn-hitâmelerinden müstefâd olmağla beynehümâda olan câmiyyet-i islâm ve dindârf lâzimesi üzere f'lâ-yı kelime-i tevhid-i bârt ve icrâ-yi hükm-i temcid-i girdgârî için bu gûne himayet-i beyza-i İslâm (müslümanların yurdları) ve kesr-i ünûf-i (burunların kırılması) kefer-e-i liâm emrine cilveger-i meclâ-yı zuhûr olan himmet-i seniyye-i şâhâne ve azimet-i sârime-i sâdikaneleri nezd-i muhibbanemizde envâ-i sitâyişe karin ve mazhar-ı sunûf-i şâbâş (alkış) ve tahsin olup semere-i mesaî-i hamîdeleri olan fütûhat-ı adîdeleri bâis-i hubur ü nişât ve vesile-i sürür u inbisat olmuştur. Hemvâre sâlâh-ı ahval-i müslimîne müteallik olan irâde-i hayriyyeleri muvafık-ı takdir-i sübhânf ve harekât-ı mahmâde-i seniyyeleri mukarin-i tevfik-i samedânf ola.

Himmet-i¹ meâll-menkabet-i hidivâneleri tevst-i memleket ve tekml-i levâzım-ı tâcidârf ve şehamet tarafına mâil ve müteallik olduğuna binâen hâtîme-i nâme-i sâmîlerinde zat-ı besâlet-simâtları küf-far-ı Hind'in def'-i fesâd ve ref'-i şakavetlerine iştigalleri esnasında İran tarafının def'-i ihtilâli için Devlet-i Aliyye-i rûz - efvânımız tarafından memleket-i İran'a mükemmel asker ile serdar tayin ve tesyîrine irâde-i celîle-i husrevânemizin taalluk eylemesi me'mûl-i tab-ı sefa-makrun-i şâhîleri idüğü ve bundan maada tesis-i bünyân-ı mesubât-ı uhreviyyeye hâhiş ve rağbetleri olduğuna binaen (487) Medine-i Münevvere'de civar-ı Ravza-i Mutahhare-i Hazret-i Seyyid-ül-enâm aleyhi ekmel-üt-tahiyyat-ı ves-selâm'da cami binası için bir miktar arsa verilmesi hususu mültemes-i şâhâneleri olduğu işâret-i seniyye buyurulmuş.

Hicret-i nebeviyye² vâki olalıdan bu vakte gelinceyedek Taybe-i Tayyibe (Medine şehri'nde) Ravza-i Mutahharayı müştemil olan cami-i şerîften gayrı cami ve mescid binası mesbuk olmayup hattâ haric-i Belde-i Münevvere'de bazı mevcut olan mesâcid-i şerife dahi eshâb-ı güzîn rıdvân-ul-lahi teâlâ aleyhim ecmafn hazeratının kendi hayatlarında bina olunmuş âsâr-ı hayriyyeleri olup ve mescid-i münîf-i Hazret-i Nebevînin füşhat ve vüs'ati kemâlde

¹ Üçüncü kısmın başı.

² Dördüncü kısmın başı.

olduğundan mescid-i âhare ihtiyaçdan muğni olduğuna binâen abâ-i kiram ve ecdâd-ı İmamımız enâra'l-lahü tealâ merâkidehüm hazeratının dahi civar-ı Ravza-i Mutahharada mescid binasına taalluk-ı irâdeleri sebk etmeyüp maksûd-ı aslî intisab-ı atebe-i aliyye-i Hazret-i Server-i Kâinat aleyhi ekmel-üt-tahiyat olduğu cihetten bu merâmın husulî için ahâli-i Haremeyn-i Muhteremeyn'e beher sene galâl ve surre irsâliyle iktifa eyledikleri karîn-i ilm-i hakayik-aşinâ-yı dâverâneleri oldukda taraf-ı zâhir-üş-şeref-lerinden dahi bazı sinfn-i münasibede sükkân-ı Belde-i Tayyibe'ye irsâl-i sadakat ile celb-i mesûbâta râğbet olunur ise bu surette ruhsat-ı hümâyunumuz bt-diriğ ve erzânîdir.

Kaldı ki¹ taraf-ı Devlet-i Aliyye-i ebed-kararımızdan İran'a asker tesyirine ve memleket zabtına adem-i meyl ve râğbete bâis budur ki Nâdir Şahın vefatından mukaddemce saltanat-ı seniyyemiz ile İran devleti beyninde akd-ü temhid olunan mevadd-i musâfât ve müvâlât yalnız kendüye ve vaktine maksur olmayup belki musalâha-i mezbûre beyn-ed-devleteyn ilâ mâşaallahü tealâ sâbit ve berdevâm ve ahlâf ve âkab-ı tarafeyn zamanlarında dahi istimrar ve istikrarı manzur-ı nazar-ı riayet ve ihtimam olmak üzere evtad-ı râsiha-i mevâsika merbut olduğundan başka müddet-i medideden berü memleket-i İran'da alem-efraz-ı istiklâl olan serdarların vâki olan muharebeleri hasebiyle memleket-i merkumenin ricâl ve reâyâsı hasârât-ı müteakibeye dūçar ve askeri arza-i telef ü demâr (ölüm) ve bâkileri dahi bitab ü btkarar olmağ- la avn ü inayet-i Sübhâniyye ile Devlet-i Aliyyemizin hâzâin ve ecnâd (askerler) ve mühimmat ve edevât-ı cihâd cihetlerinden kuvvet-i kâmile sine nazaran zabt ve teshir-i memleket-i İran her ne kadar sehl ve âsân ise dahi böyle zuafâ-i raiyyet üzerine taslit-i leşker ile hânümanların harâb ve sūzân eylemek münâfi-i tab'-ı şefkat-teb'-i mülükânemiz idüğü ve bu keyfiyyet miyânede müstahdem olan uhud ü mevâsikin bilâ mucib nakz ü feshini müstelzim olmaktan nâşi mukteza-yi mürüvvetten kat'-ı nazar hareket-i mezbûreye mesağ-ı şer'î dahi olmadığı malûm-ı kaanileri buyurulmak için ifâde-i hakikat-ı hâl ve te'kid-i mebâni-i muhabbet-i hulûs-istimâl siyâkında nâme-i meveddet - alâme-i hüsvânemiz isdâr olunmuştur.

¹ Beşinci kısmın başı.

Bimennihi'l-lâh-il-Melik-il-Vedûd¹ led-el-vusûl câmiiyeti islâm hasebiyle beyn-el hazreteyn ebvâb-i dûstî ve müvâlâtın meftûh ve mekşûf olması zîr-destân-ı tarafeyne müstetbi-i meyâmin ve hayrat olduğunda iştibah olmamağla fi-ma'ba'd dahi cânib-i me-âlî-menâkıb-ı şâhânelerinden ifâ-yı levâzım-ı hebb ü velâya riayet buyuruldukça taraf-ı hakikat - perver-i hümâyunumuzdan dahi ic-râ-yi muktazâ-yı kadridânî ve mürüvvetmendîye riayette tecvîz-i kusur olunmayacağı müstağnin an-il-beyandır; bâkî hemîşe beyyir-cihantâb-ı ikbal ez meşrik-i devlet-ü iclâl tâlî' ve dirahşân bâd.

Evâsıt-ı C (Cümâdelâhire)
Sene 1176.

D Ü Z E L T M E :

406. sahifenin 19. satırındaki "zilale,, kelimesinin başına "Mu-
hammed Şah edam-al-lahu teâlâ,, ibaresi eklenecektir.

¹ Altıncı kısmın başı.

